

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskernes Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almenyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Taasinge

paa

Niels Iuels Tid.

Ved
C. G. Høgstrøm.

Nyborg.
C. Schønemanns Bogtrykkeri.
1916.

Niels Iuel.

I Aaret 1600 havde man mere Sommertravlhed paa Kærstrup, end man plejede.

Borgherren Jakob Rosenkrands og Borgfruen Pernille Gyldenstjerne havde begge anstrengt sig for at faa alt i festlig Stand i Stue og Stald, Fadebur og Stegers; thi der ventedes fine fremmede, og det ingen ringere end Rigets høje Drot, Kong Christian den Fjerde.

Hele Taasinge var for en Gangs Skyld kommen ud af de vante Folder, og man aandede atter lettere, da Besøget var til Ende til gensidig Tilfredshed og Glæde, da Hs. Majestæt atter var paa hin Side af Svendborg Sund.

Det var første Gang, Kongen aflagde Besøg paa Taasinge; men det blev som bekendt langt fra sidste. Uden Tvivl har Majestæten ved Synet af denne herlige Plet ønsket, at hans Fader ikke havde afhændet den til Erik Rosenkrands, Faderen til den Mand, hos hvem han nu var Gæst, ønsket, at Kærstrup endnu havde været Kongsgaard som i tidligere Dage.

Dette skulde den dog ret snart igen blive — om end ad Omveje.

I det følgende skal jeg forsøge at tegne et Billede af Taasinge paa de Tider. Ganske vist er der nærmest taget Sigte paa det syttende Aarhundredes sidste

Halvdel; men i mangt og meget vil dette Billede komme til at ligne det, som Christian den Fjerde saa hin 4. August i Aarhundredets Morgen*). Konturerne vil der ikke være megen Forskel paa, men Farverne er bleven noget mere mørke og dystre. Svenskernes Besøg her i Aarhundredets Midte har kastet en Skygge ud over hele Landskabet, har sat Pletter og Spor, der først sent kan fjernes.

Lidt Forandringer har Øens Omrids og Overflade selvfølgelig undergaaet gennem Tiderne; men det har som Regel foregaaet med saa smaa Skridt, at det ikke har kunnet mærkes synderligt fra Aar til Aar. Først efter 23. April 1781, da Forordningen om Jordfællesskabets Ophævelse udkom, skete der i forholdsvis kort Tid saa store Omskiftninger, at man en Meneskealder eller to derefter næppe skulde tro, at den da af levende Hegn og lunende Haver saa hyggelige Plet var eet med det fattige, faldefærdige Stykke danske Jord, hvormed Kong Christian den Femte afviklede sin Gæld til »Rigets højædle og velbaarne Admiral« i Aaret 1678.

— — —
Taasinge laa nok i ældre Dage en Del mere isoleret end nu om Tider og laa dog ikke i en Afkrog af Verden, men saa at sige paa Alfarvej.

Mange fremmede kom ogsaa dengang mellem Aar og Dag over Bregninge Bakke; men det var dog de færreste, der da lokkedes af det skønne Panorama; det var Forretningen, der kaldte langvejs fra. Den meste Langelands- og Lollandstrafik gik da over Taasinge, og en stor Del af Trafikken paa Ærø og videre frem ad Sønderjylland og Holsten gik samme Vej.

*) Ejler Brockenhus's historiske Kalenderantegnelser for det 16. Aarh.

Straks hæfter Tanken sig ved Studeprangere og Kræmmere; men det kunde dog ogsaa hænde, at det var mere fornemme rejsende, som de Taasinge Mænd maatte age over Lande.

I Høstens Tid 1672 drog saaledes Landets Linke-dronning, Sophie Amalie, denne Vej, da hun skulde til Holsten, og denne Rejse gik ikke af uden et lille Uheld. Femte September samme Aar indfinder Laurits Thomsen, Borger i Svendborg, sig paa Taasinge Birketing og efterlyser et Natskrin, som Hendes Majestæt havde mistet ved den Lejlighed. »Enten maa det være blevet i Vognen eller ogsaa tabt paa Vejen, og det skal uden Forsømmelse afleveres til Johan Tolder i Svendborg«.

— — —
Naar man ad de fynske Landeveje naaede til Svendborg, kunde man ad to Veje komme ned til Taasingefærgen. Man kunde nemlig enten gaa ind igennem Byen eller uden om samme.

Konsumtionsforvalteren i Svendborg saa helst, at de rejsende lagde Vejen ind gennem Byens Porte for Accisens Skyld. Dette er ikke alene noget, man kan tænke sig til, men det fremgaar tydeligt af et Forhør paa Birketinget d. 7. August 1690. Da bevidner flere af Øens Dannemænd, at Vejen uden om Byen, fra Gerrits Port til Taasingebroen,*) altid har været fri, og det var et ulovligt Indgreb i Folks Frihed, at da-værende Konsumtionsforvalter Laurits Jørgensen havde ladet anbringe et Led for denne Vej ved Vester- eller Gerrits Port og et Gærde for den anden Ende ved Taasingebroen. Dette fandt man sig da

*) Vel noget nær den nuværende Valdemarsgade, dengang kaldet „den lange Gyde“.

heller ikke i, men fjernede Skrankerne og gjorde Vejen farbar uden at spørge Accisemanden om Forlov.

Enten man nu valgte den kortere Vej ad Byens toppede Stenbro og erlagde sine Bompenge i Accisen*), eller gik udenom, forbi St. Jørgens Lund, mellem hvis Stammer man skimtede det efter Branden 1638 nyopførte St. Jørgens Hospital, saa naaede man ad begge Veje ned til Færgestedet til Taasinge.

Færgestedet i ældre Tider.

For at komme over til Øen paa hin Side Svendborg Sund maatte man nu enten om Bord i den store Sejlfærge eller i en af de mindre Færgesmakker, alt efter Luft og Lejlighed, og det beroede da paa Strømforhold og lignende, om man kom i Land ved den store eller den lille Færgebro.

*) Denne laa i Skattergade omtrent overfor, hvor nu Konsul Ribers Villa ligger.

Der var nemlig dengang to Broer ved Vindeby, og der var ligeledes to Færgegaarde, en stor og en lille, og to Færgemænd, hvad der tydeligt fremgaar af Tingbogen for 1698, da Frands Jensen, Færgemand ved Svendborgsiden, d. 10. November beretter:

»Jeg er fød i den lille fergemaal i Vindebye, Sl. Jens færgemands søn, og kan erindre at hans Sl. Stiffader Morten Hansen som tillige med Sl. Knud Jørgensen Schytte var fergemænd ved Vindebye fergested, tog af en Hest 6 β over og 6 tilbage men aff Slottens bønder 2 β over og 2 tilbage och aff en bonde Vogn frem og tilbage 8 β .

Om nu disse to Færgemænd har virket i Fællesskab eller har haft hver sit Privilegium, det ved jeg ikke; men der er størst Sandsynlighed for, at den lille Jens Færgemand i den lille Færgemaal var underordnet Knud Schytte paa en eller anden Maade. Denne sidste var nemlig en noget fornem Mand, der en Tid lang optraadte som Ridefoged for Hertug Ernst Günther o. fl.*).

Før vi forlader Færgestedet, vil vi endnu høre en Bekendtgørelse om Færgvæsenet, som Niels Iuels Enke lader oplæse paa Tinge d. 13. Oktbr. 1698, og som giver os en lille Forestilling om Færgvæsenet i de Tider:

Da det er kommet Herskabet for øren, at fergemanden i Vindebye, Hans Svendsen, Ulov-

*) Til Færgemændenes Privilegier hørte ogsaa Retten til at blive begravet inde i Kirken. I Kirkebogen staar f. Eks. „Hans Svendsen Færgemands Barn i Vindeby begravet i Kirken under Stolene vesten for Knud Schyttes Lig. 1687.

lig har tagit En skilling af hver tønne Korn samt betaling for andre Vahre, som hand hafuer overført for mine bønder om torvedage. Saa skall hand her efter føre dennem deris Korn og huad slags vare de hafuer, samt Heste og Vogn deris personer fri frem og tilbage, om torve og Marchetzdage for den SKpp Korn som hand niuder af hver mand, de øfrige dage som er foruden bemelt torfve og Marchetzdage niuder hand af en Vogn fire skilling over og fire skilling tilbage, og En Hest 2 skilling over og to tilbage, med mindre det er udi Herskabetz Errinde da skal hand føre dem fri frem og tilbage. Dette skall lydeligen for Retten paa Taasinge bircheting 3de tingdage oplæsis og paaschrifvis till alle vedkommendis Efterretning. Woldemorslot d. 10 Octbr. Anno 1698. Sl. Niels Iuels Enche

Margrethe Ulfeldt.

Eg. Haand.

— —

Denne Ordning var meget behagelig for Godsets Bønder, og er der end ikke mange af Datidens Foranstaltninger, man kunde ønske henflyttede til Nutiden, saa er her dog en, som man godt kunde staa sig ved at faa igen. Mindre behageligt var det for Færgemændene; thi den aarlige Skæppe Færgebyg maatte tit inddrives ad Rettens Vej, og det ikke hos en enkelt Mand hist og her, men hos største Parten af Gaardmænd og Husmænd Øen over.

Var nu Indtægterne ved Færgeriet ikke ret store, saa stod Driftsomkostningerne dog i passende Forhold dertil. I Aaret 1660 skulde der anskaffes en ny Færge, og Færgemændene fik udvist en Eg til denne.

Denne Eg vurderedes til 8 Læs og Læsset til 12 Sk., saa om end Færgemændene selv skulde bekoste dette, saa skulde de dog ikke sætte ret mange Heste og Vogne over, før dette Beløb var indvundet igen. —

Da Niels Iuel kom til Taasinge, var der i Vindeby*) 6 Gaarde og 7—8 Huse. Af Gaardene var Mads Thuesens ganske øde, og da der rundt om paa Øen laa mange Gaarde i samme Tilstand, og de til Dels saa ens ud, skal her anføres, hvad der efter Synsforretningen skulde til en saadan Ødegaards Genopførelse.

Stuehuset skulde være 10 Fag, og hertil skulde bruges 100 Al. Fod, 22 Stolper, 12 Dokker, 22 Løsholter, 20 Ranker, 60 Al. Rem, 11 Bjælker, 22 Spær, 4 Spærbjælker, 11 Spærbaand, 180 Lægter, 6 Tylt Fjælle til Loft, Døre og Vindskeer og 50 Traver Langhalm. Stolperne 3 Alen og Bjælkerne 12 Al. Lade og Fæhuset skulde være 14 Fag af samme Højde og Dybde som Stuehuset, og hertil behøvedes: 124 Al. Fod, 31 Stolper, 18 Dokker, 73 Ranker og Løsholter, 15 Hanebaand, 280 Lægter, 96 Al. Rem af Fyr, 9 Bjælker, 32 Spær, 6 Spærbjælker, 1 Tylt Fjælle og 75 Traver Langhalm.

Mursten er der ikke Tale om, for det brugte man ikke til saadan en almindelig Bondegaard; Væggene bestod af »Støyle og Klining«, en Bygningsmaade, der slet ikke var saa helt gal, naar Støylerne, d. v. s. Risgærder imellem Stolper og Løsholter, var lavede omhyggeligt, og saa Klinepigerne havde haft Taalmodighed til at klaske Ler paa disse Gærder fra begge Sider,

*) Vin skal betyde Græsgang, og Vindeby bliver da Byen med de gode Græsgange — (Johs. Steenstrup: De danske Stednavne.)

indtil Væggene paa den Maade fik samme Tykkelse som Stolperne.

Er man heldig, kan man nok endnu finde et saadant Væggerum i en eller anden gammel Taasinge-gaard, selv om det vel nok snart er forbi med den Slags Rariteter.

En anden Ting, man lægger Mærke til, er, at der ikke tales om »Aase og Suler«. Den Bygningsmaade er man altsaa gaaet fra, naar et nyt Hus skal opføres; men de Bygninger, der da allerede var noget til Aars, var næsten alle sammen Aasehuse, og da de forbedredes og repareredes, saa længe de i det hele taget kunde staa, og snart fik en ny Højsule og snart en ny Rygaas, saa er det ikke en Menneskealder siden, den sidste af disse gamle Veteraner forsvandt.*)

Paa Vejen fra Vindeby til Troense passeredes som nu Vindeby Haver og Bregninge Skov, der begge var en Del større end i vore Dage.

Da Niels Iuel første Gang kom denne Vej, kunde han ikke undgaa at lægge Mærke til Svenskernes Hærværk i disse Skove, idet de her havde efterladt sig 145 Bøgestubbe og 100 Egestubbe; men det var intet i Sammenligning med, hvad han skulde faa at se i i Øens andre Skove, hvor Stubbene ikke alene kunde tælles i Hundreder men i Tusinder.

I Bregninge Skov laa som nu *Ventepose Mølle*; dette Navn er dog nok af en senere Oprindelse, thi

*) Suler var tykke Egestolper, gaffelgrene i den ene Ende; disse rejstes ved Husets Gavle og naaede op til Rygningen. Disse Suler var oppe foroven forbundne ved „Ryg-aasen“, en stærk Egebjælke, paa hvilken Spærene var gjort fast.

den kaldtes dengang altid »Bregninge Skovmølle«. Ogsaa dette Hjem havde faaet Svenskernes Hensynsløshed at mærke. Det meste af Møllehuset var nedbrudt, Mølleriet ruineret, og Mølledammen, der ikke havde Tilløb, men Kildespring i Bunden, var næsten tilgroet. Saaledes lyder Beretningen, da Frk. Hedevig forlader Taasinge 1664; men inden Niels Iuel kommer hertil, er Møllen dog atter til Dels kommen paa Fode.

Dens Nabo, Røde Mølle, er af en yngre Dato; den er først opført omkring ved Aaret 1760. Her skal om den da kun bemærkes, at den har sit Navn efter Stedet, hvor den er bygget, dette kaldes nemlig »Røde Mæ«, f. Eks. i Tingbogen 20. Marts 1679.*)

Meget af Trafikken paa Troense gik allerede dengang søværts ad »Vindeby Sund«, som den østlige Del af Svendborg Sund da kaldtes, og kunde man paa den Maade snyde sig fra Færgemand og Tolder, da havde man en Heltegering mere at prale med, naar Ølkruset gik rundt i Bylavet. At slige Snyderier ikke gik saa sjældent paa, kan man slutte deraf, at der ikke gik lang Tid mellem hver Gang, det paa Tinge strengelig paalagdes Øens Beboere ikke at gaa uden om Tolderen i Svendborg.

I *Troense* fandtes foruden »Troensegaard« 6 andre Gaarde og 12 mer eller mindre faldefærdige Huse uden Jord, samt 2 Huse med Jord. Troensegaard havde 5 Td. 2 Skp. Hartkorn, de andre var Halvgaarde eller Boelssteder med 2—3 Tdr. Hartkorn.

Troensegaard**) hvorfra Familien med dette Navn

*) Rød er et ryddet Jordstykke, og Mæ er det gamle Ord for Eng, altsaa den Eng, hvor Træerne var ryddede.

**) Nuværende Gartner Gammelgaards, Matr. Nr. 33a.

stammer, har nok engang været et Hestehoved foran Byens andre Gaarde. Dels bar den jo Byens Navn, og dels laa den lidt fornemt tilbagetrukken fra den øvrige By, inde bag den lille Poppelallè; men paa den Tid, vi her omtaler, var dens bedre Dage dog forlængst forbi, og denne Gaard stod i Armodens Tegn som alle de andre. Ifølge Synsforretningen manglede den 18 Al. Fod, 5 Spær og 5 Stolper paa Stuehuset, Ladehuset manglede 22 Al. Fod og Fæladen 24 Al., og Taget trængte til at forbedres med 20 Traver Langhalm.

Dette sidste var ingenlunde den mindste Post, naar man betænker, hvor ringe den aarlige Avl var. Kun den Jord, der laa nærmest ved Gaarden, fik lidt Gødning, og i saadan gødet Jord kunde der avles 5—6 Fold Rug, medens man i den ugødede Jord maatte nøjes med 2—3 Fold. Naar man saa tilmed tager i Betragtning, at der paa en Gaard kun saaedes nogle faa Tønder Rug, og at man havde saa haardt Brug for den samme Smule Halm, man avlede, til Foder for Kreaturerne, saa forstaar man, at Straatatag var ikke saa let at komme til, som man skulde tro. De fleste Gaarde manglede da ogsaa Tag helt eller delvis. Man fristedes tit til at skære Rør til at reparere Taget med, skønt man vidste, det var ulovligt, da »al Rørskæring paa Landet var forbudt«.

I Troense træffer man allerede dengang flere af de Slægter, hvis Efterkommere har boet der til vore Dage. Foruden Troensegaaard kan saaledes nævnes: Piil, Lund, Møller, Fisker og Fedeler.*)

*) Dette sidste Navn kommer af Fedel (Norsk: Fele), der er en Slags Violin, og Navnet betyder da Spillemand. Det er dette Navn, der endnu er temmelig almindeligt paa Taasinge i en forvansket Skikkelse, nemlig Fælle.

Fortsatte man Vejen gennem Troense, kom man til *Valdemar Slot*. Dette var opført i Aarene 1629—33 af Christian den Fjerde og laa paa et fremskudt Næs, der kaldtes »Tronøret«. Der var dengang ingen anden Vej til Slottet end denne ene gennem Troense; thi den Eng bag Slottet, der nu kaldes Søen, var dengang virkelig Sø og er først et lille Hundrede Aar senere forvandlet til Eng, da Admiralens Sønnesøn, Kammerherre Niels Iuel, lod den inddæmme ved »Højdebroen«.

Hvordan saa da Slottet ud?

Ja, det havde været rart, om Synet, der afholdtes over det Gods, som Niels Juel tilskødedes af Kongen, ogsaa havde »gransket og synet« Valdemar Slot; men det gjorde det desværre ikke af den gode Grund, at Slotsbygningen var pantsat af Frk. Hedevig til to Handelsmænd i København ved Navn Henrik Nielsen Holst og Wensel Mathiesen, og altsaa ikke indbefattedes i ovennævnte Skøde.

Ifølge et Skøde, som læses paa Taasinge Birketing d. 15. Aug. 1678, afhænder disse to Mænd til Niels Iuel Slotsbygningen med »paastaaende Grund og aafindende Materialier« for 258 Rdl. til hver.

Lidt var der dog, som var tilfaldet Kongen ved Corfits Ulfeldts Domfældelse, og om dette hedder det i Synsforretningen:

Nogen bøgning paa Valdemarslodtz grund, først en øksen og terskelade af grunden opmurit som findes med sin behøring, i Længden = 38 fag hus aff os vurderit och sat for 2000 SDl. *) dernest it tree hus med en tree Spier Ved dend Nordre side. Huset i sig sielfuer er =

*) 1 Sletdaler var 4 Mark, medens 1 Rigsdaler var 6.

27 fag lang med en Kielder Under er aff os vurderit for 200 Rdl. Iligemaade trie andre gamble Huuse som staa paa held och paa støtter, som iche er achtes uden store bekostning at kunde Reparere aff os vurderit for — 50 Rdl. dette saaledes som melt aff os at vedstaas bekiender vi Med underskr. Hender och boe Merche bekrefter Datum Strammelse dend 5. Oct. 1678 Knud Jørgensen tømmer Mand — Jacob Jørgensen temmer mand Egenhd., Niels Andersen, Murmester, egen Haand.

Det er næsten uforstaaeligt, at disse Bygninger i Løbet af de to Snese Aar, der var hengaaet, siden Kong Christian lod dem opføre, kunde være bleven saa medtagne af Tidens Tand, at de ikke kunde istandsættes. Man fristes til at tro, at der allerede, før Kongen lagde Grundstenen til den Borg, der var tiltænkt hans og Kirstine Munks Søn Valdemar, har ligget nogle ældre Bygninger her paa Tronørets yderste Pynt, men ifølge Vidnedsbyrd, der var afgivne paa Birketinget d. 9. Aug. 1694 angaaende Vemmenæs Enemærker, kan dette ikke have været Tilfældet.

Rasmus Hansen Smed i Bjerreby siger ved den Lejlighed, at han kan huske 70 Aar tilbage, og da Ridefogden Jens Rølleborg, spørger, om han kan huske »Kærstrupgaard«, før den blev nedbrudt, og om ikke Vemmenæs Enemærker altid og fra Arilds Tid har ligget til Kærstrup, under Hovedgaarden og dens Takst som fri Enemærke, da svarer han jo.

Dernæst spørges, om han kan huske, at »Højlovlig Sl. Ihukommelse Konning Christian IV. købte Kærstrup med dens Tilliggelse og siden lod Valdemar Slot bygge«. Han svarer da:

»Jo, jeg var selv med, da de første Sten blev lagt i Valdemar Slots Hovedbygning, og jeg

Christian IV. .

saa selv Kongen der paa Stedet. — Skulde Bønderne have deres Kvæg i Græs i Vemmenæs Enemærker, saa maatte de betale derfor efter forudgaaende Akkord.«

Niels Christensen i Vindeby vidner, at han var med at nedbryde Kærstrup og med at bygge *det første Hus* paa Valdemar Slot, som var Laden, ligesom han ogsaa var med at grave Ler i Vemmenæs Enemærker og brænde Teglstenⁿ der til Slotsbygningen, ja han hjalp ogsaa til med at føre disse Sten over Lunke til Tronøret.

Man kan altsaa gaa ud fra, at det var paa et hidtil ubebygget Sted, Christian den Fjerde lagde Grundstenen til Valdemar Slot kort Tid efter hans uheldige Deltagelse i Krigen i Tyskland, og i dets første 40 Aar havde det set mange mørke Dage og tunge Tider. Mange Storme havde taget med jærnhaard Haand i dets kobbertakte Spir i mer end een Forstand, saa i Stedet for at forbavses over dets slette Forfatning er der maaske mere Grund til at undres over, at det ikke helt var forsvundet fra Tronørets Næs.

Den Kongesøn, til hvem det var bygget, endte sine Dage paa Valpladsen ved Lublin i Polen i Aaret 1656, og har vist aldrig haft egentlig Ophold bag dets Mure; men efter ham fik det sit Navn, skønt det dog ogsaa nu og da benævnes Taasinge Slot.

Kirstine Munk arver Slottet med dets Jordegods efter sin Søn, og ved hendes Død 1658 tilfalder det Datteren Hedevig, der var gift med Ebbe Ulfeldt, en Sønnens Søn af Corfits Ulfeldts Bedstefaders Broder.

De Aar, som denne Dame residerer paa Valdemar Slot, hører til de mørkeste i Øens Historie. De Taasinge Bønder havde glædet sig til at komme i saa umiddelbar Nærhed af Landets folkekære Drot og

haabet paa lidt sollyse Dage, men i dette deres Haab blev de sørgeligt skuffede.

Kirstine Munk

Ebbe Ulfeldts og Frk. Hedevisgs fortvivlede Pengeforhold undlod ikke at sætte Spor ogsaa inden for

Bøndernes Vægge; hun kunde ikke taale at miste blot et Fjerdingkar af sit Landgilde, om hun end havde Vilje dertil, og saa kom tilmed den skæbnesvangre Svenskekrig, der bragte tunge Tider over vort Fædreland, og Trykket føltes ikke mindst paa Taasinge. Hvad Valdemar Slot ved denne Lejlighed maatte lide, skal man se paa Prent for rigtig at tro det.

Paa Foranstaltning af Kongens Lehnsmand og Proviant-Commissarius Nicolaj Bennich blev der i Maj Maaned 1660 foretaget en Synsforretning paa Valdemar Slot af otte af Øens Dannemænd, og da dette Syn afmaler al Elendigheden i dens nøgne Virkelighed og tilmed giver os et, om end ufuldkomment Billede af Christian den Fjertes Valdemar Slot — vist det eneste, der eksisterer — saa vil jeg anføre Synsforretningen i sin fulde Ordlyd:

Først Befindes Brøstfeldighed Paa Alle Kielder Runt omkring Uden om 80 Vindueholle och stenene ehr Slet Brekket, Alle Vinduestenger som Vaar aff Jern, med Jernringene, ehr Affbrude och Slet Borte, Paa den østre Side Paa forn. Slot, da befindes It Vinduehull, och Ingen Karm, eller stene Udj. Noch Paa dend østre siede Paa Same Huss, offuerst i gafflen findes Sex huller, och ehr Ingen Vinduekarm eller stene Udj., och findes Ingen Porter for Sex Kieldre Uden 3 StøeKer, Som Sidde Siu støcher port Jern Paa, Ellers ehr dj gandske Bortte, Paa dend østre gauffuell ofuer Kierchen ehr Sex Holle, Alleroffuerst, ehr Ingen Karme, eller stene Udj. Paa den østerside offuer Kirchen, findes — 10 Huller Som Ingen Vindueskarm,

eller stene ehr Udj, Paa Alle Sidder Paa Kirchen, findes 9 Aff dj sture Vinduer, som stenene aff Vindues Karmene ehr Brecket, Paa dend Nordre offuer Kirchen Thou Vinduer ehr Ingen Karm eller stene Udj, Paa den Vestre siede findes — 18 Holl, som Ingen Vinduekarm, eller stene ehr Udj, och ehr Skeffuer taaget Breket offuen Paa, och findes Ingen Spyr Paa Slotted, och Paa dend Vestre gaffuel Udj en Vindue ehr Noget Brecket, Paa den Nordre side Paa Same hus findes 3 Vindueshul som Ingen Vindue Karm, eller stene ehr Udj, Paa den Nordre side Paa samme Huss ehr Skeffuertaget Brecket, och Noget af Skøffuer breket ehr Slet Bortte, dend østre siede Paa Same Huss ehr noget Brecket, den østre spyer Som Vaar Tecket med deler dj er Slet aff, offuer de andre Thuende Spyr, Som Vaar Tecket med deler ehr och Noget Brøstfeldig; Paa den østre spyr findes Sex Vindueholl, er Ingen Vinduekarm, eller stene Udj 3 Trappestene findes Brecket och en Slet Bortte, och fem Trappestene er Bortte i Spyret, I Samme Spyer i Muuren er Noget Brecket i Vinduerne — Paa Salen findes Lugt och en deel Breket aff Sallen Tho Kammers Som ehr Lofft, ellers findes Iche Viedere Nogen Lofft Paa Samme Hus, Inden i Same Huss, ehr Udj Døre og Vinduer ehn deel aff Muuren Brecket, och findes Udj Same Huus, Iche Mere døre en fem, och Ingen Lose for dennem, ock findes Aldeles Ingen glaar Vinduer Paa det gandske Hus, och findes heller ingen Vægtergang om Same Huss, och Muuren ehr Noget Brecket i fangetornet — Køllen ehr Bre-

cket, og flagerne er Bortte, och findes Ingen Paneel Udj i det sture Hus — Slottens skibbroge er affbrudt och Bortte, Ved dend Nordre siede ved Slottet ehr affhugen — 37 Pile Ved Roden, I den lille Loe i den sture Bygning fandtes Nyt Sauschoren temmer 16 tre — 9 Allen Lange, och halff Alle och to Tommel finger Brede, Med Sellandsmaal, och Sellandsquarter Tyckt, Noch 12 træ — $8\frac{1}{2}$ Alle Lange, och halff Allen Brede, och 2 Tommel fingre Brede Korter Tycke, Med Sellandsmaall, Noch 18— $7\frac{1}{2}$ Allen Lange och halff Allen Brede, och Korter Tycke — Noch 4 Egge Breder 7 Allen lange, och 3 Korter Brede, Noch 3 Esche Breder 6 Alen Lange Halff Allen Brede, Noch findes Udj dend store Kielder 148 og to Halffue Vogen Schot, I fæladen er der Sex døre Klincher och døre stauel Bortte, Noch for Kræet ehr der i Alle Foerkister Brederne Bortte, och Bosene forfaldet och Nedbrut, Noch Løssholterne I Sex Byndinger ehr Slet Bortte, Noch 10 Døre for Laden ehr och Slet Bortte, Muurene ehr Brecket i Louuinderne i Opkyring til Louen er och Mueren Brecket och i Louen ehr 9 Louluger Bortte, och Alle fiellerne Imellem Louen Ladet ehr Bortte, och Alle Lugerne for Foerkisterne ehr Bortte, for dend Søndre Porte ehr 2 Lange Hengsler Bortte I Louen, Noch den søndre Porte i Ladet er Nedbrud, och Alle fire Hengslerne er Bortte, Noch 9 Luger i Ladet er och Bortte, och Sex Løsholter affbrudt I Ladet den Nøre Port for Louen er det ene Hengsel halff affbrudt, Noch for Bryghuset och Melckhuset er der fem døre

Bortte, och 10 Vinduer, Noch 2 Vinduer i Same Hus er halff Bortte, Lofftet i Brygerhuset ehr dend fierde Part Bortte, Noch er Skorstenen halff Affbrudt i Same Hus, I Melckhuset ehr to Skorstene Brecket och fire døre stauffler I Samme Hus ehr Bortte, det østre Hus i Gaarden er fem Døre Bortte, Jernene Med, I Same Hus er — 19 Vinduer Bortte och fem Som ehr Brecket, I Same Hus ehr toe Skorstene Brecket, og Jernene er Borte, I Same Hus ehr Lofftet Bortte offuer 3 Rom, I den Nøre Hus Lenge ehr Sex Døre Bortte, och 21 Vinduer ehr Bortte, Noch 16 Vinduer halff Bortte, Noch er Brecket Noget Liedet paa Lofftet, och en dør er Bortte. — I Stegerset ehr jernet aff taget och Set et Thre i stedet. I den Store Skorsten — Noch en Skorsten i den ene Stauffue er Jernet afftaget, och Bege porterne for Slottet ehr och Bortte, Noch findes der 7 Huller, som er Brudte Paa Muuren, Paa den Sture er dør en Bortte och fire Schoder som er Afftagne aff Muranckrene Paa Same Hus Mur, Noch findes der 3 Smaa Høe Lader Slet øde, Paa dend Store Lade er Thagget en deel Brecket, Saauell Paa schriffuer Huset och Melckhuset, och en Bly Rende Paa Schryffuerhuset ehr Bortte.

Man maa efter alt dette lade Svenskernes Krigere, at de har gjort, hvad de formaaede, for at ødelægge Slottet paa Taasinge i Bund og Grund.

Dette ser ud til at have været en rundbygget Gaard med en fritliggende Kirke, og saavel denne

som Hovedbygningen har haft Spir, endda hele to—tre, der dog nu var mere eller mindre ruinerede. Det var opført af røde Sten, dels fra Kærstrup og dels fra det i den Hensigt anlagte Teglværk i Vemmenæs, og det har haft forskellige Sandstenssnydelsers, f. Eks. omkring alle Vinduerne, saa der er ingen Tvivl om, at det var sin kongelige Bygmester værdigt, da det først i Trediveerne stod færdigt.

Det var nu ikke alene selve Bygningerne, Svenskerne hærgede; ogsaa Indbo og Forraad af alle Slags handlede de ilde med, de lod i det hele taget, som de var hjemme.

Samme Aar som ovennævnte Syn afholdtes, fremstod, en Del af Taasinge Dannemænd paa Tinget d. 15. Novbr. og vandt:

For Thou Aar siden, Anno 1678, Noget over 8 Dage før St. Mortens Dag, efter at en deel fra Langeland Soldatter haffde Veret Paa Thosinge, och Pløndert Paa Valdemarslot, huis dj kunde ofuer komme, som dj toug Med Sig till Baage till Langelandt Igen, der effter Kom dj Suendsche fra Suendborg och pløndertte fremdeles Paa Valdemarslot, och her Paa Landet, Udj tou Dage, huis dj kunde offuer komme, Saa der Bleff Slet Indet Paa Valdemarslot, det Joe aff dennem Bleff Bordtaget, Jdet dj opsloge Kister och Skrin, Dørre och Vinduer, Sieden Bleff Saaet fire Companier Ryttere aff Greff Waldirks och offuerst Podtkammers Ryttere Paa Slottet, offuer 100 Heste, och Ryttere huilche stod der offuer 12 Dage, dj Samme Lagde øde

huad for fant huis dj Andre haffde Leffnedt, Saa der Bleff iche it Rom paa Slottet, de jo aff dennem igennem leedt, tog Korn aff Slottens Loffte, til deres Heste och førde en deel med Rostuogen deraff till Suendborg och Laagaardens Indaufflede Korn och foder forderffuede och ødelagde dj til deres Heste, Effter Same øde Leggelse, Schede Paa Slottedt, Bleff dj Indlagt hoes os paa Landsbyerne Saa vj oahsaa udj grunden aff dennem Bleff øde Lagt, Saa vj fattige folch, Iche Kunde faa Saaed Nogen Rough til Valdemarslot, Iche heller for os Sielffuer, Efftersom Korn och Beester os Vaar frathaget.

Nu forleden Aar Ao. 1659. Nogle Dage Effter St. Michelsdag Bleff Atter hoes os Indlagt Paa Thosinge øffuerste øffens Regiment Ryttere, Som kom fra Langelandt, huilche forderffuede och ødelagde os udj Bund och Grund. Saa huis dj Iche hoes os Sielffuer øde Lagde, det toug dj Med dennem, och Bleff Some tider øffuerstens egne Heste, offuer — 60 och aff hans folck offuer 30 Personer ogsaa Paa Valdemarslot Indquarteret och øde Lagde dj, der Samme stedtz huis Biug och avr som Vaar Indaufflede i Laagaarden, och Saaed det Aar til Waldemarslot, och huis dj Iche Bordtoge, och fordret til deres Heste, det gjorde Attshylige Partier huad deres Mangfoldige Marscherier, som Reiste frem, och til Baage, fra fyen offuer Thosinge, och saa fremdeles til Langeland, Laaland och dj steder, Saa der huerken Bleff Korn, foeder, Kiøre, oxen, queg, eller Beester Paa Valdemarslot, Mens Aldsam-

men Bleff aff dennem Bordtaget, offer Saadanne
ødeleggelse, Som Baade Paa Slotted, och os
Paakom, kunde vj Atter Igien Iche faa Saaet

Frk. Hedevig.

Roug til Waldemarslot, Iche heller for os Sielffuer,
Efftersom vi hverken haffde Roug til at Saae,
Saa och vores Beester os Vaar fra Taget.

Lad nu være, at der i denne Fremstilling ikke er
smurt for lidt paa, da den er fremkommen for at

klare sig fra Landgilde og Hovning, saa kan man dog forstaa, at der er vendt saadan op og ned paa alt ude og inde, at der for de følgende Besiddere var

Ebbe Ulfeldt.

nok at gøre med at faa det hele paa Fode igen.

Der gik dog adskillige Aar hen efter Krigen, hvor der saa godt som intet blev gjort i den Retning.

Frøken Hedevig havde nok at gøre med at klare

sine egne og sin Mands Kreditorer fra sig, og da dette til sidst gik over hendes Kræfter, rejste hun fra det hele først i April Maaned 1664.*)

Hun var nok selv en daarlig Husholderske, og hendes Mand maa, at dømme efter den lange Række Kreditorer, der indfinder sig med deres af Ebbe Ulfeldt udstedte Obligationer paa snart nogle Hundrede og snart nogle Tusinde Rigsdaler, have været en hel Ødeland eller en højst umulig Finansmand.

For øvrigt nævnes Ebbe Ulfeldt Christoffersen sjælden i Taasinges Historie uden i Forbindelse med en eller anden Rykker, ellers er det altid hans bedre Halvdel, der lægger Navn til. Frøken Hedevig var vel nok selv Skyld i de fleste af Kalimiteterne; men det gik dog ogsaa her, som det er gaaet mange Gange før og efter, at det skortede paa det tjenende Personales Ærlighed, hvad der jo er højst nedbrydende for ens Eksistens.

Her var Utroskaben at finde fra de nederste til de øverste, og saa maatte det ende med et Krak.

Hendes Ridefoged, Peder Ibsen, der ejede en Gaard i Nyby (antagelig den, der senere en Tid blev Præstegaard og da gik under Navnet »Nybygaard**) fik da ogsaa sin Afsked paa graat Papir, og han var ikke den eneste Foged, der fra Øens Prædikestole fik Besked om at rømme Øen inden 12 Timer.

Otte Dage før Frk. Hedevig forlader Taasinge og rejser til Skaane, lader hun hans Forhold offentliggøre paa Birketetinget for at begrunde hans pludselige Afsked. Efter denne Redegørelse har han det sidste

*) Før hun rejste, havde hun pantsat Jordegods til Svogeren Corfits Ulfeldt for 21645 Rdl.

**) Nuværende Matr. Nr. 10.

Aar snydt hende for 16 Td. Rug, 105 Td. Byg, 36 Td. Havre, 23 Lam, 48 Gjæs, 38 Par Høns, 2 Ol Æg, 16 Pd. Lysegarn, 1 Td. 2 Fdg. Smør, 28 Tr. Langhalm o. a. m., som han har opkrævet efter Jordebogen uden at aflægge Regnskab derfor.

Samtidig paastaar han, at det er Frøkenens Ødselhed, der er Skyld i den daarlige Status, og for at illustrere dette anfører han sidste Aars Husholdningsregnskab, der saa saaledes ud:

Hvede 7 Td.	Sundemager 1 Td.
Rug 78 Td. 2 Skp.	Roekeler 10 Tdr.*)
Toldmel 12 Tdr.	Bergfisk 30 Lispund.
Vikker til Mel 4 Tdr. 3 Skp.	Tælle 9 Lispund 3 Pd.
Byg til Gryn 18 Tdr.	Tyrestude 5
Byg til Malt 97 Td. 3½ Skp.	Faar og Lam 68
Blandkorn til Malt 58 Td. 4 Skp.	Fedevin 38
Havre til Malt 30 Tdr. 4 Skp.	Gæs 120
Humle 314 Skp.	Høns 69 Par
Honning 1 Td. 2 Ott.	Æg 7½ Ol.
Sild 12 Tdr. 4 Skp	Smør 2 Fjerdinger**)
Torsk 8 Td.	Lysegarn 32½ Pd.
Groesen 3 Td.	

Frk. Hedevig protesterede rigtignok imod dette Regnskab og paastaar, at det er en stor Overdrivelse,

*) Groesen er en Art Torsk, der nu hedder Graasej. Sundemager eller „Sund og Mave“ er Svømmeblæren hos Torsk, der anvendtes dels som Husblas og dels paa anden Maade. Navnet bruges endnu af ældre Tøsingere. Roekeler er en Art Rokke, „Sømrokke“, der saavel som Groesen og Sundemager var yndede Fiskeretter i Danmark i det 16. og 17. Aarhundrede. — Velvilligt meddelt mig af Professor Troels-Lund.

**) Bønderne havde blandt deres mange Ydelser ogsaa Smør, men var, hvad denne Post angaar, samlede byvis eller i Lav paa 20—30 Mand. Disse kaldtes „Smørbrødre“ og stod under en Formand, der skulde sørge for, at den Tønde Smør, som hvert Smørbrødrelov skulde yde, blev rettidig betalt.

og har hun end nogen Ret i dette, saa ser det dog ikke ud til, at man har spæget sit Legeme inden Slottets Mure; men man kendte ganske vist heller ikke dengang Vegetarismen.

Forholdene paa Valdemar Slot bedredes ikke under de forskellige Lehnsmænd, der afløste Frøken Hedevig. De opholdt sig jo ikke paa Taasinge, men overlod Husførelsen til deres Ridefoged og Ladefoged, og den Tone, der da sloges an, var just ikke altid Kammertonen.

Det Hovedcentrum, hvorom disse Menneskers Tanker næsten altid kredsede, var der ikke megen Afveksling i. A og Ø for dem var Inddrivelsen af Landgilde og øvrige Skatter og Afgifter, Udnyttelse af Hovbøndernes trætte Arme og magre Øg og ivrig Spejden efter Lejlighed til at fange Bonden i en eller anden Ulovlighed.

Det sidste var ikke vanskeligt, at dømme efter de mange Retstrætter mellem Bønderne og Ridefogden paa sit Herskabs Vegne. Det var ikke manges Onsdag Aften, at han gik i sin Seng i Uvished om, hvad han skulde foretage sig Dagen efter, han skulde nemlig næsten altid møde i Tinghuset for at haandhæve sit Herskabs Rettigheder og paa tale Bøndernes lovstridige Færd i Skov og Mark eller muligvis optræde som Beskytter for en af sine undergivne, der havde lidt voldelig Overlast paa en eller anden Maade, hvis han da ikke foretrak at lade sig repræsentere i Tinget af sin Ladefoged, Delefoged eller en anden betroet Dannemand. —

Imidlertid gaar Tiden, og den 4. April 1678 læses paa Tinget »Hans Kgl. Majestæts allernaadigste Skøde til Hr. General Admiral Leutnant Hr. Niels Iuel til

Sæbygaard anlangende alt Ryttergodsets Afstaaelse paa Taasing Land med al dets Herlighed, saa vidt Hs. Kgl. Majestæt derudi haver været berettiget, intét undtaget i nogen Maade af Dato København d. 14. Marts 1678«.

Nu oprandt der lysere Tider ikke blot for Valdemar Slot, men for hele Øen. Var det ikke noget mere end et Tilfælde, at Niels Iuel bar en Stjerne i sit Vaabenskjold — det var en lykkelig Stjerne, der gik op over den lille mishandlede Ø.

— — —

Vi vil nu foreløbig forlade Valdemar Slot og lægge Vejen tilbage over Troense for at komme til Nyby. Trænger vi til et Krus Øl, før vi forlader Troense, da er der ogsaa Raad for det, thi allerede dengang var her en Kro, oven i Købet en privilegeret Kro, hvis Indehaver hed Mogens Murmester*). Man vilde ikke altid respektere hans Privilegium, men gik ham i Næringen baade her og der, og over for disse mindre hæderlige Medmennesker maatte han flere Gange paakalde Rettens Hjælp.

Vejen til *Nyby* førte forbi »Ganse«, en af Øens hellige Kilder, der endnu den Dag i Dag bærer den unge Piges Navn, hvis Drab paa dette Sted efter Sagnet skulde være Aarsagen til Kildespringet. Her udfoldede der sig et livligt Røre St. Hans Nat, som man kender det fra Landets mange andre lægende Kildevæld, og til dem, der var for svage til at gaa eller føres til Kilden, hjembragte Slægt og Venner dens Vand i Bimler og Bøtter.

Jorderne hed her Nors Mark, og medens denne

*) Kroholdet har sin Oprindelse fra 1283, da det forbydes vejfarende at søge Herberge hos Klerke og Lægmand.

nu hører ind under Hovedgaarden, hørte den dengang til Gaardene i Nyby og Troense.

Landsbyen Nyby er nok ikke saa ny, som Navnet antyder; men den maa dog høre til Øens yngre Byer, og den er muligvis opstaaet af de Jorder, der i sin Tid har hørt ind under *Horse* og *Pils* Slot, de to Borge, der i den tidlige Middelalder beherskede Svendborg Sunds vestlige og østlige Indsejling.

Nyby bestod af 14 Gaarde, der hver havde 4—5 Td. Hartkorn, samt af 2 Huse med lidt Jord til og 4 jordløse Huse. Et Par af Gaardene var øde, da Niels Iuel overtog Godset; disse Jorder blev da straks lagt ind under Hovedgaarden, og senere har tre andre af dem maattet dele samme Skæbne.

Af Slægter, hvis Navne har kunnet spores i Nyby indtil vore Dage, træffer man allerede dengang: Lund, Trane eller Traun, Gammelgaard, Væver og Pilegaard.

Omkring Troense og Nyby laa flere Smaaskove, som »Nors Skov, Troense Haver, Nyby Haver, Følhaven, Espelund, Kidhaven« o. fl. I det hele taget synes Øen at have været mere skovrig end i vore Dage.

Dette gælder dog ikke Strækningen fra Færgestedet til Bregninge, hvor der var meget ringe Bevoksning. Men saadan havde det ikke været altid. Vest for den nuværende Bregninge Granskov, nedad mod Bjernemark, havde der engang været en Skov, kaldet »Prinseskoven«; men den var allerede paa denne Tid forvandlet til Agerland. Navnet er endnu bevaret i en lidt ændret Form, idet nogle Marker paa dette Sted den Dag i Dag kaldes øverste og nederste »Præskov«.

For øvrigt lagde man paa denne Strækning mest Mærke til »Ingers Høj«, og Sagnet om Pigen, — efter hvem denne Høj havde sit Navn — der havde forsvoret sig til Djævelen, hvis hun blev sin Kæreste utro, og dog gik hen og forlovede sig med en anden, kendte dengang hvert Menneske paa Taasinge. De vidste at fortælle om, hvorledes den onde hentede hende, da hun stod for Alteret i Bregninge Kirke for at give Kæresten Nr. 2 sit Ja, men ikke kunde faa hende med sig ned i Højen, før en forbigaaende Knøs berøvede hende Brudekransen.

Paa Bregninge Bakke laa som nu Kirke og Mølle, men ganske vist i en noget anden Forfatning end i vore Dage.

Møllen var en Stubmølle, og Mølleren hed Augustinus Carstensen. Denne Mand skal dog ikke nævnes for hans Dyders Skyld; han blev nemlig dømt til at miste sin Hals, fordi han — skønt selv gift — havde faaet et Barn med en andens Kone. Straffen blev dog forandret til Arbejde i Jærn paa Bremerholm, og da han altsaa forlader Bregninge Mølle, og en ny Mand, Anders Pedersen, overtager Mølleriets, blev der foretaget Syn over Møllen, og af dette ser man, at det ikke just var nogen fin Forretning, Anders Møller gik ind til.

Taget paa Møllen var saa utæt, at Regnvandet løb ned alle Vegne, fordi Bræderne, hvormed Møllen var tækket, ikke var lagt over hinanden i Kanten. Den øverste Kværnsten var flækket, saa der var Fare, for, at den en skønne Dag helt skulde skilles ad. Drevet og Knagerne i Knaghjulet var saa forslidt at det hele maatte fornyes, hvilket Arbejde Mølleren

dog selv kunde udføre, naar han dertil fik det fornødne »Skovavltræ«. — Armene var ved at falde ned og maatte snarest muligt erstattes af nye. Sejlene var Pjalter og Laser, saa selv om man af disse Stumper kunde flikke to Sejl sammen, der kunde bruges en Tid, saa maatte der dog straks anskaffes to nye. — Persen var helt opslidt, saa en ny straks skulde anskaffes; den skulde være af Egetræ og være 12 Alen lang. Saksen under Møllen, hvorpaa hele Værket hvilede og drejedes eller vejredes, som det hed, var i Stykker to Steder og beslaaet med Jærnskiner, saa det var ogsaa kun et Tidsspørgsmaal, hvornaar den skulde fornyes. Tavlen*) endelig, hvormed Kornet hejsedes op i Møllen, saavel som den Tavl, hvormed Møllestenen løftedes op, naar den skulde hugges, var begge kassable.

Se, stort ringere kunde det da ikke være, og man maa nok spørge, om de Taasinge Mænd kunde faa formalet deres Korn i et saadant Værk. Ja, det var jo ikke store Kvanta, hver enkelt Mand havde at bringe til Mølle, lidt Brødrug, det var næsten det hele; Svinene maatte nøjes med Skovens Olden, og Køernes Kraftfoder var det smaat med. Hertil kommer, at en Del, f. Eks. Malt, blev knust hjemme paa Haandkværnen, og at Øens Vandmøller besørgede en ikke ringe Del af Maleriet, saa det gik jo, men Flormel blev det ikke.

— — —
Og nu Kirken? Ja, dens Tilstand var ikke meget bedre.

I Aaret 1586 havde Helvig Hardenberg, Erik Ro-

*) Tovet.

senkrands's Enke, stiftet et Hospital i Svendborg, som nogle faa gamle den Dag i Dag nyder godt af, og hun havde bestemt, at Taasinges senere Ejere aarlig skulde yde Renten af 2000 Rdl. til dette Hospital. At Frøkenen glemte disse fattige i Svendborg eller lod dem vente til bedre Tider, er ikke at undres over, naar man ser paa hele hendes økonomiske Misere, og da de resterende Renter var løbet op til 682 Rdl., kunde hendes Naade ikke længer holde Borgmester og Raad hen med Snak, men maatte se at finde en Udvej. Den eneste, hun da kunde faa Øje paa, var at overlade Byraadet jus patronatus til Bregninge og Bjerreby Kirker ved Pantebrev af 13. Jan. 1662, hvilket var det samme som at overlade Byen Indtægten af henholdsvis 23 og 42 Tdr. Hartkorn.

I den Snest Aar, dette Forhold varede, kan man sige sig selv, at der intet blev gjort hverken ved Kirker eller Kirkelader — man nøjedes med at opkræve Tienden.

Naar saa hertil kom, at Bygningernes Tilstand var yderst miserabel, da Pantsætningen fandt Sted, idet Svensken ogsaa her havde efterladt sig triste Minder, saa overraskes man mindre af det Billede, der er efterladt os i en Synsforretning over disse Kirkebygninger, som paa den Tid foretoges af to Murere og to Tømrere fra Odense. Fra denne By havde man hentet Synsmændene, fordi — som det bemærkes — der hverken paa Taasinge eller i Svendborg fandtes Haandværkere, der kunde paatage sig et saadant Hverv.

Taarnets Tømmerværk var brøstfældigt, og der manglede, foruden en Bjælke, en Del Støtter og Sti-

ver samt nye Lægter over det hele. Tømmerværket paa selve Kirkeskibet, saavel som paa Koret, Vaabenhuset, Begravelsen og det søndre Kapel faar henad samme Skudsmaal. Et Sted mangler der Bjælker og Spær, et andet Rem og Buxhoveder*) og alle Vegne trænges til nye Lægter. Gravkapellet var tækket med Skifer og Bly, og dette sidste trængte til at omstøbes. Til hele dette Tagarbejde beregnes at ville medgaa 2000 Lægtesøm og 3 Skipund Bly foruden adskillige Hundrede Tagsten.

Hvad nu Murværket angaar, da var det ogsaa her galt fat fra Ende til anden. Tindingerne**) paa Taarnet var næsten faldet ned alle sammen, og af Tindingerne paa Kirkens mange Gavle var der heller ikke mange tilbage. Selve Murene var brøstfældige paa »Sveb og Vaterlister,***) ligesom de i det hele taget var grumme medtagne, revnede og hullede; værst saa det dog nok ud omme paa den nordre Side, hvor en hel Gavl paa Gravkapellet var ganske nedfalden.

Vinduerne var just heller ikke fejlfri; der var ikke et, uden det manglede en eller flere Ruder, og paa Begravelsen var endogsaa to hele Vinduer ganske ude.

Gaar vi indenfor, møder vi ogsaa der Brøstfældighed og Mangler alle Vegne. Gulvet, der var af Mursten, var ujævnt og hullet, Stolene var skrøbelige og faldefærdige. I Taarnet trængte Klokken til en ny Aksel, og hvad der næsten var værre, Trappen,

*) Bjælker, der dog ikke gik helt igennem Huset, men kun fra Remmen og ind til Hvælvingerne, altsaa Bjælkeender.

**) Tindinger er her det samme som Tinder, d. v. s. Murtakker paa Gavlén.

***) Forsiringer i Murværket.

der var af Mursten, var nedfalden fra øverst til nederst. —

Arbejdslønnen for hele Restaureringen anslaaes til 100 Sld. for Tømreren og 120 for Mureren. Priserne paa Bygningsmaterialier var 1 Rdl. for en Bjælke, 3 Rdl. for et Hundrede Lægter, 2 Rdl. for et Tylt Fjælle, 13 Rdl. for et Skø Bly og samme Pris for et Skø Jærn, $2\frac{1}{2}$ Rdl. for en Læst Kalk, 10 Rdl. for 1000 Mursten og samme Pris for 1000 Tagsten.

Bortset fra Kirkens sørgelige Tilstand ser vi, at den i den Tid har været en Type paa en almindelig gammel, dansk Landsbykirke med takkede Gavle og hvide Vægge, en Bygning, hvoraf der, hvad Udseendet angaar, ikke er ringeste Spor tilbage; men trods dette og trods senere Slægters Forandringer og Forbedringer er det dog den samme Bregninge Kirke og den samme Prædikestol, hvorfra Hr. Jens og efter ham Hr. Peder talte til Bregninge Menighed i Niels Iuels Dage.

Vi har nu svært ved at tænke os en Kirkebygning med saa mange Brist og Brøst benyttet til Gudstjeneste; men man havde jo nu engang ikke bedre, og selv om Kirken paa Valdemar Slot i Aaret 1687 efter endt Restaurering var blevet indviet af Biskop Thomas Kingo under stor Højtidelighed, saa var den af saa ny Dato, først indrettet 1650, og var da heller ikke Sognekirke som den gamle deroppe paa Bakken, den, der allerede da i fire, fem Hundrede Aar havde været Vidne til Menighedens Glæder og Sorger.

Man gik heller ikke i Kirke for Kirkehusets Skyld, men fordi det i denne Rettroens Tid var ens Pligt. Det kunde vel ske, at man glemte denne Pligt, men for at hjælpe lidt paa Hukommelsen, blev der

da paa Birketinget allerunderdanigst læst og paaskrevet Kongebud om »visse almindelige Bededage at holde, med Gudelighed og Andagt at søge Kirken og med Faste til Solens Nedgang«, som f. Eks. 25. Maj 1676.

Kirkegaarden var ikke dengang hegnet af et Stengærde, men af en Mur, som man ser det endnu mange Steder i Danmark. Denne Mur, der var 410 Fv. i Omkreds, og af hvilken man endnu af og til støder paa Fundamentet Vest for Kirken, var lige saa medtagen som selve Kirken, og der krævedes til dens Istandsættelse adskillige Hundrede Mursten og Tagsten. Kirkeporten og Laagerne var helt borte, og det samme var Tilfældet med Kirkeristerne, der skulde findes ved begge Laagerne. Til disse behøvedes 1 $\frac{1}{2}$ Sk $\text{\textasciix}$ Stangjærn.

Lige Vest for Kirken, omtrent der, hvor nu den lille Kirkegaardslaage er, laa Kirkeladen. Der har været Kirkelader ved alle Øens tre Kirker, men kun her ved Bregninge har jeg fundet den omtalt, og det endda ved et Tilfælde, jeg havde nær sagt ved et Ulykkestilfælde.

Iblandt de mange Foranstaltninger, som Niels Iuel har Fortjenesten af at have bragt til Veje, er ogsaa flere af de store Stengærder omkring Hovmarkerne. Bymændene i de forskellige Byer maatte møde med visse Læs Sten til disse Hegn, og det var et besværligt Arbejde, ikke mindst med de Heste og Vogne, man da var i Besiddelse af.

I Stedet for at slæbe Sten fra Strammelse Bymark, fandt nogle af de Strammelse Mænd det da ulige lettere at tage dem paa Toppen af Bregninge Bakke, saa gik det dog nedad, naar der var Læs paa, i Stedet for opad.

Heroppe laa altsaa Kirkeladen, og da denne i mange Aar ikke havde været holdt vedlige, kiggede Murens Kampesten vel langt frem, enkelte var endogsaa faldet ud; det var disse Sten, de Strammelse Mænd havde forset sig paa. Ved Nattetide gik de derop, og da de nedfaldne Sten langt fra slog til, rev de ganske roligt Resten ud af Muren, et Hærværk, som de selvfølgelig fik betalt mere, end de selv ønskede.

Efter denne Omgang blev der foretaget Syn paa Kirkeladen d. 6. April 1702 af den foran omtalte Mogens Olufsen Murmester, »Krugmand« i Troense. Hans Overslag lød paa, at der skulde anvendes 2500 Mursten og $2\frac{1}{2}$ Læst Kalk til at udbedre Muren med. Arbejdslønnen var 10 Rdl. under Forudsætning af, at der leveredes fri Haandlangere, saa længe Arbejdet varede, 3 dygtige Personer a 1 Mk. daglig i ca. 12 Søgnedage, samt Vogne til at føre Materialierne dertil. Alt i alt blev Arbejdet anslaaet til 39 Rdl.

Kirkeladen blev altsaa endnu denne Gang bragt paa Fode, men hvorlænge den derefter fik Lov at staa, ved jeg ikke. For mange Aar siden er hver Sten af den forsvunden, men en Ophævning i Jordsmonnet viser dog endnu Stedet, hvor den har ligget.

I Læ bag Bakken laa som nu *Bregninge* By. Denne bestod af fem Gaarde og et Par Huse foruden »Anneksgaarden«, et Navn, som Præstegaarden da bar, og det med Rette; thi Bregninge Sogn var dengang Anneks til Landet Sogn.

Siden den Tid er flere af disse Gaarde forsvundne. Allerede dengang, var en af dem, »Kuldegaarden«, som den kaldtes, godt paa Vej til at

forsvinde, den laa øde siden Krigens Tid og blev ikke bygget op igen. Af en anden blev der nogle Huse, af hvilke der endnu i Mands Minde har ligget tre i og bag Restaurationshaven, og for ikke mange Aar siden er en tredje ved Magelæg lagt ind under Hovedgaardsjorden.

Mod Syd og Øst laa Bymark og Hovmark med vidt Udsyn til Kærstrup Tomt og de mange Smaaskove deromkring. Af disse kan nævnes »Svenderup Have, Rugkrogen, Bouskov, Sletten, Hetten, Kidhaven, Sellevang, Følhaven, Perskov, Hællend og Junkerlund«. Rugkrogen og Perskov er jo endnu bevarede, medens de andre enten er forsvundne eller blevne til Dele af større Skovpartier.

Svenderup Have laa Øst for Skovfogedstedet Svenderuphus, Hetten (Hættemosen) og Bouskov (Buskovs Bøge) laa mellem Svenderuphus og det senere opførte Landmaalerhus, saa det er nu Dele af Nørreskov. Sletten har endnu bevaret sit Navn, men har mistet sin Bevoksning, og det samme gælder Junkerlund.

I den sidste Skov var det, at Knud Iuels Søn, Junker Christian Iuel, under en Klapjagt ved et Ulykkestilfælde blev skudt i sit ene Laar den 25. Maj 1712, og man har hidtil ment, at Skoven havde sit Navn af denne Begivenhed; men da Junkerlund nævnes allerede 1698, saa maa dette Navn have en anden og ældre Oprindelse.

Hællend kaldes ogsaa undertiden Bregninge Mark, saa det har antagelig været en skovbevokset Del af Bakkeskraaningens Øst for Kirken.

Man kunde fristes til at tro, at en Skov som denne kun har været Tjørn og Kratskov, men af de mange

Skovsyn, der aarlig fandt Sted, ser man, at det har været veritabel Egeskov med Olden til ikke saa faa Svin.

At dog ogsaa Tjørn kunde spille en vis Rolle for Beboerne paa Taasinge, ikke alene som Brændsel i deres egne Bagerovne, men ogsaa som Salgsvarer, fremgaar af en Meddelelse paa Birketinget 23. Juni 1701, ifølge hvilken Bønderne kørte til Svendborg Torv med Tjørn, som de solgte i Læsvis til Byens Borgere.

— — —
Nede i Pederskov eller Pæreskov*) laa en Vandmølle, der kaldtes Pæreskovs Mølle. Den havde kun een Kværn og dreves af Overfaldsvand fra Moserne i Slottets Løkker, men det var kun sparsomt med Vandet, saa den maatte standse helt i tørre Somre og strenge Vintre. — Mølleren hed Anders Lauritsen, og Beboelse som Møllehus var meget forfaldent. Stuehuset var ni Fag Grundmur, Ladehuset var seks Fag, og om Møllehuset hedder det, at Kværnens ene Sten, der var 9 Spand, næsten var opslidt. Under Skærværket manglede et Fodstykke paa 9 Al., samt nogle Spær og Bjælker. Broen over Mølleren var ved at falde sammen, og Vandhjulet trængte til at efterses.

Til Møllen hørte foruden en liden Frugt- og Humlehave, en Mølletoft paa en halv Snes Skæpper Land; men Landvæsen og Mølleri tilsammen gav dog kun en lille Aarsindtægt, saa Mølleren saa sig om

*) Nuværende Pederskov hed dengang Pærskov, men Møllen staar i Jordebogen opført som Pæreskovs Mølle, saa det er ikke let at afgøre, om Navnet stammer fra en Person med Navnet Peder (Per) eller fra Pæretræer der i Skoven

efter andre Indtægtskilder, og nu valgte han ikke altid de lige og lovlige, men benyttede sig af sine Medmenneskers Svaghed — han holdt Smugkro for de vejfarende. Nu skulde man mene, at det var et mærkeligt Sted at drive den Haandtering paa, da Møllen mindst af alt laa paa alfar Vej, men den er let at lokke, som derefter vil hoppe. Mange lod her mellem Aar og Dag Øllet gaa ind og Forstanden ud, og det gav Anledning til, at Anders Møller, f. Eks. 19. Maj 1670, af Ridefogeden blev indstævnet for Retten, fordi »han dumstrigen sig haver understaaet at holde Ølsalg og Kro, saa mine Tjenere derudover er bleven af hannem forførte, saa bl. a. Otto Jørgensen, Tingskriver til Taasinge Birketing, Dag for Dag, Tid efter anden ikke alene har besøgt dette Møllehus og der sammesteds haver sig forlystet, men desforuden Tingbøgerne og andre hannem af Godtfolk betroede Documenter Anders Møller udi Forvaring overantvordet og udi Gemme haver haft. Efter Tingskrivestens Bortrømmelse havde Anders Møller nogle Tingbøger og Documenter fra sig leveret, men een Tingbog fattes endnu og flere Breve og Documenter.«

For denne Tiltale dømtes han til en Bøde og til at skaffe det bortkomne til Veje; men da han trods gentagne Advarsler og Paabud endda ikke indstillede sit ulovlige Ølsalg og Krohus, dømtes han til at have sit Fæste forbrudt.

Til andre Tider tiltaltes han for ulovlig Skovhugt og for at have ladet sine Køer græsse i Slottets Enemærker, saa Livet i Pæreskovs Mølle har i hans Tid saa langt fra været retlinet og retskaffent.

Pæreskovs Mølle skylder sikkert Kærstrups Nærhed

sin Oprindelse, idet den er anlagt som Mølle for denne Hovedgaard, et Forhold som man træffer ved saa mange andre Herregaarde Landet over.

Hvordan saa dette Kærstrup ud?

Ja, naar man maa gaa ad Gisningens usikre Stier for at faa en nogenlunde Forestilling om Valdemar Slots Udseende, saa er dette da i endnu højere Grad nødvendigt, naar det drejer sig om Kærstrup.

Kærstrup har været en af Middelalderens gode, gamle Ridderborge med tykke Mure og snævre Kamre, med Vindeltrapper i de smaa Taarne og tætte Gitre for de lave Vinduer, med Borggrave og Vindebro, med alt hvad der hørte til en rigtig gammel Rede; men for øvrigt har Fantasiens her frit Løb, den hindres ikke af selv de svageste Skranker, bindes ikke af nogen som helst bevarede Minder.

Paa Valdemar Slot findes blandt de mange dejlige Malerier et stort Billede af den udvalgte Prins Christian og hans Gemalinde, Prinsesse Sibylle. Man har ment, at det oprindeligt har været to Billeder, der er sat sammen til eet, og disse to oprindelige Billeder skulde efter Traditionen engang have haft deres Plads paa Kærstrup og været anbragt om to af Pillerne i Riddersalen der. Desværre maa Traditionen her bukke under for Historien; thi dette Billede er malet af van Mandern 1643 og kan altsaa ikke have været paa Kærstrup.

Paa Svendborg Amts Museum findes en lille ubetydelig Stump af en Kakkell fra en af Ovnene paa Kærstrup, og med en lidt livlig Fantasi kunde der vel nok laves et Billede af, hvad denne Stump har set og hørt af ondt og godt i de stolte Bispens Dage, eller senere under de mer eller mindre historisk

kendte Herrer og Fruer, der har holdt Hus paa Kærstrup gennem Tiderne; men det blev dog alt sammen kun Fantasi.

Det er sandsynligt, at Gaarden har været brøstfældig, da Kong Christian besluttede at jævne den med Jorden; men det kan ogsaa være Kongens store Byggelyst, der fik ham til at paatage sig Ansvaret for dette Skaar i Danmarks Minder.

Hvad Grunden nu end har været, saa var Kærstrup forlængst forsvunden, da Niels Iuel satte Fod paa Taasinges Grund, og om Kærstrup hedder det da: »Paa det Sted, hvor tilforn har staaet en Herregaard, kaldet Kierstrup og nu Gammelgaard, derpaa er et lidet Hus opbyggt, som er 9 Fag, og som nu staar øde. — Fiskedamme og Grave er tilgroede med Grøde og Flæg, saavel som og de Fiskedamme i Enemærket mod Stranden. — Ved Gammelgaard er en god Frugthave, hvori Træerne dog er gamle.«

Af de omtalte Fiskedamme mod Stranden er endnu Spor tilbage, og de gamle Træer er vistnok de samme, som endnu staar paa Kærstrup Voldsted. Havde de Mæle, vilde vi faa interessante Ting at høre; vi maa imidlertid vente paa, hvad Grundstenene vil berette, naar de forhaabentlig engang kommer for Dagens Lys.

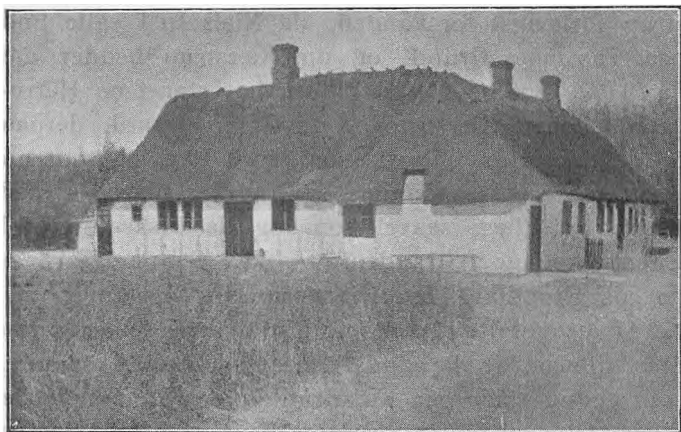
Det omtalte Hus, der laa øde, blev sat i Stand igen og benyttedes som Beboelse et Par Hundrede Aar derefter, idet det først er forsvundet for en Menneskealder siden. Herfra stammer Slægten Gammelgaard.

— — —

Paa Vejen fra Kærstrup til Lundby laa ved Sognegrænsen Skovfogedstedet »Svønderuphus«. Skovfogeden her, der paa Niels Iuels Tid hed Christian Pe-

dersen, har uden Tvivl maattet paase, at Ledet her mellem Bregninge og Landet Sogn blev lukket, naar Ægtbondens Pindevogn med de magre Øg var passeret.

Denne Skovfoged, der og stundom kaldes Skovrider, var ikke just Ridefogedens gode Ven. Hvad der var de to Herrer imellem, det ved jeg ikke, men der kunde sagtens blive Anledning til Splid; thi me-

Svenderuphus.

dens Ridefogeden strengt stod paa sit Herskabs Side, var dette ikke altid Tilfældet med Skovrideren.

Det var slemt, naar han ikke kunde høre, at Skovledet af og til lukkedes op og i om Natten for en eller anden ulovlig Skovvogn; men værre var det, naar han hos Bønderne havde modtaget en »Klapning«*) et Par Havreneg, 1 Skp. Byg el. lg., for at han skulde trække Nathuen godt ned om Ørene, mens de

*) Et Knippe Halm.

kørte forbi Svenderuphus, og det hændte ikke saa sjældent.

Antagelig har Ridefogeden paatalt sligt, og i Mangel af Retten benyttede Skovfogeden sig af Magten. Han trængte 1692 ind i Ridefogedens Kammer paa Valdemar Slot og bibragte ham otte dybe Saar med sin Hirschfänger, saa han maatte holde Sengen i længere Tid. For denne Misgerning dømtes han til at betale 154 Rdl. i Bøde, og da han selvfølgelig ikke ejede en saa svimlende Sum, blev hele hans Habengut udlagt til Dækning af Beløbet.

Af denne Udlægsforretning faar man et godt Begreb om, hvad et saadant Hjem indeholdt af Bohave og Værdigenstande:

I Stuen var et lille brunt Træskab med tvende Rum og med Skuffer over og under, en jærnbeslaaet Egekiste, et beslaaet Egeskrin, et mindre do. af Eg og endnu et ganske lille Skrin. Endvidere var der et Syskrin, et aflangt Fyrretræs Bord og et Himmelsengested af samme Materiale. I denne Seng var en Olmerdugs*) Overdyne, to Hoveddyner og to Puder, samt et blaat Omhæng af hjemmegjort Tøj. Paa højre Haand inden for Døren var nok et Sengested, men uden Himmel; heri laa en blaarandet Underdyne, to smaa Puder og et gammelt Vaar. — I Stuen var endvidere en liden Jærn-Bilægger-Kakkelovn, to Fyr-laasebøsser og en dito med Flintlaas, et lidet Spejl med forsølvet Ramme, en liden flamsk Bænkedyne, seks smaa Contrafejstykker og en gammel Ruslæders Stol. — I Køkkenet eller Bryggerset fandtes en lille Messingkedel, et Tinfad og tre Tallerkener. — I Stal-

*) Et bredstribet, tæt vævet Bomuldsstof, der brugtes til Dynevaar; egentlig Tøj fra Byen Ulm i Würtemberg.

den eller Fæhuset var to kulsorte Køer, en sorthoved Kviekalv, en gammel brun Hoppe og et skimlet Føl.

Saadan saa der altsaa ud hos en af Herskabets Tjenere, en Skovrider, der dog maatte henregnes til de bedrestillede om ikke til de velstillede, og vil vi gaa derfra til et fattigt Husmandshjem, maa vi adskillige Trin lavere, skønt dette saamænd var lavt nok.

Vender vi nu Blikket mod Bregninge Sogns vestlige Del, da træffer vi der »den liden Kratskov Braten« tæt Vest for Færgestedet; den hørte til Jens Færgemands Gaard.

Ikke langt derfra laa som nu Horse Skov; det var ikke Kratskov, men Storskov, der hvert Aar takseredes til mange Svins Olden, om den end for Tiden var en Del forhugget af Svenskerne som Øens andre Skove. Her havde de hugget mange Bøge og Ege og ført dem ned til Stranden »for at anvende dem til Brystværn«.

Horse Skov gemte endnu paa denne Tid betydelige Rester af det Slot, der engang havde givet Skoven sit Navn; men om dettes Udseende, Forhold og Beboere tier ganske Sagnets ellers tit snakkelystne Tunge.

I Fortsættelse af Horse Skov laa en anden mindre Skovbevoksning, kaldet Lamberts Mose, stødende op til Lamberts Mark, opad mod *Bjernermark By*.*)

Denne bestod af 11 Gaarde og 4 Huse, hvoraf der

*) Bjernermark er antagelig en Forvanskning af Bjørnemark, saa det har samme Oprindelse som Bjørnemose ved Svendborg og Bjørnsholm, der var Navnet paa en Del af Jorderne mellem Lundby og Bjerreby.

var lidt Jord til de to. Af Gaardene beboedes flere af de samme Slægter, som har haft til Huse der lige indtil vore Dage, som Drost, Strambæk (Strandbæk), Øbo og Høj, og af Husene var mærkværdigt nok Jens Skræders og Erik Smeds uden Mangler.

Der var ikke Velstand i nogen af Gaardene, men mest sølle stod det dog til hos Sven Pedersen og Kristen Ungmand. De var 1671 Fæstere under Hertug Ernst Günther, og de gik tre Gange med deres Hustruer til Knud Schytte i Vindeby, der var Hertugens Ridefoged, og frasagde sig deres Gaarde, og den 23. Februar fremstod de paa Tinge efter Schyttes Opfordring og forklarede, at de gerne vilde blive ved deres Gaarde, men de kunde ikke besidde dem længer for Armods Skyld, og det var endda et Par af Byens største Gaarde, hver paa 6—7 Tdr. Hartkorn.

Bjernemarks Jorder, der engang havde hørt under Horse Slot, og som strakte sig over Lamberts Mark, Højemark, Bjernemark Skov og Vester Mark, stødte op til Strammelse, Knudsbølle og Bregninge Jorder. Paa disse Grænser, som paa de mange andre Bymarksgrænser Øen over, opstod der tit Trætte om mit og dit.

For at undgaa den besværlige Omvej forbi Stougaard, naar det gjaldt at komme til Bukkehave Mølle, lavede de Bjernemark Mænd sig en Vej tværs over Bukkehave Mark. Men derved kom de ind paa Strammelse Bymark, og det paastod de Strammelse Mænd var dem »til stor Skade og Afbræk«, hvorfor de i Sommeren 1668 fik dømt Nabobyens Mænd til at bøde en staldfærdig Okse til Husbonden, en Rigsdaler til nærmeste Hospital og en Tønde godt Øl til Strammelse Bymænd.

*Stougaard**) laa paa samme Sted, som den ligger den Dag i Dag, mellem Bjernemark og Knudsbølle. Den havde engang kendt bedre Dage, da den var Hovedgaard, og dens Ejere, f. Eks. Hans Grim i Aaret 1551 skrev sig »Herre til Stougaard«; men nu havde den for længe siden glemt sin fine Fortid, om hvilken kun Mindet bevarede i Navnet.

Den var nu kun en mindre Gaard med nogle og tredive Tønder Land og godt 5 Tdr. Hartkorn, og den havde en Besætning af: 3 Heste, 1 Hoppe, 2 Plagge og 1 Føl — 3 Køer, 4 Kvier, 2 Stude og 3 Kalve — 6 Faar, 4 Lam, 5 Svin, 6 Grise, 5 Gæs og 2 Bistader.

Manden hed paa nærværende Tid Svend Pedersen, og han var nu Fæster under Niels Iuel, da denne nylig havde købt Stougaard tillige med flere andre Gaarde paa Øen af Poul Corneliusen i Nyborg, iflg. sammes Skøde af 10. Jan. 1679.

Denne hans forrige Husbond maatte engang gaa i Borgen for ham, da han havde indkøbt en Tønde Lyneborger-Salt, dels til Brug i Husholdningen og dels til Svinene, »naar de kom ind fra Olden«, og dette var gaaet uden om Tolderen i Svendborg.

Juleaftensdag i Aaret 1668 lader Svend Pedersen alle Knudsbølle og Bjernemark Mænd indkalde til Tinge angaaende et »venligt Mageskifte« mellem ham og nogle af Bymændene i Bjernemark. Ved denne Lejlighed nævnes »Engels Kær i Højemark, Ivermose Have, Brunsbjærg, Langbjærg, Lamberts Mark, Jesland og Pierland«, alle sammen Stednavne paa Jorder

*) Skreves hyppigt „Stoufgaard“, maaske var det en Forvanskning af „Stuf“, som betyder Særeje.

i Omegnen af Stougaard — og det bestemmes, at Michel Møller i Bukkehave »fremdeles skal have sin Kirkevej, Torvevej og Skovvej igennem deres Agre«.

Det havde heller ikke set godt ud for Mølleren, om man saadan uden videre kunde have lukket ham ude fra Omverdenen. Man skulde jo for Resten tro, at det lige saa fuldt var i Møllegæsternes Interesse, at der var Vej til Møllen, og det har der da naturligvis ogsaa været, maaske endda begge de Veje, ad hvilke man den Dag i Dag kommer til Bukkehave. Den Vej, her er Tale om, gik vist fra Møllen over Engene i Retning af Bjernemark By, af hvilken Vej der endnu er Spor tilbage.

Lad os med det samme se lidt paa Bukkehave Mølle. Efter Jordebogen var det en Vandmølle med een Kværn; den dreves af Overfaldsvand fra Strammelse Mose, og denne Vandkraft slap op i strenge Vintre og tørre Somre, saa Maleriet maatte indstilles. »Det lidet han kan male, har han Søgning nok til af Sognefolket og Landets Indvaanere«.

For øvrigt var Møllen langtfra fejlfri. Der manglede en Eg til en ny Aksel i Vandhjulet, ja hele Vandhjulet saavel som Knaghjulet trængte til Fornyelse, Skærværket var itu, Renden var revnet o. s. v. Vandløbet til Møllen var tilgroet, og Dæmningen helt forfalden, saa man skulde vist lede længe for at finde noget, der var i forsvarlig Stand. Lidt bedre var det med Beboelsen og Ladehuset; Gavlen var lidt skrøbelig paa Stuehuset, men ellers var dette da saa nogenlunde. Til Møllen hørte en lille Frugthave og lidt Humlehave.

Beboerne i de nærmeste Byer havde brugt at køre deres Hør ned til Bukkehave og sætte den i

Mølle dammen for at »rødes«; men dette blev aflyst eller forbudt 1668, saa nu maatte man se sig om efter andre Rødesteder.*)

— — —
I Dalen Syd for Stougaard laa som nu Byen *Knudsbølle*, Navnet har ikke som saa mange andre af Øens Bynavne forandret sig gennem Tiderne, men stadig været det samme. Byen er saa gammel, at det er haabløst at ville prøve paa at udfinde, hvad det har været for en Knud, der til at begynde med her har haft sit Bol eller Bosted.

Paa Niels Iuels Tid laa her 6 Gaarde, temmelig store endda, paa 6—7 Tdr. Hartkorn hver. De havde deres Jorder op til og ind imellem Bjernemark Mænds Jorder i Lamberts Mark, Høje Mark, Bjernemark Skov og Bregninge Mark; men endvidere havde de »Hytter«**) hist og her i Melvang og Lunde Mark. — Af Husmændene havde de fire ingen Jord, medens den femte, Erik Smed, havde godt et Par Skæpper Land af Bregninge Anneks-Præstegaards Grund.

Her boede allerede dengang Slægterne Lund, Kold og Skov, hvis Efterkommere endnu den Dag i Dag har hjemme i de samme Gaarde, og det er ikke utænkeligt, maaske endda højst sandsynligt, at de foruden disse halvtredje Hundrede Aar har haft til Huse der baade to og tre Hundrede Aar i Forvejen, saa det var ikke blot Adelsslægten og Adelsborgen, der hørte sammen, men ogsaa Bondeæt og Bondehus, maaske endda nok saa fast.

I Marts Maaned 1670 lod Knudsbølle Mænd ind-

*) At røde Hør var ved Hjælp af Vand at faa Hørstilkens yderste Lag til at skørne.

**) Mindre Jordstykker.

stævne Mændene i Bjernemark, fordi deres Underskov i Lamberts Mose var forhugget. De slap med en Advarsel, idet Dommeren lagde dem paa Sinde ikke at hugge i den Mose, naar de ikke havde Lod og Del i den, eller ogsaa maatte de finde sig i at bøde en Ørte Havre til Husbonden, en Tønde Øl til Bymændene og tre Mark til de fattige.

Samtidig lod Bymændene bekendtgøre, at efter Byens Vide og Vilkaar maatte ingen af dem give nogen fremmed Lov til at hugge det mindste i Lamberts Mose — Overtrædelse vilde koste en Tønde Øl.

»I lige Maade har vi vedtaget«, hedder det, »at ingen af os maa sælge et Læs Gærdsel, uden at han først lægger det paa Byens Gade, da staar det enhver frit for at købe og sælge det efter Bylovens Forskrifter«.

Oldermanden, Niels Ibsen Skov, aflyser endelig al Hugning og Stivning af hans Pile i den Have, der ligger bag »Rasmus Lunds Løkke i Lamberts Mose«.

En Landsbys Indtægtskilder var den Gang ikke mange, og de, der var, flød kun i smalle Strømme, saa man var nødt til at værne om dem med nænsom Haand. Ved at betragte de mange Forbud og Advarsler, der lød fra Bystævne, Sognestævne og mange andre Stævner, ser det ud, som om man tog med haard Haand paa sine Medmennesker; men man forstod slet ikke den Gang at tage varsomt paa dem, og de var heller ikke indrettede paa Varsomhed — man kendte ikke Ordet human.

Naar Indtægtskilderne var smaa, saa blev Velstanden derefter. Lad os, før vi forlader Knudsbølle, se paa, hvad Rasmus Hjulmand havde af Efterladenskaber: En gammel, benløs Jerngryde, fire Trætaller-

kener, en gammel Trækande, to Lerfade og to Lerpotter, det var hele Servicet. Møblerne var om muligt endnu tarveligere: et Bord og en Bænk, et Sengested med fattigt Indhold, en Kiste og et Skrin indeholdende de faa Klædningsstykker, som saadan en fattig Stympet kunde være i Besiddelse af. Han havde aldrig været i Tvivl om, hvad Tøj han skulde tage paa, naar han skulde ud; det eneste, der kunde være Tale om at vælge imellem, det var Hatten og den »forede Lue«.

Vejen fra Knudsbølle Øster paa op til Landevejen saa vist omtrent ud dengang som den Dag i Dag, snæver og smal, ud og ind, og naar man nu følger den hen mellem Smaaskovene, kan man saa udmærket tænke sig nogle Hundrede Aar tilbage.

Det var ad denne Vej, Christen Christensen Troensegaard red i Huj og Hast en Aften i Aaret 1673. Han kom fra Troensegaard over Pæreskovs Mølle, en Vej, han var kommen tit, men aldrig før i saadan Fart. Han tjente nede i Troensegaard hos sin Søster, og det var nok til, at han fik samme Navn som Gaarden, skønt han ikke havde en Draabe ægte Troensegaardblod i sine Aarer.

Nu havde der den Dag været Barselgilde i Troensegaard, og der var bleven drukket adskillige Krus Øl. Hele Selskabet var i løftet Stemning, havde for et Øjeblik glemt Hverdagslivets Tryk og Tynge, da afbrødes pludselig Glæden ved, at en af Gæsterne, en ung Karl fra Knudsbølle, faldt død om, og nu fik alle andet at tænke paa. Nogle hentede Vand, andre knappede hans Klæder op, en enkelt læste vel ogsaa en eller anden Trylleformular — men han var og

blev død. Under den Tumlen med ham er Christen Christensen ikke mere forknytt, end han faar listet hans Kistenøgle op af hans Lomme, og det var med denne og med mange skumle Planer om den dødes Ejendele, at han foretog sit natlige Ridt til den dødes Kammer i Knudsbølle.

Naar vi nu naar op til Landevejen, staar vi ved de foromtalte nyopførte Stengærder om Valdemar Slots »Melvang«, og lige hvor Vejene støder sammen, ligger »Kæmpestenen« med det store Hul. Den ligger der endnu den Dag i Dag, men nu gaar det forbi i Sus, og ingen ænsrer den; dengang derimod stod mangan Far stille der med sine Børn og fortalte dem Sagnet om Troldkvinden, der kastede denne Sten fra Langeland for at faa Ram paa Bregninge Kirke. Kræfterne slog imidlertid ikke til, Stenen naaede ikke op paa Bakken, og Troldemor naaede ikke sin onde Hensigt, endskønt hun tog saa haardt paa den, at hendes Tømmelfinger dannede det Hul, den endnu har.

Naar de smaa havde hørt Fortællingen om den lede Troldkvinde, pegede Faderen ind over Stengærdet og fortalte, at der inde paa Hovmarken havde Ladefogeden engang slaaet en Hovbonde til Døde, og at Mindet om denne Udaad aldrig kunde udslettes; thi paa det Sted voksede aldrig mere hverken Korn eller Græs.

Vi vil nu forlade Bregninge Sogn og gaa gennem Ledet, der ved Galgehuset førte ind til Landet Sogn. Navnet Galgehuset, der er saa almindeligt i det at-

tende Aarhundrede, har jeg mærkeligt nok ikke truffet paa; men der er ingen Tvivl om, at der her paa et af Øens mest befærdede Punkter har været et Vogterhus ved Sogneledet. Navnet paa dette Led er ikke bevaret, men »Skilleledet« mellem Melby og Gesinge kender vi alle, og vore Fædre talte meget om »Højemølle Led« mellem Lundby og Bjerreby.

Ved disse Skillelede har tit en Stimand ligget i Nattens Mulm og Mørke og ventet paa en eller anden Kræmmer eller paa en skikkelig Bondemand, der for en Gangs Skyld havde faaet nogle faa Specier i sin Pengekat, og naar vedkommende passerede Ledet, har han udplyndret ham, ja maaske taget Livet af ham, om der ikke var anden Udvej.

Dette gav saa igen Anledning til mange Spøgelsehistorier om disse Steder; thi slige Umennesker kunde ikke faa Ro i Graven, naar de engang døde, men maatte vanke om her i en eller anden formummet Skikkelse.

Hvor mange havde ikke her set en sort Hund, der løb tværs over Vejen lige for Næsen af en, eller en hvid Skikkelse, der fulgte en lige i Hælene, eller hørt hemmelighedsfulde Lyde af hastige Fodtrin eller af Hestetrampen, og mange er de, der her ved Nattetide har flyttet Fødderne i hurtigere Tempo end ellers, og naar de var vel forbi, har de staaet stille og tørret Angstens Sved af deres fugtige Pande. Men endnu flere var de, der ikke for nogen som helst Pris gik disse Veje ved Nattetide.

Navnet Galgebakken har jeg heller ikke truffet, men uden at man just behøver at tænke sig dette Højdepunkt som permanent Rettersted, er der vist

ingen Tvivl om, at en og anden Misdæder her har maattet lide sin Straf og derved givet Bakken Navn.

Vi forudsætter nu, at vi slipper heldigt igennem Ledet trods Stimænd og Spøgelser, og passerer da, efter at være kommen ned ad Galgebakken, den mindre »Troels Banke«. Denne siges at have Navn efter en Bissekræmmer, hvis Kramkistes lokkende Indhold forledte en af de Lundby Mænd til her at tage Livet af Kistens Ejerman. Til slig en Udaad var Stedet meget passende valgt her i Læ bag *Lunde Holme*.

Denne lille Skov gik dengang en Del længere mod Øst end i vore Dage, og Vejen gik ikke langs med Skoven, men ind igennem den.

— — —
Lundby var en af Øens største Byer; thi foruden alt, hvad der nu hedder Lundby Mark, Holstenskgårdene, Rødemæ, Dinesegaarden o. s. v., laa endvidere dengang alle Bækkehavegaardene og nogle af Vornæsgaardene inden for denne Bys Tofter. Der eksisterede jo ingen Udflyttersteder ud over maaske Løvehuset ved »Lunkeris« eller »Krappe Have«.

St. Olufs Kapel, som engang havde haft sin Plads midtvejs mellem Løvehuset og Lundby, var forsvundet 1634. Da det i dette Aar blev nedbrudt, blev dets Sten ført til Bjerreby og anvendt til et Sideskib eller Kapel ved Bjerreby Kirke. —

Præstegaarden laa en Del mere isoleret end nu, saa meget for sig selv, at man sagde om den, at den laa »i Nærheden af Lundby«. Havde den ligget midt i Byen, vilde den vel ogsaa have faaet Navn efter Byen og ikke efter Sognet. Det skal dog ikke forstaaes saadan, at den laa paa et andet Sted, nej, men Byens Huse naaede ikke helt hen til den, som de nu gør.

Præsten hed Jens Mogensen Hossum, og han var som foran bemærket ogsaa Sjælesørger for Bregninge og Slottets Menigheder og tillige Provst for Sunds Herred. Man kan forstaa, at det ikke var noget lille Embede, naar han saaledes havde to Sognekalds Indtægter; men det var ikke altid lige let for Hr. Jens at faa disse Indtægter ind; han havde dem paa Papiret, men derfra og til Pengekassen var tit en lang og besværlig Vej.*)

Man glemte at levere ham Tiendekornet, eller ogsaa havde man ikke noget at levere; man kneb et Svin fra ham nu og da af dem, han havde paa Olden i Bregninge og Vornæs Skov, og det var slet ikke saa lidt; i Bregninge Skov havde han f. Eks. 1677 hele 30. Ja, Hr. Jens var som en lille Jorddrot; men man havde dog ikke den Ærbødighed for ham, som man kunde vente. Naa, Hr. Jens var da til Gengæld ikke den Mand, der nøjedes med at trække paa Skulderen ad alle disse Forulempelser og lod 5 og 7 være lige, nej, han lod Retten dømme, og mellem Aar og Dag afgav han mange skriftlige Indlæg til Taasinge Birketing.

Da Niels Iuel kom til Taasinge, var Hr. Jens lige død, og hans Søn, den lærde Peder Jensen Lucoppidan, blev hans Efterfølger; han var Sognepræst for Landet og Bregninge fra 1679 til 1718.

Fra Præstegaarden gik Vejen hen til Byen langs med den store Vandrende, paa Nordsiden af denne, og i »Amsegyden«, der er en Levning af denne Gade, har vi et temmelig troværdigt Billede af en Landsbygade fra de Tider.

»Den lille Vej« er af en langt yngre Dato, og Korsvejen med de fem Arme i dens nuværende Skikkelse

*) Anneksgaarden i Bregninge var brændt 1564 og henlaa endnu uopbygget.

ligesaa. Bygaden, der nu fører lige til Korsvejens Centrum, gik dengang ud til Landevejen paa den søndre Side af det Kær — Kattekæret — der laa her og først er fyldt op for nogle faa Aar siden. Dette Kær var en Del af et større Morads med Rør og Siv, der bredte sig her mellem Amseggyden og Landevejen.

Lundby bestod af 21 Gaarde foruden Præstegaarden. Det var ikke store Gaarde, men gennemsnitlig paa fire Tønder Hartkorn, og deres Tilstand paa Tag og Fod og Fag var saa som saa, selv om det ikke overalt var saa galt som hos Per Kimer, hvor Gaarden var ganske nedfalden. Der var dog endnu saa meget Husrum tilbage, at han og Familien kunde have Tag over Hovedet, men værre var det paa tre andre Steder i Byen, hvor Gaardene helt var øde og forladte. Man spørger uvilkaarligt, hvor de Familier var, som engang havde haft til Huse i disse Gaarde — ja, hvor var de? Slægt og Venner tog sig af dem og gav dem Husly og Arbejde.

I de fleste Gaarde var der dengang en Indsidderslejlighed, der vel nok oprindeligt var indrettet som Aftægtslejlighed, og i disse boede tit saadanne Familie-medlemmer, der engang havde kendt »bedre Dage«. Det skulde man da tro, naar de fra Gaardmænd var blevne Indsiddere, og dog er det slet ikke afgjort, at de vilde bytte tilbage igen, om de kunde; det var nemlig tit en tvivlsom Lykke at være Gaardmand, en tvivlsom Ære at have sit Navn indskaaret i Byens Stok eller sit Bomærke ristet i en af Bystævnets Sten.

Tit var en Husmand bedre faren, men af Husmænd var der ikke mange i det hele taget. Her i Lundby var der fire Huse med Jord og fem jordløse. De mange Husmandsbrug, man nu træffer her som andre

Steder, er først blevne til efter Udskiftningen, og af jordløse Huse var der ikke Brug for saa mange, i Betragtning af de lige omtalte Indsidderstuer i Gaardene, tilmed da de samme, der var, altid husede to, stundom tre eller flere Familier.

Omkring Bysmedjen, der laa paa samme Sted som nu, og i Nærheden af denne laa mange af de senere udflyttede Gaarde, nemlig Holstenskgaardene og Gaardene paa Lundby Mark, samt de Gaarde, der nu ligger i Bækkehave og ved Vornæs Skov,

Her ved Sinedjen, der jo var en Slags offentlig Institution, var et af Byens Centrer, en Samlingsplads for unge og gamle i de ledige Timer, hvorefter der ikke var saa faa. Byens andet Centrum laa nede ved den store Gadedam, hvor Majtræet bredte sine skyggende Grene over Bystævnets Stenkreds, over den Plet, hvor Bymændene holdt Justits uden Indblanding af Ridefoged eller Birkefoged, og hvor mangan Tønde Øl mellem Aar og Dag blev sat inden for Vesten*). Det taler dog denne By til Ære, at Bymændene her hyppigt kunde afgøre deres Smaatrætter selv uden at ty til Tinghuset omme ved Landet Kirke, og at det ikke var denne Bys Mænd, som Tingskriveren her maatte slide flest Fjerpenne op paa. De kunde nok undertiden tage en Gren for meget med hjem fra Nørreskov og vel ogsaa nu og da blive uenige om en Arv, som ingen Arv var, men store, langtrukne Retsforhandlinger gav de sjældent Anledning til.

Det var til Dels de samme Slægter, som i vore

*) Senere blev det almindeligt, at Bymændene kaldtes sammen af Byhornets eller Bytrommens Toner, men paa nærværende Tid nøjedes man med „at raabe ud over Byen fra Bystævnets Sten“.

Dage, f. Eks. Vogn, Drost, Krogh, Stenør, Hemming, Kimer, Ospensen o. fl., men enkelte, som Svarre og Vessel er uddøde eller paa anden Maade forsvundne siden da.

Vejen fra Præstegaarden til Landet Kirke var dengang kun en Sti eller i hvert Fald saa smal, at to Vogne ikke kunde slippe forbi hinanden, en Mærkelighed, som ikke er let at forklare, uden der ellers har ligget en anden Kirkevej længere Syd paa, hvad der er muligt. Ganske vist var der ikke megen Kirkekørsel i de Tider, selv de døde bar man paa »Ligbaren«, men alligevel har man ondt ved at forstaa dette Forhold.

Kirken omtales sjældnen i Sammenligning med Øens to andre Kirker. Den havde lige faaet sit Taarn i Jens Mogensens Formands Tid; hans Navn, Peder Sørensen Aarhus, og Aarstallet 1634 staar der endnu at læse, og i dette Taarn var det, at den Lundby Karl, der havde dræbt en af de svenske Krigere, holdt sig skjult, mens Svenskedrotten holdt Hus med Hr. Jens i Landet Præstegaard og bedyrede sine Eder og Trusler ved med sit Sværd at hugge et stort Skaar i Bjælken i Storstuen der.

Mærkværdigt nok fik Kirkens to nye Alterstager, skænkede af Hr. Hossum 1650, Lov til at blive i Kirken, eller havde Præsten skjult dem, anende hvad der kunde ske, i saa Fald burde han ogsaa have forvaret Kirkens Kalk og Daabsfad, der sikkert forsvandt ved den Lejlighed, og man hjalp sig, som man kunde, til Hr. Hossum ogsaa her viste sin Omsorg for Kirken og 1667 skænkede den Sølvkalk, der endnu findes*).

*) Nuværende Daabsfad er skænket af Chr. IV.'s Datter Sophie Elisabeth.

Lundbys Jorder laa dels ad Bjerreby til og hed Søndermark, dels ud efter Nørreskov og hed Nørre-mark; endvidere laa nedad mod Melby Bøllesvang, og omkring Kirken og Nordvest for denne Lundemark.

Hver af disse Bymarker var nu — som alle Øens øvrige Bymarker — delt i mindre Stykker, der kaldtes Aase eller Holme, og disse igen i Agre, og for at ingen af Bymændene skulde forfordes, var alle Gaardenes Jorder spredte imellem hverandre fra den ene Ende af Bymarken til den anden. Her i Lundby havde de fleste Gaarde fra 30 til 40 Agre paa forskellige Steder; Størrelsen af disse varierede fra $\frac{1}{2}$ Skp. Land til 2—3 Tdr., og som det var her, var det jo over hele Øen.

Da det vel bedst oplyses ved et Eksempel, anføres nedenfor, hvordan Forholdene var for Peder Pedersen Drosts Gaard, der var Nabogaard til Præstegaarden:

1. Søndermark:	Middel Bygjord.....	27775	□	Alen
	God Bl. Korns Jord.....	5021		"
	Middel Bl. Korns Jord.....	8181		"
	Ringe " " ".....	6076		"
	Middel Havrejord.....	20765		"
	God " ".....	26040		"
	Ringe " ".....	11800		"
	" " ".....	13014		"
	" " ".....	581		"
	" " ".....	3232		"
2. Nørre-mark:	Ringe Bygjord.....	1573		"
	God Bl. Korns Jord.....	9732		"
	Middel Bl. Korns Jord.....	22180		"
	Ringe " " ".....	4929		"
	Middel Havrejord.....	12232		"
	Ringe " ".....	16869		"
	" " ".....	2820		"
3. Lundemark:	Ringe Bygjord.....	7015		"

	God Bl. Korns Jord.....	9524	□ Alen.
	Middel Bl. Korns Jord.....	7486	”
	Ringe ” ” ”	15634	”
	Middel Havrejord.....	15327	”
	Ringe ”	4816	”
	” ”	3581	”
4. Bøllervang:	Ringe Bygjord.....	10901	”
	God Bl. Korns Jord.....	3219	”
	Middel Bl. Korns Jord.....	22452	”
	God Havrejord	6772	”
	Middel ”	5117	”
	Ringe ”	2541	”
	” ”	6920	”
	” ”	6080	”
	” ”	7206	”

Man lægger uvilkaarlig Mærke til, at langt de største Arealer henregnes til den middelgode eller ringe Jord; det var Jord, der maatte hvile indtil 20 Aar efter at have været saaet i 2 Aar, før det kunde betale sig at saa den igen, hvorimod den gode Jord saaedes i 2 Aar og hvilede i 1.

Den almindelige Driftsmaade var jo dengang to Sædmarker, Bygvangen og Rugvangen, og een Græsmark, Fælleden, det saakaldte Trevangsbrug. Det var en Drift, som selv den bedste Jord ikke kunde udholde i Længden, da den fik saa godt som ingen Gødning. Der havde vel været Mænd her i Danmark, som havde søgt at indføre forbedret Agerbrug, f. Eks. Peder Oxe i Sydsjælland, men den gamle Slendrian og det udviklede Fællesskab satte en Stopper for saadan Fremgang. —

Da der senere bliver Lejlighed til at komme tilbage til dette Fællesskab, vil vi foreløbig lade det ligge og gaa til Landet Sogns anden Hovedby: Strammelse.

Paa Vejen fra Lundby til Strammelse laa Øens Birketinghus, det Sted, hvor der hver Torsdag Aaret rundt var livligt Rykind fra Øst og Vest af Folk i mange forskellige Sindsstemninger. Snart den stille, vemodige Medynk med Folk, der længe havde været bundne til Sottesengen, og nu fik gode Venner til her paa Tinge at bede Godtfolk give en Penning til Hjælp til Badskærs Løn. Til saadan Opfordring skulde man altid have Herskabets Tilladelse, som dog ikke var vanskelig at faa, og Anmodningen sluttede saaledes: »Vorherre vil enhver Giver rigelig belønne, og om saa sker, hvad Gud forbyde, at nogen af eder skal komme i slig ulykkeligt Tilfælde, skal vi af vores ringe Formue være behjælpelig«.

Snart var det den vilde, trodsige Hævnlyst hos Mennesker, der havde lidt Skuffelse eller uventet Nederlag foran Birketingets Skranker, og snart var det den sløve, monotone Ligegyldighed af saadanne, der som saa mange Gange før havde lovet at betale de Gældsposter og Restancer, som de følte med sig selv, de slet ikke kunde betale.

Jeg var længe i Tvivl, om Birketinget paa Niels Iuels Tid holdtes ved Landet Kirke, eller Tingstedet allerede da var flyttet ned til Valdemar Slot, til nuværende Forpagterbolig, hvor Retten senere har haft sit Sæde. At Retten holdtes midt paa Øen engang, det var der ingen Tvivl om, derom vidner jo endog saa den Dag i Dag Navnene Tinghaverne og Tingmosen, men hvornaar var Flytningen sket? Ja, dette sidste kan jeg ikke sige, men at det endnu paa nærværende Tid var midt paa Øen, ses af Tingbogen for 1686, hvor der staar: »Tinghuset ved Strammelse«.

— — —

Strammelse er i Tingbogen for 11. April 1678 skrevet »Strambløse«, der nok igen er det samme som Strandløse, og da -løse er Græsslette, er det altsaa Strandgræsning.

Sagnet har en anden Forklaring paa Navnet Strammelse. Efter dette kunde man ikke finde paa et passende Navn til Byen, da den blev grundlagt i sin Tid, og en af Byens Mænd sagde da, at han vilde gaa ud i Omegnen for at finde et Navn, og dersom han hørte et, han ikke før havde hørt, skulde Byen bære dette i Fremtiden. Han mødte da en gammel, svag Kone ved Navn Else. Hun havde Modvind, og det kneb svært for hende at komme frem. Han sagde da til hende: »Den er stram, Else«, og da hun var tunghør af Alderdom, forstod hun ikke hans Tale, men sagde: »Jeg synes, du siger Strammelse«. Denne Misforstaaelse gav saa Byen sit Navn.

Den var noget større end Lundby; de Gaarde, der nu ligger i Sønder Vornæs, og de fleste af dem i Nørre Vornæs, laa nemlig dengang i Strammelse, saa dens Antal af Gaarde blev 27 foruden »Lundsballegaard«, der laa i Byens østlige Ende, som hed Lunds-balle.

»Lundsballegaard« var som en lille Hovedgaard i Sammenligning med dens Naboer og Genboer, medens de havde 6—7 Tønder Hartkorn, havde den mellem 12 og 13. Den vilde dog have taget sig mere impo-nerende ud, hvis den havde ligget mellem Lundbys Gaarde; thi Gaardene i Strammelse var gennemgaaende ikke saa lidt større end dem i Lundby.

Det var denne Gaard, som Frøken Hedevig til-skødede sin Kammerpige, Karen Augustedatter Weckers, som Løn for mange Aars tro Tjeneste, da hun blev

gift med Sognepræsten paa Drejø, Hr. Christen Heinrichsen Frørup, 12. Juli 1671. Hr. Christen blev alt-saa paa denne Maade Godsejer; men i Drejø Præstegaard affødte denne Besiddelse ikke saa faa Bryderier; thi ogsaa her maatte Landgilde og andre aarlige Ydelser i Almindelighed inddrives ad Rettens Vej.

Frøken Hedevis Skøde saa saaledes ud:

»Hedevig, Grevinde til Slesvig og Holsten, Frue til Taasinge, gør vitterligt at have afhændet til vores Kammerpige, ærlige og gudfrygtige Karen Augustedatter Weckers, for efterstaaende Løn, saa og formedelst hendes Flittighed og tro Tjeneste i 20 Aar, en af vores Bøndergaarde i Lande Sogn udi Strammelse, Anders Lauritsen udi Lundsballer paabor. — Skylder aarlig efter Jordebogen halv femte Pund Byg og 20 Skp. Ærter. Item Skov til 4 Svins Olden, som tilforn har ligget til Jep Jørgensen Smids jordegne Gaard ibm., vor Sl. Fru Moder*) sig haver tilforhandlet, hvilken Gaard udi Mark, Ager og Eng, Fiskevand og Fægang, vaadt og tørt, inden og uden Markskel, Karen Augustedatter Weckers skal have, nyde, bruge og beholde til evig Ejendom for sig og sine Arvinger. — Kun skal hun forpligte sig til, om hun eller hendes Arvinger, den igen vil afhænde, da at lade de tidligere Ejere, Frk. Hedevig og hendes Arvinger, have Forkøbsret.

Denne sidste Bestemmelse maa være kommen til Anvendelse et halvt Hundrede Aar senere, da bebos nemlig Gaarden af Axel Iuel og hans Frue, Sophie Amalie Parsbjerg. Hun døde her i Gaarden 1740, efter et have boet der som Enke i en Snes Aar, og efter

*) Kirstine Munk.

hende blev Gaarden kaldt »Fruegaard«, et Navn, den har beholdt til vore Dage. —

Den modsatte Ende af Strammelse hed Nørreballe, og Vejen eller Gyden Vester paa, bag om Smedjen, forbi Birkedommeren Hans Rasmussen Drosts Gaard kaldtes som nu Vesterballe*).

Strammelse var en fin By dengang. Her boede Birkedommeren, Tingskriveren, Tinghøreren, Tingkalderen og Delefogeden. Hele Justitsen var samlet her; men man maa bare ikke tænke sig disse Retspersoner i Uniform og med Tresse om Kasketten. Ak, nej, det var jævne Gaardmænd og Husmænd i strikket Hue og Vadmelsskofte, der havde faaet disse Hverv og derved tjente sig en lille Ekstraskilling.

Foruden disse, som var Rettens faste Personale, maatte hver Tingdag møde otte af Øens Mænd som Tingvidner; de kaldes snart Stokkemænd eller Hjemmelsmænd og snart blot Ottemænd. De skiftede hver Uge; senere fik de en længere bestemt Tid at fungere i. Meddelelse om, hvornaar ens Tur var til at sidde i Tinget som Ottemand, fik man af »Tingpilen«, der netop i denne Anledning ombares fra Mand til Mand. Undertiden var man ikke efterrettelig nok med denne Ombæring, ja, det skete mere end een Gang, at Pilen helt forsvandt, og ve da den, hos hvem den efter Tillysning paa Tinge kom for en Dag. I Januar 1672 indskærper Birkedommeren de tilstedeværende paa Tinget Pligten til at være Ottemand i Retten, og at de bør møde i rette Tid, om de vil undgaa Udpantning efter Loven, ligesom de havde at skikke Tingpilen fra sig i rette Tid, hvis de vilde slippe for Straf.

*) -balle skal betyde en mindre Hævning af Jordsmonnet.

Tingkalderne var, hvad vi nu kalder Stævningsmænd. Heller ikke disse var faste Folk som nu; men enhver tog, hvem han kunde faa til det, og de maatte da møde med i Retten og sværge med oprakte Fingre efter Recessen paa, at de havde indstævnet den og den med lovligt Kald og Varsel. De fik 1 Mk. for deres Ulejlighed.

Den Mand, der fik det Hverv at være Dommer, behøvede just ikke derfor at være i Besiddelse af noget stort Forraad af juridiske Kundskaber. Han skulde selvfølgelig kende Jydske Lovs Indhold og Recessens og Bylovens Paragraffer; men det var ikke mere, end hvad saa mangen anden Bymand ogsaa var Mand for; den hyppige Tingfærd gav jo en vis Øvelse, og naar Menigmand var lovklog, behøvede Dommeren ikke at være det i nogen særlig Grad.

Det hele forløb da hyppigt saaledes, at Citanten, efter at have fremlagt alle Klagepunkterne, enten mundtligt eller skriftligt, henstillede til Dommeren, om ikke den anklagede burde at lide efter de og de Paragraffer i den og den Lov, og hertil svarede Dommeren, der næsten altid gik ind paa denne Tankegang, saaledes: »Efter Tiltale, Gensvar og denne Sags forberørte Lejlighed vidste jeg ikke andet at kunne kende eller dømme, end at den anklagede, N. N., bør at betale det og det inden 15 Dage, bør at have sit Fæste eller sin Vogn forbrudt«, eller hvad det nu kunde være.

Se, det var ikke saa svært, og det viser sig da ogsaa Gang paa Gang, at det ikke var vanskeligt at fremskaffe en Sættedømmer i en Sag, hvori den egentlige Dommer var Parthaver, hvad der ikke saa sjældent skete; han var jo da ogsaa et Menneske. Naar

saadant indtraf, indtog en af de hosstaaende Danne-mænd Dommerens Sæde saa længe, saa var den Sag i Orden*).

Langt vanskeligere maa det have været for Ting-skriveren, der med Gaasepennen maatte male Side op og Side ned i Tingbogen. Selv om hans ortografiske Kundskaber ikke behøvede at være store, noget skulde der dog til, og hvor fik han den Skrivekyndighed fra samtidig med, at Broderparten maatte ty til deres Bomærker, naar de skulde stadfæste et eller andet med Navns Underskrift.

Naa, de tjente en lille Ekstraskilling, og en saa-dan var ikke at foragte. I Tingbogen for 1675 næv-nes f. Eks. følgende Retsgebyrer:

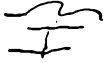
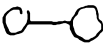
»Birkefogeden for 3 Domme at besegle 2 $\frac{1}{2}$ Mk., for 2 Tingsvidner at forsegle 20 Sk., fordi han fulgte med paa Syn 1 Rdl. — Tingskriveren Papir og Ind-skrivelse tilsammen 12 Dlr.«**).

En saadan Biindtægt kom ret tilpas; thi Hoved-indtægterne, de Landbruget bragte, kunde saamænd være smaa nok. En af Byens Mænd, Jørgen Krogh, opsigde saaledes sin Gaard paa Valdemar Slot, da han ikke kunde besidde den længer for Armod, og efter en anden af Bymændene her i Strammelse, der hed Knud Hansen, fandtes hverken Skilling eller Skillings Værdi til Børnene.

Der var god Grund for slig en Bondemand til at

*) I Christian den Femtes Lov fordres kun: „Dommerne skal være uberygtede og vederhæftige Dannemænd, som skal skikke hver Mand Lov og Ret“. — Først 1736 indføres juridisk Embedseksamen ved Københavns Universitet.

**) Om Dommerens og Skriverens Løn kan man læse i Danske Lovs 1. Bogs 5. Kap. § 18.

				
Anders Traun Jensen.	Jens Krog Lundby	Niels Skov Gesinge.	Lars Jøen Birkefjoged Mølbj.	Hans Drost Strammelse
				
Lars Drost Strammelse	Simon Krog Lundby	Niels Krog Lundby	Rasmus Bando Nyby	Per Bruun Strammelse
				
Erik Smed Gesinge.	Søren Kap Bjerrhly	Mads Clemmesen Nyby.	Niels Laurson Hølluf	Rubert Wiig Strammelse
				
Hans Nielsen Stougaard	Hans Andersen Dolefjoged	Rasm. Hørrgaard Strammelse	Rasmus-Drost Bjerrnemark.	Hans Sund Nyby
				
Niels Strambach Nyby	Rasmus Rilt Nyby	Simon Krog Strammelse.	Anders Skard Bjerrnemark	Jens Mose Gesinge.
				
Rasmus Hansen Troensegaard	Jørgen Pedersen Birkefjoged.	Hans Kusk Strammelse.	Hans Stogter Strammelse	Niels Vogt Lundby
				
Anders Møller Perstov Mølle	Hans Drost Lundby.	Christen Smed Lundby.	Lars Drost Lundby	Lars Jøen Krog Lundby.

hænge med Hovedet, og det har han vel ogsaa stundom gjort; men var der Lejlighed for Bymændene til at komme ud over hinanden, til at sende hinanden Tingkalderen paa Halsen, saa hævede selv de sølleste Hovederne og var nogle hele Karle, om det end kun drejede sig om Ubetydeligheder, som vi vilde nøjes med at trække paa Smilebaandet over. En enkelt saadan Sag blandt de mange vil vi høre:

•Birkedommeren og Rasmus Krogh i Lundby kom i Aaret 1695 i Uenighed om, hvem af dem der skulde sidde yderst i Kirkestolen i Landet Kirke.

Stolen tilhørte fra Arilds Tid de to Gaarde, som disse to Mænd for Tiden repræsenterede, og naar ellers ingen andre Omstændigheder indtraadte, tilkom det den ældste af dem at have den første Plads. Nu var imidlertid det Tilfælde indtruffet, at Birkedommeren var yngre end Rasmus Krogh, og med Birkedommerembedet fulgte blandt andre Privilegier ogsaa Retten til at sidde yderst i Kirkestolen. — Efter at Gudstjenesten var forbi Søndag før Jul, gik Ridefogeden op til Præsten, Hr. Peder, ved Alteret og fremviste Ordre fra Herskabet, at Dommeren skulde have den omstridte Plads i Stolestadet, og Rasmus Krogh, der var i Kirke, blev derom underrettet af saavel Ridefogeden som Sognepræsten. Da det ikke hjalp, men han allerede Juledag indtog sit gamle Sæde, blev en skriftlig Advarsel fra Herskabet forkyndt for Rasmus Krogh af Sognepræsten i Overværelse af Rodemanden og Præstens Medhjælpere Anders Drost og Mikkell Wigh. Da ogsaa dette prellede af mod den gamles Stædighed, dømtes han til at have sit Fæste forbrudt, skønt han for Retten fremkom med et skriftligt Indlæg paa stemplet Papir og godtgjorde, at

han af Generalinden havde faaet Lov til at sidde yderst, saa længe han betalte sine Skatter og Afgifter promte.

Han maatte vige og betale Sagens Omkostninger med 2 Rdl. — Ved en lignende Strid 1698 om Stolestader i Bregninge Kirke, tales stadig om at *staa* i det og det Stolestade.

— — —

Af nuværende Slægter i Strammelse træffer man allerede dengang Drost, Ungmand, Kold, Slagter, Poulsen og Nørregaard.

Kold skreves altid Kuld, Ungmand er i Tidens Løb blevet til Omann eller Aamand, og om Svop maa jeg sige lidt mere.

Vore Dages Skrivemaade Svop — Svup — Svopp er en Omformning af Navnet Svab. At en A-Lyd bliver til Aa-Lyd, er paa Taasinge meget almindeligt (var — vaa, Vand — Vaai, vammelsk — vommelsk, Hans — Haans o. s. v.) Paa samme Maade er Svab bleven til Svob eller Svop.

Denne Familie er kommen til Taasinge faa Aar før Niels Iuel. Dens første Repræsentant her paa Øen, Jørgen Andersen Svab, overtog en Ødegaard her i Strammelse, antagelig den samme Gaard, som Familien har hørt hjemme i til vore Dage.

Han var Hertug Ernst Günthers højre Haand, hans Stedfortræder paa Tinge ved enhver Lejlighed. Det hedder herom i Tingbogen for 13. Februar 1679, at Jørgen Suab kom her til Øen 1665 og antog en Ødegaard i Strammelse, som Laurs Rasmussen Kuld tilforn paaboede. Han opbyggede den, og da den siden blev udlagt til Hs. Majestæts Tjeneste som Ryttergaard, red han selv for sin Gaard i to Aar, og derefter lod han en anden ride for sig.

Der er vist ingen Tvivl om, at denne Jørgen Svab, eller paa mere moderne Dansk Svab, hører til den Familie, der i sidste Halvdel af det 16. Aarhundrede ejede Hovedgaarden Harriidslevgaard under Grevskabet Gyldensteen i Nordfyn. Det var ogsaa her netop en Jørgen Svab, der 1. Januar 1650 købte denne Gaard af Kong Frederik den Anden for 5000 Rdl. Allerede 32 Aar derefter kommer Gaarden paa andre Hænder, Familien Svab har formodentlig ikke kunnet klare sig der, og — et af dens Medlemmer er havnet paa Taasinge.

Ja, dette er ganske vist en ubevist Paastand; men den ser mig meget tilforladelig ud, og naar jeg har ofret Familien Svab eller Svop disse Linier, er det ikke mindst for at lette fremmede Forstaaelsen af Navnet Svop, over for hvilket mange, der hørte eller saa det første Gang, har staaet spørgende og uforstaaende.

Opstod der Ild i en saadan sammenfiltret By, da saa det rent galt ud. Bygningerne bestod mestendels af Træ og Straa og var saaledes højst brandfarlige, og Brandredskaberne var yderst mangelfulde og primitive.

Ildslukkende Bomber kendte man ikke, men saa greb man til andre Midler, som man ansaa for lige saa ufejlbarlige — man læste over Ilden eller dølgede den paa anden Vis. Og det var ikke blot Byens kloge Mænd og Koner, der forstod sig paa sligt, nej, ogsaa Øens høje Herskab forstod sig paa den Kunst, og det endda saa langt hen som omkring ved Aaret 1800.

Omkring ved denne Tid gik der Ild i Svops og

Ungmands Gaarde. At en saadan Ulykke ikke kunde ramme den ene, uden at den anden ogsaa maatte undgælde, kom af, at de var »Tvillinggaarde«, hvilket vil sige, at en Længe var fælles for dem begge, en Bygningsmaade, der var ret almindelig og vel anvendt af Sparsommelighedshensyn og for at skaffe Læ i den trelængede*) Gaard.

En Tid saa det ret faretruende ud for den øvrige Del af Byen, da pludselig kom General Iuel ridende i fuldt Firspring, og »da han havde redet rundt om de to brændende Gaarde, var dermed Ilden begrænset«!

Hvad saadan en Gaard var værd, kan man slutte sig til, naar man ved, at Hartkornsprisen var 50 Rdl. pr. Td., og Gaardene havde fra 3 til 8 Td. Hartkorn. Christen Simonsens Ejendomsgaard i Skovballe blev da ogsaa vurderet til 350 Rdl. Men lad os se paa, hvad de kostede i Indfæstning, det har jo nok saa megen Interesse, da næsten al Taasingejord var Fæste, længe før Niels Iuel kom hertil.

Hans Skræder i Stjoul fæstede af Knud Schytte i Vindeby og gav 9 Sld., hans Nabo, Niels Lauritsen, gav 6 Sld. —

Claus Ibsen i Bjerreby havde fæstet af Hans Thusen i Svendborg og givet 7 Sld., hans Nabo havde givet 8 Sld. —

Jørgen Lauritsen Kop i Bjerreby gav af en Ødegaard 5 Sld i Fæste, senere maatte han gaa fra Gaarden og gav da 10 Mk. i Fæste af et Hus. —

Mads Giise i Stjoul havde fæstet to Gange, først et Hus i Bjerreby for 6 Sld. 2 Mk., og da han havde

*) Den Længe, der dannede Grænsen mellem de to Gaardsrum, tilhørte kun den ene Gaard, saa Fordelen var udelukkende paa den trelængedes Side, hvad Læ angik.

boet der et Par Aars Tid, nødte Husbonden, Hr. Peder i Svendborg, ham til at antage en Ødegaard; han gav ganske vist intet i Fæste, men fik heller intet Fæstebrev, saa det var en meget usikker Stilling. —

Knud Hansen i Skovballe fæstede 1671 en Gaard i Helluf til sin Søn, Rasmus Sørensen, for 12 Sld. af Knud Jensen, Byskriver i Svendborg. —

Saaledes kunde der nævnes flere Eksempler, der viser, at som Regel maatte der betales nogle faa Sletdaler i Indfæstning, omend det ogsaa til Tider kunde lade sig gøre at faa en Gaard gratis. Ja, var man rigtig heldig, saa kunde man endda faa Penge til.

Den 14. Maj 1675 fremstod paa Tinge Hr. Mønster-skriver Johan Wandt paa Velbaarne Hr. Oberst Dankambs Vegne og tilbød, »at dersom nogen vilde fæste Jep Kulds Gaard i Strammelse, saa vilde han give vedkommende 24 Sld. og Frihed efter Kgl. Majestæts Forordning«. —

Naar Jørgen Kop i Bjerreby fik et Hus for 10 Mk., saa var det vist en Undtagelse; thi Husene var som Regel ellers dyrere end Gaardene. Søren Nielsen havde i sin Tid fæstet Stenør Gadehus i Vemmenæs for 18 Sld., og Niels Jacobsen maatte endog give 81 Sld. i Fæste af Højtehuset i Vemmenæs. Dette sidste var maaske dog noget exceptionelt, da det var Skovfogedhuset og saaledes forbundet med visse udenoms Indtægter.

Alt i alt var Indfæstningen altsaa ikke det værste, om det end kunde være galt nok, naar man stod med to tomme Næver. Man udstedte da et Gældsbevis til Husbonden og trak Veksler paa Fremtiden, som saa mange ogsaa siden har gjort; men at ud

rede den aarlige Afgift foruden de paatagne 5 p. C. Rente, det kneb for mange, ja, man kan næsten sige for alle. — Restancelisterne var mange og lange, og de indeholdt ikke blot Navnene paa dem, der lod fem og syv være lige, dem der blæste Herskab og Øvrighed et langt Stykke, naar de kun fik deres Øl og Brændevin, nej, selv de mest ærekære Bymænd maatte tit have deres Navn paa disse Lister, da Evnen ikke svarede til Viljen, og saa smaat var det, at man godt kunde skylde for baade tre og fire Aar tilbage.

Den aarlige Afgift paa en saadan Gaard kan f. Eks. ses af det Skøde, som Niels Kragh til Egeskov udsteder til sin Svigerfader, Niels luel, paa 6 Gaarde i Bjerreby og 3 i Søby.

Rasmus Pedersen maatte saaledes aarlig yde: I Pund II Skp. Byg*), XX Skp. Foderhavre, XXII Skp. Ydehavre, XXXVI Sk., I Lam, II Gæs, X Æg, 1 Ø Lysegarn.

Hans Hellesens Afgift var: I Ørte Rug, I Pund I Skp. Byg, IIII Skp. Bolgaltsbyg, X Skp. Foderhavre, XIII Sk., VI Album Landgildepeng, I Album af en Have, I Lam, II Gæs, III Høns, X Æg, I Ø Garn, I Fodernød, III Traver Langhalm.

Af en Gaard i Strammelse endelig var Afgiften: $2\frac{1}{2}$ Td. 4 Skp. Byg, der beløb sig til 4 Dlr. 8 Sk.

*) Efter Christian den Fjerdes Reces var følgende Maal gældende for Fyn, Taasinge og Langeland:

1 Pund Byg	= 20 Skp.
1 " Hvede	= 20 "
1 " Blandkorn	= 24 "
1 " Boghvede	= 24 "
1 " Havre	= 40 "

1 Læst = 12 Pund og 1 Pund = 2 Ørter.

11 Skp. Havre, der beløb sig til	1 Dlr.	2 Sk.
Erritspenge (Gaardpenge)		14 ¹ / ₂ »
1 Lam		24 »
1 Gaas		12 »
5 Æg		1 »
1 $\mathbb{W}$ Lysegarn		2 »
Tærskpenge		8 »
Hovningspenge	4 »	0 »

Til alle disse Afgifter kom endvidere Tienden. Denne ydedes i Kærven og rettede sig altsaa efter den aarlige Avl, og denne Maade at give Tiende paa var ikke alene Bonden til Tab, men lige saa meget til Bryderi.

Det var Tab for ham, at han ikke alene skulde af med Kernen, men ogsaa med Straaet, som han dog havde saa haard Brug for, dels til Tag og dels som Foder til Kreaturerne, og det voldte ham baade Tab og Bryderi, at han maatte lade den høstede Sæd staa paa Marken, til det passede Ridefogeden at komme og tælle Kærvene.

I Aaret 1658 avlede Rasmus Mortensen i Skovballe 1 Tr. 4 Krv. Rug, Peder Knudsen sammesteds 2 Tr. 17 Krv. Rug og Anders Drost i Nyby 14 Krv. Rug. Herskabets Part blev ikke stor af en saadan Avl, men ve den Bondemand, der vovede at køre sit Korn ind, førend det var talt af en af Husbondens Tjenere, Tiendetageren, som dertil var betroet.

1667 indstævnedes alle Vaarø Bymænd, fordi de havde overtraadt denne Paragraf i deres Fæstebrev eller Stedsmaalsseddel.

Ridefogeden undskyldte sig med eller paastod, at han ikke kunde tælle Kornet, eftersom en Del deraf ikke var høstet, men hertil svarede Oldermænden:

»Det passer ikke; den første Del i Marken, som kaldes »Groff-Agerne«, var høstet undtagen 2 Stk. i den Krog, som var Hr. Hans's, og saa 1 Stk., som var Mads Clausens i Bjerreby. I den anden Del bag Skoven fandtes der ikke et Neg uhøstet. Paa den tredje Del, som kaldes »Bjerredyre«, fandtes der slet intet uhøstet, og der stod en stor Del af vores Korn paa samme Del paa fjerde Uge, og vi kunde ikke faa det talt, skønt Ridefogeden red fra vore Marker til »Olsmark« og talte der en Del Korn for Søby og Skovballe Mænd«.

Hvad skulde saa de stakkels Mænd gøre? De havde den største Lyst til at køre Kornet ind uden at faa det talt, men det turde de dog ikke; de vidste, at det kunde faa meget ubehagelige Følger. De fik da Præstens Kone til at tælle Kornet, og saa kørte de det i Hus. Der var altsaa ikke noget for Herskabet at gøre Ophævelser over, og dog maatte de høre ilde for deres Tagen sig selv til Rette.

— — —
Saa længe Folk var raske og rørige, gik Tiden saa slidelig, jævnt og ensformigt, uden storpolitiske Betragtninger og Bekymringer; men naar Alderen gjorde sine Krav gældende, naar man blev gammel og affældig, hvordan saa?

Ja, for Husmandsfolk og Indsiddere kan man næsten ikke tænke sig den Elendighed og Usselhed, deres Alderdomsdage henrandt i, for Gaardmændene gik det lidt taaleligere, om det end kunde være smaat nok. Naar de afstod Gaarden til Børn eller Svigerbørn, eller oplod den, som det hed, kom de paa Aftægt hos de unge, og Forholdet mellem unge og gamle ordnedes ved en Kontrakt, Aftægtskontrakt, hvoraf et

Eksemplar blandt de mange ikke er uden Interesse til Belysning af hele dette Forhold.

Christoffer Nielsen i Strammelse afstod sin Gaard til Svigersønnen, Simon Laursen, i April 1676 paa følgende Vilkaar:

Kiendes Jeg mig Underskreffne Christoffer Nielsen boendes i Strammelse att ieg med frj Hue og Villie som och med Hospens gonstige Consens Haffuer oplad min gaard for Simon Laursen og min datter Maren Christof-Datter, och er vj saaledes forligte som følger, først skall Christoffer Nielsen och hans Hustrue Anne Anders Datter Haffue frj Hus Værelse deris lifftid de thoe Rom udj Fremmerset med Lofft der offuer och udj Stuffuen At brøche och bage ved Simon Laursens Ildebrand och skall Christoffer Nielsen have de toe Rom Vesten for porten.

Som er Lad og Loe, udj Marchen skall Christof. Nielsen och hans Hustrue Haffue Sex skipper Land deris Liffstid, och udj Moesen Sex les Høe Huer aar og beche Enge udj Lunde til Reens*) med Rasmus Smid Ved dend Vestre side och Rasmus Haar ved dend Østre side, til Reens, I Norsmark det stk. mellem Veien, som er til 3 skp. Land til Reens med Morten Madsen Vester op til och østen optil Niels Michelsen til Reens, Bocke Hauffmark ded stk. udj Seckedrup till 4 skp., til Reens Sonden optil Carren paulsen paa Høystens Seche Vesten for, Udj Lungsmark Ett stk. till 4 skp. den Vesterste som Vender paa Melbye Tue Kier til Reens med Rasmus Haar østen for och Rasmus Smid Vesten for, och It stk. paa Lungsberrieg til 2 skp. Land til Reens med Jørgen

*) „Til Rens med“ betyder: grænsende til.

Suabbe Vesten for och Jens Pedersen østen for, och denne første Jord skal Simon Laursen pløy och soe lige som sin egen, och Christoffer Nielsen skaffe Sæde Korn Sielff dertil, Udj skauen toe Kiør frj grees och følge Simon Laursens Huor de vere Kand, och — 2 Suin at følge med Simons och en gaas och Sex faar och Naar Humble groer Wehl, daa skall Simon Laursen giffue Christoffer Nielsen en tønne och Naar dj groer Ringere daa at giffue derefter, Nemblig — 4 skp. eller — 2 skip. och frj Koel udj Haffuen disse forskellige poster deres lifftid och dersom Uformoendis En aff parterne forseer Sig och iche kand forliges, daa at giffue til Hosbunden et paar Øxsen och til Byen 1 td Øl och haffuer vj venlig om bedt Jørgen Andersen Suabbe och Morten Michelsen bege udj Strammelse offuerverendis denne contract med os at oprette och underskriffue och skall holdes paa begge sider deris lifftid urygelig udj alle Maadcr — actum Strammelse dend 13' Aprilj 1676.

Penge var her, som man ser, slet ikke Tale om, for det ejede man ikke, men derimod alle andre Livsfornødenheder, endda tilsyneladende i rigeligt Maal til et Par gamle Folk, saa Aftægtsmanden kunde vist se Fremtiden mere fortrøstningsfuld i Møde end Gaardmanden. —

Før vi forlader Strammelse, vil vi endnu høre lidt om Barselgildet hos Hans Smed der i Byen 28. April 1695, det var nemlig et Gilde, der spurgtes langt og længe, et Tidsbillede, der fortæller en hel Del.

Bysmeden var dengang, og har været længe derefter, en af Landsbyens offentlige Personer, og i hans

Sorger og Glæder tog altid hele Byen Del. Naar der saaledes som i Vaaren 1695 fødtes en lille Verdensborger i Smedehuset, var det en Begivenhed ikke blot for Hans Smed, men for hele Strammelse By, og i »Barnsøllet« tog de fleste Del, enten indbudne eller uindbudne. Ja, man drev det saa vidt, at man efter at have deltaget i Festen hele Eftermiddagen gik hjem og syslede og kom saa igen for at faa endnu et Krus Øl. Men — det gik da her som altid, Øllet jog Forstanden bort, Legen og Lystigheden blev til Ve og Klage.

Iblandt Gæsterne var to af Byens yngre Mænd. Anders Wigh og Anders Drost. Denne sidste spurgte den første om, hvor mange Svin han havde i Lunde, og hertil svarede han fire. Herover blev Anders Drost misundelig og begyndte at give ondt fra sig; men Anders Wigh betalte med samme Vare og kaldte sin Modpart »en enøjet Pottestjert« og lignende kønne Ting; det ene Ord tog det andet, og før man ret vidste af det, gik Fyrfad, Ølkande og Bordets øvrige Indhold paa Gulvet, og Anders Drost og Anders Wigh gik snart samme Vej. Et af Vidnerne fortalte, at Anders Wigh laa tværs over Dørtærskelen, og Modparten stod og traadte paa ham med sine Fødder, mens han ikke glemte samtidig at bruge Næverne. Nu traadte flere af Gæsterne til og skilte Kampharnerne ad; den ene førte de hen ved Klevedøren og den anden ud i Fremmerset. Her, fortæller Anders Baagøes Kone, fandt hun Anders Wigh staaende, støttende sig til Kværnen, da hun kom efter at have været hjemme og gennet sine Gæslinger i Hus, og da hun spurgte ham, hvorfor han stod der, var han saa ude af sig selv, at han intel kunde svare. Man var

imidlertid bange for, at han vilde optage Kampen paa ny, saasnart han kom saa meget til Kræfter, at at han kunde tage en ny Dyst, og for at sikre sig imod, at Slagsmaalet skulde gaa videre end til »Haargreb«, »Jordskub« og »Kofteflænsning« tog man Knivene fra dem og lagde disse i Sengen til — Barselkvinden, det eneste Sted i Huset, hvor de forstyrrede Mennesker ikke vovede sig hen.

Omsider fik man dem hjem at sove Rusen ud, og Efterspillet foregik i Tinghuset.

Man faar af et saadant Billede en levende Forestilling om, hvad det var for Mennesker, her boede paa Taasinge dengang, og hvordan den Moral var, de levede og aandede i.

Foruden de to større Byer i Landet Sogn, som vi nu har besøgt, laa der inden for samme Sognegrænser endnu to Smaabyer, nemlig *Melby* og *Skindballe*.

Den første af disse kaldtes ogsaa hyppigt »Medelby« og havde sandsynligvis sit Navn af Beliggenheden mellem Sognene. Den bestod kun af tre Gaarde som den Dag i Dag, og af disse var kun Jørgen Pedersen Birkefogeds nogenlunde i Stand, de to andre var halvt Ødegaarde. Disse to sidste var endnu i Aaret 1688 ikke komne Niels Iuel i Hænde, men ejedes af Anders Rode i København, der tidligere havde ejt ikke saa lidt Bøndergods paa Taasinge, hvorefter han dog de sidste Aar havde afhændet det meste til Admiralen. Hans Repræsentant paa Øen var Knud Jørgensen Schytte i Vindeby. —

Skindballe laa i Sognets vestligste Udkant og var om muligt endnu mindre end *Melby*.

Dens Beliggenhed var ved Indkørslen til Vornæs*) Skov, og Navnet er til vore Dage bevaret i »Skindballegaard«. Denne Gaard blev til i Aaret 1673; ikke saaledes at forstaa, at den ikke laa her i Forvejen, jo, den var allerede da saa gammel, at dens Lægter og Løsholter trængte til Fornyelse, men fra dette Aar kom den til at indtage en Særstilling blandt Sognets andre Gaarde, idet den udtraadte af Fællesskabet med disse.

Dens daværende Besidder, Rasmus Hansen, mæglægger det Aar de Jorder, han har liggende rundt om i Bukkehave Mark, Strammelse Mark og Sechedrup, med de Jorder, som ni af de Strammelse Mænd har liggende op til Rasmus Hansens Toft, og Mageskiftet af 3. Juli 1673 slutter saaledes: »Disse forskrevne Mageskifter er sket med Øvrighedens og alle Strammelse Bymænds Minde, saa denne Jord herefter skal ligge til *Skindballegaard* og være indgærdet«.

Rasmus Hansen benævnes gerne i Skindballe, men Forholdsordet i udelades dog ogsaa tit og stundom ligesaa Efternavnet Hansen, saa han kaldes Rasmus Skindballe, og her har vi da Begyndelsen til den store Slægt Skindballe, der i vore Dage findes repræsenteret i alle Øens tre Sogne.

Foruden Skindballegaard laa her dengang et Par mindre Boelssteder, samt Skovfogedhuset »Skindballehus«, der laa som den Dag i Dag tæt ved Skindballegaard og ikke langt fra Ledet ind til Vornæs Skov. —

Den lige Vej fra Bregninge til Vornæs Skov var den eneste Forbindelse med denne Side af Øen, og

*) Vor skal betyde Græs, og Vornæs er da det græsrige Næs.

den fortsattes i lige Linie gennem Skoven ud til »Bøgebjærg«, Vornæs Skovs andet Skovfogedsted.

Om der paa denne Vej har været et Led ved Sognegrænsen — ved »Ingers Bro« — kan jeg ikke sige med Sikkerhed, men det er der vist ingen Tvivl om; det gamle Hus, som endnu ligger der paa Stedet, peger da ogsaa i denne Retning.

Vornæs Skov var en af Øens bedste Oldenskov, og foruden Herskabet paa Valdemar Slot og Øens andre Jorddrotter havde ogsaa de faa Ejendomsbønder der fandtes i Bjerreby og Landet Sogne, Svin paa Olden eller Ret til saadant her i denne Skov.

Fæstebønderne havde ingen Ret til at have Svin i Skovene; men de kunde tilkøbe sig denne Ret ved at betale »Oldengæld«. Denne var enten nogle faa Mark pr. Svin, rettende sig efter det paagældende Aars Oldenrigdom, eller hyppigt en vis Part af Svinene, hvert sjette eller ottende.

Her i Skoven tilbragte Svinene da hele Sommeren, og denne Aarstid var for Gyssernes Vedkommende meget lang. Hver Mand havde sin Svinesti i Skoven, et Sted, hvor Soen kunde gaa i Ly med sine Grise, naar Vejrliget opfordrede til Læ. Disse Stier slap man tit let til, idet de bestod af en gammel, hul Egestamme, hvorefter man kan slutte, at Øens gamle Egetræer maa have haft en anselig Tykkelse. Der var dog ikke altid nok af disse naturlige Hytter, og Besiddelsen af dem gav da tit Anledning til Strid og Uenighed, der dog ogsaa kunde komme af andre Aarsager, ikke mindst i Svineverdenen. Svinene var mærkede med de forskellige Gaardes Bomærker eller paa anden Vis, med de saakaldte Fæmærker, og at forandre et saadant Mærke var en let Sag, men for-

dristede en eller anden sig til sligt Bedrageri, da havde man Spillet gaaende.

Hvor var det i det hele taget let at komme i Klammeri med sine Naboer og Bymænd i de Tider, hvor alt var fælles, snart med og snart mod sin Vilje.

Af foranstaaende Aftægtskontrakt ser man, at de forskellige Gaarde havde deres Jorder »til Rens« med hinanden, en Plovfure var den eneste Grænse, og hvor let kunde man ikke komme til at pløje en Fure for meget, eller lade sin Le i Høstens Tid række nogle Tommer for langt ind over Grænsen, og saa var det selvfølgelig galt.

Og som det var i Marken, saaledes var det ogsaa i Skoven. Mellem de forskellige Gaardes Skovparter var Skellet en Sten eller et bestemt Træ; den første kunde flyttes, og det sidste kunde man let forveksle med et andet, der stod en mere bekvemt.

I Juni Maaned 1668 fremstod paa Tinge Mikkell Wigh i Strammelse og berettede, at Jens Navne i Strammelse fremviste en Skelbøg mellem Jep Iversen og Hans Nielsen der i Byen og svor ved Sjæl og Salighed, at samme Bøg havde været Skelbøg mindst i 30 Aar, sammen med tvende Sten, som fandtes lige ved hverandre. Et Par udnævnte Synsmænd afgjorde, at den tredje Del og »to Fingres Splet« hørte Hans Nielsen til; men denne svor nu ligesaa sin højeste Ed paa, at han aldrig havde været vist den Bøg til Skel før i Gaar, og nu havde han dog boet i Gaarden i 17 Aar. —

Med Herskabet var det heller ikke vanskeligt at komme i Konflikt. Tit kom en saadan over ulovlig

Skovhugst,*) hvad man slet ikke ansaa for Tyveri, snarere for en prisværdig Bedrift. Dog fik saadant »Huggeri« sjældnen Lov til at gaa upaataalt hen; thi Misundelsen fik den ene til at angive den anden, eller ogsaa blev Tyven paavist af en eller anden klog Mand eller Kone, og dem var der ikke faa af i de Tider.

Her er et Eksempel blandt de mange:

Tre Karle var en Nat gaaet ud paa Stenodden for at kapre en Ask til Plejler. Saa snart de begyndte at hugge, blev der en saadan Støj og Bulder i hele Skoven, at de straks holdt inde. Lidt efter forsøgte de paa ny, men Bulderet gentog sig, saa de maatte gaa hjem igen med uforrettet Sag, ja, de ikke gik, men løb, alt hvad Benene kunde bære dem, og skyndte sig at komme under den Olmerdugs Overdyne.

En Tid efter mødte den ene af Karlene Askens Ejermænd, der da standsede ham og sagde: »Den Ask kommer I til at lade staa i Fred, hvis I vil fare vell!« Da forstod Karlen, at den gamle Mand var saa grantsynet, at han kunde vide, at de havde været i Skoven den Nat, og han og Kammeraterne skulde nok holde sig fra denne Mands Kram siden efter.

Den samme Mand mærkede en Dag, han ikke var hjemme, at en af hans Naboer gik ud i hans Skovmaal og tog et Knippe Risbrænde. Han greb da til sine Trolddomskunster og bandt Tyven til Pletten, saa han maatte staa med Brændet paa Nakken, til Manden kom hjem og løste ham af Trolddommen.

— — —
Der kunde dog ogsaa nok findes anden Aarsag til

*) For Tyveri i Kgl. Majestæts Skove skulde bødes 8. Rdl for en Bøg, 10 Rdl. for en Eg, og 4 Rdl. for et Læs Gærdsel.

Splid mellem Herskab og Hovbønder end ulovlig Skovhugst. — Engang aarlig blev der paa Tinge oplæst, hvad Husbondens Tjenere havde at rette sig efter, og disse Forskrifter, hvoraf nogle anføres nedenfor, kunde tit falde Bønderne svært for Brystet.

1. Alle og enhver maa have gode, forsvarlige Hegn paa Eng og Mose og holde deres Kvæg og Bæster i god Hægt og holde deres Gaarde vedlige og rette sig efter samtlige Bymænds Vide og Vilkaar.
2. Det forbydes alle og enhver — ingen undtagen af Hs. Excel.s Bønder og Tjenere — at bortleje eller saa til Halvs noget af deres Jord eller Ejendom, og om saa sker, at nogen i Fremtiden imod al Forhaabning og Ejendom enten Eng eller Jord skal have bortlejet eller og saaet til Halvs, de da at have forbrudt deres Sædekorn og stande til Rette efter Loven og lide som for andet ulovligt og uhjemlet Gods.
3. Det forbydes alle og enhver, som til Hs. Excel. noget skyldig er, Restance paa deres forordnede Terminer, at de ikke enten sælger eller udfører til Langeland, Ærø, Fyn eller andre omliggende Øer noget af deres Midler, være sig Kvæg, Bæster, Korn eller Bohavende, med mindre det først Hs. Excel. eller hans Fuldmægtig tilbydes. — Forbydes og alle og enhver, saavel de, som Baad haver, som og Færgemændene noget for ovenskrevne Personer at udføre fra Landet under Strafansvar.
4. Det forbydes alle og enhver al Udtapning af Øl og Brændevin, gør de det desuagtet, skal Ridefogeden tage Øl og Brændevin fra dem og give det til de fattige, hvis det er hans Excel.s Tjenere, og er det ikke det, da dennem at straffe efter Loven.

5. Alle og enhver advares, saavel Hs. Excel.s Bønder som andre, ingen undtagen, at have god og forsvarelig Opsyn med Ildsteder, være sig Skorstene, Køller eller Bagerovne og alle andre Ildsteder og forhindre, at ingen Ulykke i saa Maade skal ske, og haver Bysmanden i hver By med fire af de bedste Bymænd at gaa om og besigtige hver Mands Ildsted, saavel i Hus som Gaard, og hvis som de befindes brøstfældige, da straks at tilkendegive det, at det i Tide kan blive repareret.
6. Alle Valdemar Slots Bønder og Tjenere advares, at de efter Loven besætter deres Haver og Gærder med Pile, ymper Pærer og Æbler ved deres Huse og lægger Humlekuler i deres Humlehaver, samt saar Hør og Hamp, Slaaen o. desl. — De skal ligeledes ringe*) deres Svin og ikke slippe nogen uskaaren Hest paa deres Fællede, som ikke er $9\frac{1}{4}$ Kvarter høj, og in summa ingen maa holde nogen Hingst paa Fællede, uden den først ved Valdemar Slot er maalt.

Om disse og lignende Paabud kunde volde de gode Bondemænd lidt Besvær, er ikke at undres over, og disse Forhold afstedkom da ogsaa mange Trætter og Tvistigheder, Synsforretninger og Irettesættelser, eller endog Processer, der sjældent endte med gunstigt Resultat for de anklagede.

Dog — naar det tit ser ud, som om alt gik dem imod, har dette mangan Gang sin Grund i deres egen Umedgørlighed, Stivsind, Trættekærlighed, Sløseri eller Trods; men hvorfra havde de saa alle disse triste Egenskaber, ja, heri havde Ladefogedens, Ride-

*) Sætte Ring i Næsen paa Svinene, for at de ikke skulde rode for meget.

fogedens og andre Fogeders Brøsigthed og Barskhed deres store Andel.

Alt, hvad der hed Hoveriarbejde, gav ogsaa let Anledning til Uenighed Mand og Mand imellem, og mange er de blaa Øjne og flænsede Trøjeærmer, ja, halvt brækkede Lemmer, som mellem Aar og Dag er bragt med hjem fra Hovmark og Slotshave om Sommeren, eller fra Tærskelo og Fæhus om Vinteren — men som ikke kom paa Fogedens Konto.

Slige Smaahændelser var saa almindelige, at de hurtig glemtes; men der kunde ogsaa under Hovarbejdet indtræffe saa alvorlige Tilfælde, at de huskedes længe.

I Aaret 1697 indstævnedes saaledes en Del af Strammelse Bymænd til Tinge, fordi det Stykke af Slottets Bygmark, som de havde haft at gøde, pløje og saa, var helt slaaet fejl.

Ridefogeden paastod nu, at de ikke havde saaet det Sædekorn, de havde faaet udleveret fra Slottets Kornmagasin, men havde taget det med sig hjem. Denne Beskyldning modgik de alle som en og svor ved Sjæl og Salighed, at de havde pløjet, saaet og behandlet Jorden i Bygmarken, der det Aar var i »Sellevang«, som de andre Hovbønder, og anførte, at hverken Ladefogeden eller Rodemanden havde klaget paa deres Arbejde, men trods al deres Protest blev de dømt til at have deres Fæste forbrudt.

Det var en streng Dom; men det betød dog ikke, at de skulde rømme deres Gaarde, men derimod betale Indfæstningen engang til, og det var jo galt nok, selv om det som for Peder Gammelgaard i Nyby kun bestod i fire fede Svin.

— — —

Jeg tænker, det er gaaet flere, som det er gaaet mig, at naar man beskæftiger sig med Forholdet mellem Godsejere og Bønder netop i et Tidsrum som dette, venter man hvert Øjeblik at løbe Panden imod Træhest, Spansk Kappe o. s. v., hvad nu alle disse Torturretskaber hedder. Jeg maa da dertil bemærke, at i en saadan Forventning bliver man for Taasinges Vedkommende højlig skuffet — heldigvis.

Man havde nok en Træhest paa Valdemar Slot; men enten har dette Dyr ikke været meget brugt, eller ogsaa har man forstaaet godt at skjule slige Ride-ture for Samtid som for Eftertid — jeg er dog mest tilbøjelig til at mene det første.

En eneste Gang har jeg truffet den i Anvendelse, og da det var over for en Hovbonde, og vi netop her er ved Hoveriet, vil jeg anføre det paa dette Sted.

Træhesten, der var en Fjæl paa Højkant baaren af fire høje Ben, skal være kommen hertil fra Tyskland, hvor den anvendtes som Soldaterstraf, og med samme Anvendelse for Øje holdt den sit Indtog over Ejderen. Der gik dog ikke mange Aar hen, før hjerteløse Godsejere opdagede, at den ogsaa kunde bruges til lige-gyldige eller trodsige Bønder, idet man finder den anvendt paa denne Maade her i Danmark fra Aaret 1634. Disse Bødler vilde eller kunde ikke se, at en saadan Behandling førte lige til det modsatte Maal af det tilsigtede.

Det eneste Tilfælde, jeg som sagt har truffet her paa Taasinge, forefaldt i April Maaned 1694. Laurs Hovmands Tjenestekarl i Gesinge, Knud Andersen, var da paa Slottet for med flere andre Hovbønder at hjælpe Urtegaardsmanden med Foraarsarbejdet i Slotshaven. Midt under Arbejdet gik han sin Vej for at udbedre et af

sin Husbonds Hovgærder der i Nærheden af Slottet, saa Svinene ikke kunde gaa ind i Rugmarken. Han vidste, at Hullet i Gærdet skulde lukkes, hvis han desangaaende vilde undgaa Tiltale, og han vidste af Erfaring, at Vejen fra Gesinge til Valdemar Slot var lang og besværlig, saa hvis han nu kunde liste sig til at udføre dette Arbejde, mens Urtegaardsmanden var inde at spise sin Middagsmad, saa havde han slaaet to Fluer med eet Smæk.

Men ak og ve, den gik ikke. Urtegaardsmanden, Isach Trolle, kom for tidlig paa ham, og nu var der i en god Mening til den arme Mand. Han fik knubbede Ord og Rap af Isachs Stok, og, hvad der var det værste — Knud gav igen af samme Vare, ja, beskyldtes endogsaa for at gaa imod Isach »med dragende Knif«. Da var det, han fik Ordre til at bestige Træhesten, hvad han ogsaa gjorde og blev siddende, til han blev nedkaldt igen. Rideturen varede dog ikke saa længe; thi Ridefogeden kom til og befalede, at han skulde komme ned af Hesten, eftersom »Riden ikke var tilbørlig Straf for slig Gerning og Forseelse, men han burde derfor ved Lov og Dom søges«.

Endnu en lille Bemærkning om »Træmæren«.

Naar det fortælles, at dette Torturredskab anvendtes paa Sjælland endnu saa sent som i 1827, saa taler det til stor Gunst for Taasinge og Herskabet her, at det sandsynligvis kun har været lidt brugt her og helt forsvandt omkring Midten af det 18. Aarhundrede.

Den 30. Maj 1765 spidsede de Taasingeboere, der da var til Stede i Tinghuset, Øren mere end sædvanligt; der havde i Mands Minde ikke været hørt mere glædelig Tidende, end da der den Dag bekendtgjordes, at der den 7. Juni s. A. skulde holdes offent-

lig Auktion i Landet Kirke over »Munderingsskabet, som stod udi samme Kirke, i Vaabenhuset, tilligemed Træhesten og Justitspælen*), og skulde samme Auktion holdes Kl. 10 slet«.

Hvordan denne Auktion forløb, ved jeg ikke, men der har vist været livlig Deltagelse. Det har været den største Dag, mange da havde oplevet; thi selv om disse Apparater ikke brugtes meget, vilde man dog helst vide sig helt fri for dem, og denne Dag har ikke været mindst stor for Øens daværende Besidder, Kammerherre Niels Iuel. Det var ham, der vilde sin Samtid saa meget godt paa Landbrugets og Havevæsenets Omraade og dog blev kaldt »den onde eller gale Iuel« — mon ikke de Tunger, der førte sligt til Torvs, den Dag forstummede.

— — —

Før vi forlader Landet Sogn, vil vi kigge ind i en af de nu saa tit nævnte Gaarde og aflægge et lille Besøg hos dennes Beboere.

Det skal ikke være ved festlige Lejligheder, da det gik til med Svir og Støj og Slagsmaal, som vi saa det ved Smedens Barselgilde, nej, vort Besøg skal ske paa en ganske almindelig Hverdag.

I vor Tid kunde man vel være bange for, at Manden ikke havde Tid til at tage imod os paa Grund af Travlhed med Bedriftens mange Ting, men saadan var det ikke dengang; Travlhed og Hastværk kendte man ikke.

*) Justitspælen var en spids Egepæl, som Forbryderen maatte staa paa enten med Sko eller bare Fødder, idet Hænderne var fastgjort til en Mur eller højere Pæl. I Munderingsskabet opbevaredes Militskarlernes Bøsser, som de ikke maatte faa med hjem for ikke at bruge dem til Krybskytteri.

Vi bøjer altsaa Hovedet under den lave Porthammer og gaar ind ad den næsten lilleputagtige Laage — godt et Par Alen høj.

Straks inden for Porten har man ladet et lille, trekantet Væggerum være aabent, da man i sin Tid støjlede og klinede Gaardens Vægge, og ud fra dette Hul farer Lænkehunden. Vilde man nemlig holde Hund, maatte den staa bunden; thi i Juli 1674 og mange Gange baade før og efter tillystes paa Tinge, at ingen maatte holde løsgaaende Hunde, med mindre den ene Fod var afhugget, og forvoldte nogen Mands Hund Fortræd, da skulde dens Ejermannd bøde en Okse til Husbonden og en Tønde Øl til Bymændene.

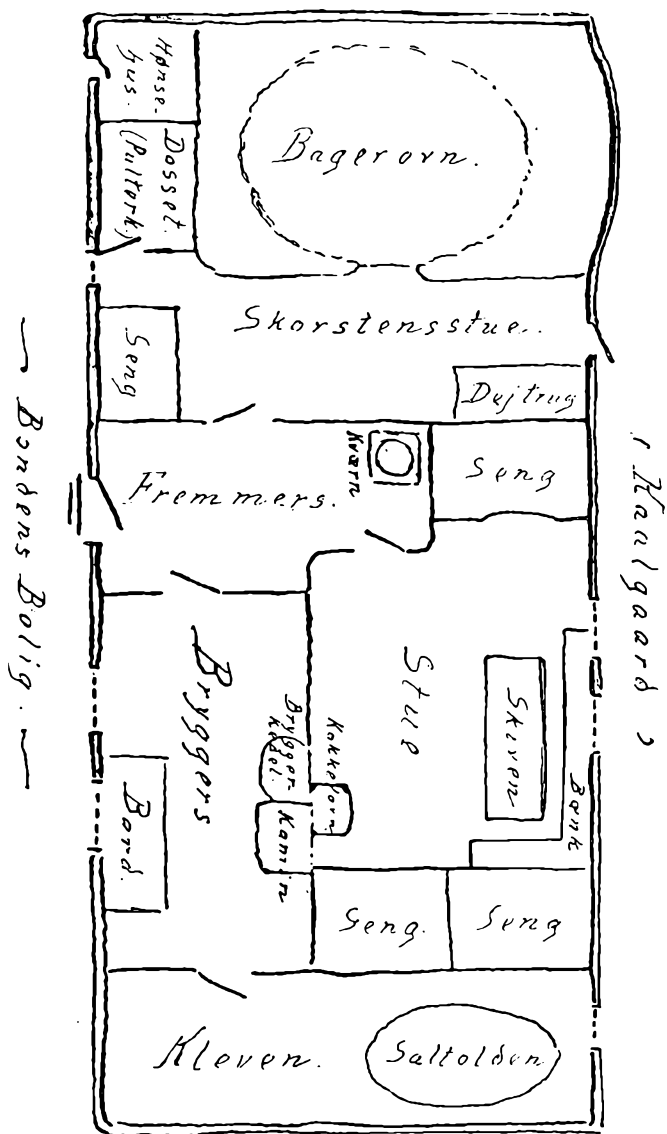
Man gør altsaa klogest i at holde sig langt fra Hundehuset, hvis man da ikke er i Stand til at »dølle« Bæstet, hvad mange dog var Mand for; men saadan Klogskab skulde man jo læse sig til i Cyprianus, et Værk, der ikke var Hvermands Eje.

Til højre i Gaarden har man Fæhus og Lade, og et Kig inden for denne Længes Lervægge er ikke altid opmuntrende.

Hvad er her da at se?

Ja, Heste er her en Del af, f. Eks. »seks Plovbæster og to Færitsbæster*)«, og de ser endda nogenlunde ud og andrager 10—15 Sldr. Stykket, ja, en sort treaars Hingst hos Niels Kuld i Knudsbølle blev endog i 1709 vurderet til 30 Sldr. — men Kvægbestanden er yderst tarvelig. Den Gaard, der har otte Heste, har kun halvt saa mange Køer og et Par Kvier foruden »en liden Mælkekalv«, og falder vort Besøg i Foraars-tiden, da er mange Steder, ja, vel de fleste, Køerne

*) Køreheste.

saa magre og »vove«*), at de bogstavelig talt kun er Hud og Ben; man maa rejse dem, naar de skal op paa Benene, da de ikke selv har Kræfter dertil. Hvor skal de vel ogsaa faa dem fra? Den Smule Rughalm, de faar, eller Langhalm, man hist og her trækker ud af Taget til dem, giver ingen Kræfter, næppe det fornødne til Livets Ophold.

Paa Valdemar Slot, hvor man holdt 100 Køer, der var forpagtede ud til en »Hollænder«, en Mejeri-
mand, klagedes der over, at Køerne kun fik Rughalm, fordi Røgteren stjal Byghalmen til Studene, saa Køerne selv der var »sølle og vove«, hvor meget mere maatte de da ikke være det hos de stakkels Bønder.

Faarene, hvoraf man de fleste Steder har en halv Snes Stykker, gaar den meste Tid af Aaret paa Fællede og Overdrev, saa Faarefolden er tom, og af Svinene gaar de fleste, som vi har set, paa Olden i Skovene, og kun et Par Stykker, de saakaldte Boelgalte, holdes paa Sti for dog at faa en Smule Flæsk paa Siderne

Fodtræet mangler under en stor Del af Fæhuset, Dørene hænger paa halvandet Hængsel, Rygaasen er knækket, Højsulen i den ene Gavl er halvraadden, Leret er faldet af Væggene, saa Støjlerne flere Steder kigger frem og venter paa Klinepigerne, og Taget er saa som saa.

Midt paa Gaardspladsen har Møddingen sin Plads, og i Udkanten af denne ligger to gamle Øg, Gaardøgene, som de kaldes, eller Udgangsøgene; de ligger og grunder over Verdens Ondskab. Det kunde saamænd de fleste Husdyr i de Tider have Aarsag til, men disse gamle Bæster dog mest af alle.

I de fleste Gaarde fandtes saadan et Par gamle

*) daarlige.

Heste, der aldrig kom i Hus, men tilbragte Nat og Dag i Gaarden, hvordan Vejret end var, og det eneste Sted, der for dem var lidt Ly at finde, var Porten, saa man forstaar, at de bar deres Navn med Rette. —

I et Hjørne af Gaardspladsen staar en Slibesten, der ogsaa har sin Historie. Den har engang kendt bedre Dage, da den i sin Tid har haft Plads som Prydsten i selve Valdemar Slots Hovedbygning, men derfra er den ranet i herreløse og lovløse Tider.

Om et saadant Tyveri hedder det i Tingbogen den 29. Juni 1679: »Rasmus Dinesen, Ladefoged, værendes i Valdemar Slots Bygning, har borttaget af Slotsmuren flere »Malmerstene«*) og solgt disse til forskellige Mænd paa Øen til Anvendelse som Slibestene.«

Slibestensvand anvendtes som Farve til det hvide Vadmæl. I en af Tingbøgerne fortælles saaledes om en Kone, der gik fra Bjernemark til Knudsbølle for at faa noget Slibestensvand »til at sværte sit Vadmæl med«.

I den aabne Bagport staar en »Færitsvogn med Behør, Haver og Agekurve, til en Værdi af 4 Sldr. og en Arbejdsvogn med Haver og Hestetøj til 3 Dlr.», og gaar vi gennem denne Port og ser os om i »Gastedet«,**) træffer vi der Hjulploven og Tromlen staaende op mod Huset, medens Harven med Trætænderne hænger paa Væggen under Tagskægget.

Imidlertid er Manden i Gaarden, Vor Far, bleven opmærksom paa os ved Lænkehundens hæse Bjæf, og da vi atter kommer ind i Gaarden, stikker han Hovedet ud over Halvdøren i Stuehuset og byder os

*) Sandsten.

**) Gaardens nærmeste Omgivelser.

indenfor. Skønt han kommer inde fra »Vor Mor«, sidder den strikkede Hue dog paa Hovedet, den forlader ham nemlig aldrig, hverken Nat eller Dag.

Den korte Trøje er forsynet med to Rækker blanke Messingknapper eller Blyknapper; Vadmelsbukserne naar kun til Knæene, og de hvide Hoser stikker i et Par Træsko uden Læder, men med Jærn- eller Messingkramper over og med et Par nyflettede Halmviske i Bunden.

Ved festlige Lejligheder maa den korte Trøje vige for en Vadmels Kjole eller, er man lidt bedre stillet, en Klædes Kjole med Sølvknapper i Stedet for Messingknapperne, og Træskoene erstattes da af Lædersko, som Per Skomager bag Gadekæret dog ikke har formaaet at gøre meget »nipre« over de hjemmelavede Læster, der desværre ikke er blevne rigtig symmetriske*).

— — —

Gulvet i Fremmerset (paa Taasinge: Fremset) er almindelig toppet Kampestens Brolægning. — I dette Rum, der er forholdsvis stort, staar Haandkværnen, vel saa at sige Datidens eneste Landbrugsmaskine. Den hjemmelavede, tarvelige Trækasse, hvori Kværnstenene laa, er nu næsten alle Vegne bukket under for Tidens Tand, men de smaa Kværnstene finder man endnu mange Steder, ja, et enkelt Sted kan man endogsaa træffe en saadan Raritet som en Haandkværn helt af Sten. — I samme Rum ligger endvidere tomme

*) Vil man have et Eksempel paa en finere Herregarderobe, kan man tage Jens Kieldsens i Vemmenæs Færgegaard, der ved Skiftet 1712 er: En foret Hue, en Hat, en graa Klædes Kjole, en gammel, brun do., en gl., sort do., et Par gamle, sorte Klædes Bukser, et Par graa do., et Par nye Sko, et Par gamle, sorte Strømper og et Par graa do.

Tønder, Kar, Baljer og Bøtter, det tjener i det hele taget som Appendix til Bryggerset.

Til venstre for Fremmerset kommer vi ind i »Skorstensstuen«, der har sit Navn af, at man herfra fyrer i den store Bagerovn. Denne er ligesom Væggene klinede op af Ler og skyder sig som en stor Mave uden for Husets Bagvæg for ikke at tage for megen Plads op inde. Naar en saadan Ovn med Aarene blev skrøbelig, klinede man et nyt Lag Ler udenpaa, og det kaldtes »at give Ovnen Lue paa«. Til Ophedning af Bagerovnen skulde der adskillige Knipper Ris og Tjørn, men af dette tog Gulvet i Skorstensstuen ingen Skade, det var nemlig af Ler, og blev Huller og Ujævnheder for store, kunde det hele let igen jævnes ved Hjælp af »Hakke og Bunke«.

Møblerne tog heller ingen Skade, for der var ingen, naar undtages Dejtruget og et lille Fyrretræs Bord eller Skive, som det kaldtes, samt Pigens Seng, der havde sin Plads inden for Døren til venstre og indeholdt en blaarandet Underdyne, en Olmerdugs Overdyne, to Vadmels Hoveddyner og et Par Blaargarns Lagen.

Til højre for Fremmerset har man Bryggerset, og medens Skorstensstuen gaar helt igennem Huset, saa den paa Grund af sin Størrelse ved festlige Lejligheder kan bruges som Gildestue, saa gaar Bryggerset kun ind til Husets Midte.

Her, hvor Gulvet er af store, flade Kampesten, staar Bryggerkedelen, der ligesom Fjerdingskedelen er af Kobber og saaledes nogle af Gaardens største Værdisager. Under Loftet hænger en liden Messingkedel, og paa Væggen har Drøftetruget sin Plads ved

Siden af Valkefjælen, Gærkransen og det af Halm flettede Laag til Ølkarret.

Under Vinduerne ligger Kernen og et Par Malkebøtter ved Siden af den gamle Træbænk, der under Sædet har Rugepladser til Gæssene og derfor kaldes Gaasebænken. —

Bag ved Fremmers og Bryggers, altsaa ud til Haven eller Kaalgaarden, ligger Stuen, Husets eneste Opholdsrum. Her er Gulvet enten af Ler eller Mursten, hvis man har Raad til slig en Luksus, og her findes foruden to Alkover med Indhold omtrent som Pigens Seng, en Egeskive med Korsfod, et Fyrrekandeskab med tre Rum i, en Fyrrebænk bag Bordet, samt et Par Bagstole (Stole med Ryg) og sædvanligvis en Jærnkakkelovn. Det var dog ikke altid, at man havde Raad til at have en hel Jærnkakkelovn, saa nøjedes man med een, to eller tre Plader og erstattede de manglende med Murværk. Var en Mand bleven saa velhavende, at han, f. Eks. ved Arv, var kommen i Besiddelse af mere end een Kakkelovn, da lejede han den ene ud til Venner og Naboer, som hidtil maaske havde maattet nøjes med en aaben Kamin.

Paa Væggen ved Kakkelovnen hænger i enkelte Gaarde et Varmebækken af Messing — de fleste Steder varmede man dog Sengene med hjemmelavede Varmekurve med Gløder i hullede Lerpotter.

Paa en liden Hylde staar et Par Lysestager, af Messing eller maaske hjemmelavede af Træ, et Krus, en gammel Kande og et Fyrfad, alt sammen Arvegods fra Fædrene.

Her træffer vi endvidere en Del hjemmelavede Medikamenter. Her staar saaledes Grisegalde til Anvendelse mod Frost, Hønsfedt, der klarer det for

Glycerin, Hvidliljeolie mod Saar, Kalvehinde som Hæfteplaster, Egebarksafkog mod Hudløshed, Ormeolie, d. v. s. forraadnede Regnorme, som Trækplaster, Vejbreddblade imod mindre Tilfælde af Buldenskab, osv. osv. Det var dog kun i de mere fremsynte Hjem, at alle disse Ting fandtes, i mange hjalp man sig i Sygdoms- eller Ulykkestilfælde med, hvad man havde ved Haanden: Spindelvæv mod Snitsaar, røget Flæsk, raadne Æbler eller tygget Rugbrød imod Bylder osv., eller ogsaa anvendte man — »Cyprianus«.

Mellem de mange Krukker og Potter, disse Ting opbevaredes i, og som lige saa lidt som Indholdet opfyldte Nutidens hygiejniske Krav, laa Vor Fars hjemmelavede Tobak i en tørret Svineblære — velbekomme. —

Oven for Stue og Bryggers, altsaa i Stuehusets yderste Fag, er endnu et lille Rum, som kaldes Kleven*). Her staar Øltønderne og Saltkarret; dette sidste, der kunde være hulet ud i en tyk Egestamme, kaldtes »Alen« eller »Olden«.

Kleven har Lergulv eller maaske kun den blotte Jord, og da der kun er et enligt lille Blyvindue, hvis Ruder er grønne og bulede, og for hvilket flere Aars Spindelvæv gør Tjeneste som Gardiner, saa er her skummelt, raat og fugtigt. —

Kan man endnu faa Lov til at kigge ned i det hemmelige Rum bag Loftstrappen, hvortil der kun er Adgang oppe fra Loftet ved at fjerne et Par Loftsbræder, og se Brændevinstøjet, der har sin Plads her, saa har en af Niels Iuels Bønder ikke meget mere at vise frem. —

Gæstfrihed manglede det ikke paa, og Opvartnin-

*) Spisekammer eller Forraadskammer.

gen bestod i, hvad Huset formaaede: kogt Flæsk og Sennep med Øl og Brændevin til, eller maaske drev man det til Slaaenmost og Mjød. At man f Eks ikke opvartede med Andesteg, var ikke Madmoderens Skyld; thi Ridefogeden, Jens Rølleborg, lader i Januar 1693 »aflyse og forbyde alle og enhver her paa Landet at have Ænder paa de Steder eller udi de Byer, hvor der enten udi Byerne eller der nær hos findes Damme eller Parker, store som smaa, hvorudi Karudser eller Fisk findes«. Overtrædelse af dette Forbud straffes med at have Ænderne forbrudt.

Naa, man var ogsaa godt tilfreds med Traktementet, som det var, og Vært som Gæster var enige om, at kunde man faa det saadan til ens Dødedag, da havde man ikke Grund til Klage.

Vi vil nu forlade Landet Sogn og gaa til Øens sydlige Del.

Til Bjerreby Sogn kan vi komme ad flere Veje; men der er da særlig to Hovedveje mellem Landet og Bjerreby, nemlig fra Lundby over »Højemølle« og fra Melby over »Bispemarken«, og ved Sognegrænsen var der paa begge disse Veje som alt bemærket Led og Lukke. Ved Skilleledet mellem Melby og Gesinge havde en af de Kærstrup Bisper i sin Tid dræbt eller ladet dræbe en Mand fra Gesinge, og til Straf derfor, saavel som til Skræk og Advarsel for andre ligesiddede, maatte han siden efter som Genfærd vanke om paa dette Sted, deraf Navnet »Bispemarken«. En Del af denne bar Navnet »Spøgelsekrogen«, og her har mangan en forvildet sig selv ved højlys Dag.

Vore Bedsteforældre troede fuldt og fast, at det her ikke var rigtig fat.

Før vi begiver os ind over Sognegrænsen, vil vi se paa Bjerreby Sogn i al Almindelighed.

Dette Sogn har nemlig gennem Tiderne altid indtaget en Særstilling i Sammenligning med Øens to andre Sogne, har haft ligesom en anden Farve over sig.

Landet og Bregninge har altid for største Delen hørt ind under de der omtalte Hovedgaarde: Kærstrup, Stougaard, Horse og Pils Slot, og Sognemændene har her alle Dage været mer eller mindre afhængige af disse Borges Herskaber, Ridefogeder, Forvaltere o. s. v. o. s. v.

Saadan har det ikke været i Bjerreby Sogn. Dette har ikke hørt under een eller nogle faa Herrer, men under mange forskellige, der aldrig havde Ophold i Sognet, men boede langvejs borte, et eller andet Sted mellem Øresund og Vestervov.

Disse Jordejere har nok nu og da erkyndiget sig om deres Gaardes og Bønders Tilstand, enten ved Selvsyn eller hyppigere ved udvalgte Synsmænd; men der er dog ingen Tvivl om, at Bønderne har følt det som en Lettelse at have Husbonden saa meget paa Afstand, og dette Forhold har givet Bjerreby Sogn en fra den øvrige Ø forskellig Farve, hvis lysere Anstrøg en skarp Iagttagelse har kunnet spore lige til de sene-
ste Tider.

Det er mig nu ikke muligt at give en udførlig Fremstilling af Jordejerforholdene i hele Bjerreby Sogn i sidste Halvdel af det 17. Aarhundrede, og flere af Gaardene skiftede ogsaa Ejer mere end een Gang i dette Tidsrum; men til yderligere Belysning af, hvad her alt er sagt, skal dog nævnes en

Del af de Jorddrotter, som har regeret her Tid efter anden.

Hemming Ermandinger i Odense ejede saaledes Rasmus Mules Gaard i Søby, Rasmus Stougaards i Stjoul og fire Gaarde i Bjerreby.

Søren Knudsen i Odense ejede en Tid seks Gaarde i Bjerreby og to i Stjoul.

Claus Brockenhus til Nordskov var Ejer af tre Gaarde i Bjerreby, fire i Søby, to i Helluf, f. Eks. Clemens Christoffersens, og et Par i Gesinge, af hvilke Rasmus Jydes var den ene.

Knud Urne, Herre til Iuulskov, Faarevejle, Rønningesøgaard, Sanderumgaard og Bjørnemose, havde een Gaard i Søby.

Niels Krag til Egeskov, der var gift med Niels Iuels Datter, Sophie, havde efter sin Moder arvet fem Gaarde i Bjerreby og tre i Søby.

Rasmus Andersen i Odense ejede een Gaard i Bjerreby.

Jens Rodsten, Admiral i København, ejede to Gaarde i Bjerreby og to i Stjoul.

Peder Samsing ejede ikke mindre end fem Gaarde i Bjerreby, tre i Søby og seks i Stjoul. Han var en Købmandssøn fra Svendborg og har antagelig arvet alt dette Jordegods efter sin Fader. Hr. Peder var Sognepræst i Ramme i Ribe Stift, men frasagde sig dette Embede 1682 og døde i sin Fødeby 1690.

Laurits Jørgensen, Borgmester og Kgl. Majestæts Tolder i Nyborg, var Ejer af et Par Gaarde i Skovballe og fire i Vaarø.

Otto Rantzau var Ejer af tre Gaarde i Søby. Og foruden disse her anførte Godsejere kunde nævnes flere, ellers ukendte Personer, der ejede enkelte Gaarde

hist og her; men dette er tilstrækkeligt til at vise, at Jorderne var paa mange Hænder, og at Naboer her hyppigt havde hver sin Husbond.

I de 17—18 Aar, Niels Iuel havde Taasinge i Besiddelse, underhandlede han snart med en og snart med en anden af disse Jordegodsejere om Køb af deres Gods paa Taasinge, og Tinglæsning af Skøder fra disse til Hr. Niels Iuel paa en eller flere Gaarde ad Gangen var meget almindeligt i de Aar. Det var hans Agt at samle hele Øen under sit Regimente, og da han lukkede sine Øjne 1697, var han ikke saa grumme langt fra at naa dette Maal.

Det var ellers et temmelig stort Maal, han havde sat sig, og det kostede baade Tid og Slid og Penge at naa det; thi naar han meldte sig som Køber, steg den Gaard og det Hus i Værdi, som ellers Ejeren hidtil tit havde ønsket langt borte.

Slige Ønsker var forstaaelige, naar Godsejerne skulde udrede de kongelige Skatter og Afgifter af Gaardene og havde Besvær med at faa dem ind igen hos deres Fæstebønder. Og sølle var disses Tilstand efter Synsforretningerne at dømme. I disse hedder det f. Eks. om en:

»Har intet at saa Jorden med eller holde sig med. Jorden er ikkun meget ringe. Manden er flittig nok, men er udi hel slet Tilstand.«

Om en anden: »Kan saa Jorden og kan liste hen i Sommeren. Jorden er i temmelig Tilstand. Manden er flittig og temmelig dygtig.«

Eller: »Mangler Sædekorn og fattes at holde sig med efter Voldermisse« — o. lign., ja, Rasmus Huermand i Bjerreby døde i saa stor Armod, at hans Enke »kastede Nøglen paa hans Krav« — et af Da-

tidens Ordsprog, der siger, at hun overlod Kreditorerne Nøglen, saa kunde de selv se, om de kunde finde Dækning for deres Krav, for hun kunde ikke, — saa man forstaar, at disse Gaarde var ikke Guldgruber for Ejerne.

— — —
Følger vi nu Vejen over Højemølle til Bjerreby, passerer vi *Lundby Søndermark, Lundstofte, Seche Mark og Tvedbæk**), før vi naar Bjerreby.

Ved Tvedbæk, hvor Overkørselen kaldes Aabroen, skal i længst forsvunden Tid have ligget en større Gaard med Navnet »Aagaard«, hvilket Navn endnu er bevaret paa nogle af Jorderne deromkring.

Medens Lundby og Strammelse var og er meget langstrakte Landsbyer med een Hovedgade, saa laa Bjerreby som en sammentrykt Klump paa Bakkens Top, som en Krans omkring den gamle Kirke, og naar vi betænker, at alle de Gaarde, der nu ligger i Ny Bjerreby, ogsaa dengang havde Plads inden for Byens Tofter, saa forstaar vi, at Byen maa have været meget sammentrængt.

Selv om en Gaard i de Tider med dens snævre Længer og lave Piletræs Sparreværk ikke fyldte slet saa meget som en Nutidsgaard, men havde et undertrykt og forknyt Udseende, kan man dog indse, at Maaren ikke behøvede at gaa mange Fjed paa Jorden for at komme Byen rundt.

Bjerreby bestod af 25 Gaarde og 2 Huse med Jord samt 7 jordløse Huse. Flere af Gaardene var kun Halvgaarde med et Par Tønder Hartkorn, og kun een eller to havde over 6 Tønder.

En af Gaardene bar Navnet »Schadeballegaard«.

*) Nu Hovedrønden.

Den havde tilhørt Anders Eichenbaum, men var dog 1688 købt af Niels Iuel. Jeg har kun truffet Navnet i Jordebogen, og her opføres den som Ødegaard, alt-saa uden Navn paa nogen Fæster, saa jeg ved ikke, hvilken af de Bjerreby Gaarde, der havde dette Navn.

Af de øvrige Gaarde blev to i Aaret 1662 vurderet til henholdsvis 26 og 20 Sldl., saa der stak ikke store Værdier i dem paa den Tid.

Hvor Gaderne krydsedes i Byens Centrum, Korsbroen, som den kaldes, samledes Bymændene mange Gange om Aaret. Her holdtes Bystævnet efter Tilsigelse af Bymanden, og hver eneste Uge hele Aaret rundt kunde der blive Sager at drøfte med hinanden her angaaende Byens Ve og Vel. Særlig var det Fællesarbejderne i Mark og Skov, paa Veje og ved Gærder, der kaldte Mændene sammen; men undertiden var det ogsaa den hjemlige Justits, der her svang Rettens Sværd. Overtraadte en af Bymændene Byens Vide og Vilkaar, og det skete ikke saa sjældent; thi en Bylov paa 70—80 Paragraffer kunde man let løbe Panden imod, da kom man sammen for at fastsætte Bøden og senere for at dele den.

Det var altid et vist Kvantum Drikkelse, der skulde udredes, hyppigst Øl, men kunde ogsaa f. Eks. være Mjød. Var det Øl, da drejede det sig altid om en hel eller halv Tønde eller maaske kun en Fjerding, alt efter Forseelsens Omfang. Var det Mjød, nøjedes man med en Kande eller to.

Det var dog ikke altid, at Bøden udrededes in natura. Indtraf det saaledes, at flere Bøder skulde udredes paa samme Tid, da betalte man f. Eks. en Tønde Øl med en Rdl. og gemte de Penge, der indkom, til bedre Tider; thi selv om man ikke gik af

Vejen for en Tønde Øl eller to, kunde man dog ogsaa faa for meget af det gode.

Paa Bystævnet kom man ogsaa sammen Søndag Eftermiddag for at drøfte Tidens Spørgsmaal i det hele taget.

Disse kunde vel nok synes smaa og ubetydelige set med Nutidsøjne; men de har sikkert dengang fanget Opmærksomheden med samme Interesse, som vor Tids storpolitiske og sociale Spørgsmaal nu om Dage lægger Beslag paa Tankerne.

Kunde det f. Eks. ikke give Stof nok til Samtale, at der 9. Aug. 1666 bekendtgjordes paa Birketinget, at hvert Sogn nu skulde have sine bestemte Skovdage, saa man ikke kunde køre i Skov efter Lyst og Lejlighed — allermindst Søndag Formiddag. Bjerreby maatte kun skove i Vemmenæs om Mandagen, Landet Sogn sammesteds om Onsdagen, og Bregninge Sogn om Fredagen i Horseskov og om Lørdagen i Bregninge Skov.

Man maatte da nu tage Tiden i Agt, ikke mindst da det kort Tid efter bekendtgjordes, at hvis man ikke havde sit Træ af Skoven inden 12. Marts, da var det forbrudt. —

Hvor mange overraskende Meddelelser kom man ikke hjem med fra Tinget.

Først i August 1675 forkyndtes saaledes, at »al Slags fremmed Mønt ej højere maatte udgives end for den fjerde Del mindre, end den er slagen for — Guldmonter og Specier dog undtagne*)«.

Hen mod Slutningen af samme Maaned lød følgende Bekendtgørelse:

*) Seddelpenge kendte man endnu ikke. Denne Form for Betalingsmiddel er først indført 1736.

»Alle de Mandfolk, som er over 18 Aar og under 50, skal gaa paa Mønstring og holde Vagt — af en Helgaard med en Musket, en Kaarde, 14 Kugler og 6 Al. Lunte, og af en Halvgaard eller Fjerdingsgaard med en Piquet og en Kaarde«.

Ikke saa sjældent oplæstes Kgl. Forordninger om Skattepaalæg, snart saadanne, der var fremkaldte af den øjeblikkelige Krigssituation*) og angik Hær og Flaade, og snart nogle, der havde større Rækkevidde.

Den 1. Oktober 1674 fremlagdes paa Tingbordet Forordningen om Proviantskatten: »Af hver Tønde Hartkorn — Sædegaarde og Ryttergoods undtagne — til Landmilitsens Magasiner at give en strøgen Skæppe Korn (Aabo Maal), den halve Del udi Rug og den halve Del udi Byg. Desligeste til Søetaten af hver Tønde Hartkorn Jordegods i Sjælland og Fyn en halv strøgen Skæppe (Sjællands Maal), og af hver 200 Tdr. Hartkorn Jordegods en Oxe og 5 L. & Flæsk — udi Penge, for en Oxe 9 Dl. og for hvert L. & Flæsk 4 Mk. 12³/₄ Sk.«

Den 14. August 1677 tinglæstes følgende:

Ildsteder aff alle Slags udj Kiøbsteder och paa Landet verre sig Greffuer, frj Herrer, Adel, Gejstlig och werslig indtil dend gemene bunde giffuer aff Huer 4 Mk., forstaas alle skorstene, Kalch offne, bager offne och alle slags andere offne saauel som alle brøcher Kiedel och alle slags Esser saauel som alle slags Ildsteder och pladser, hvor Ild til Nytte giøres Kand, Forpachtere paa Landet, som Hele Sædegaarde forpagtet Haffuer, giffuer dend Halfue part for samme Ildsteder och deres Principaler dend

*) Den skaanske Krig.

anden Halfue deel at anskriffue, Bønderne giffuer aff huer Ildsted = 2 Mk.

Quegskat: aff En Hest eller Hoppe paa sede gaarden, Kiøbstederne, Prester och fogder aff huer, som er ofuer toe aar gammel — 2 Mk. En bunde — 1 Mk., aff En Koe Ilige Maade paa Sædegaardene — $1\frac{1}{2}$ Mk, aff en oxen — 2 Mk. Bønderne aff En Ko — 8 β. En oxen 2 β, som skall betales inden fiire ugers forløff.

Disse to, tre Skatteforordninger iblandt mange lignende er tilstrækkeligt til at vise, at man dengang som nu var om sig med at finde Skatteobjekter.

Jo, jo, der var Spørgsmaal nok til Drøftning ved Sammenkomsterne paa Bystævnet, og een Ting var der altid fuld Enighed om, naar det drejede sig om Pligtarbejde, og det var dette — saa lidt som muligt.

Angaaende saadant Pligtarbejde vil jeg her blot endnu nævne Forordningen af 15. Decbr. 1698 om, at samtlige Landsens Indbyggere uden Ophold skulde istandsætte Landevejene, saa de vejfarende derpaa kunde komme frem uden Besværing. I lige Maade skulde »den lange Gyde vesten om Svendborg« saavel som Skibsbroen udbedres.

Taasinge var med Hensyn til Pligtarbejde inddelt i 6 Roder, hver med sin Rodemand. Rasmus Stougaard i Stjoul og Niels Skaarø i Vaarø var Rodemænd for de frie Bønder og udenlands Tjenere. Rasmus Jensen i Bjerreby, Peder Smed i Lundby, Rasmus Ungemand i Strammelse og Jep Ibsen i Nyby var Rodemænd for de øvrige af Øens Bønder, altsaa for dem, der hørte under Valdemar Slot.

— — —
Naar de ældre, som vi nu har set, stævnede sammen

under Majtræets Grene, stod et saadant Stævne hyppigst i Alvorens Tegn; men naar Ungdommen kom sammen her de lyse Sommeraftner for at fordrive Tiden med Sang og Leg og Spøgelsehistorier af den mest haarrejsende Art, da maatte Alvoren vige for Skæmt og Løjer, der ikke altid var fintpoleret.

Lad os standse i Forbifarten og høre paa en af Knøsenes Fortællinger; det er Per Kop, der fører Ordet:

I Vaarø Præstegaard var Hr. Hans bleven Enkemand; men som Skik var, varede det ikke længe, at Præstekonens Plads stod tom, Hr. Hans skyndte sig med at skaffe Børnene en Stedmoder, og da denne ikke var god ved Børnene, kunde den afdøde Præstekone, Gedske Andersdatter, ikke faa Ro i sin Grav. Hun gik igen, og snart saas hun ved Nattetide et Sted i Præstegaarden, snart et andet. Hr. Hans besluttede da at mane hende; thi det var han Mand for, han havde ikke gaaet i den sorte Skole for ingenting, og Beslutningen udførte han i det sydlige Hjørne af Præstegaardshaven.

Paa dette Sted i Haven stod mange Aar derefter en Egepæl, omkring hvilken Jorden hver Morgen var kradset og trampet.

Naar Fortælleren sluttede saaledes og for at gøre det hele mere effektivt tilføjede: »I kan stole paa det, for jeg har selv set det med mine egne Øjne«, saa havde mange i Flokken svært ved at faa Vejret, især hvis der i det samme gik en sort Sky over Maanen.

Jens Kildemand vil ogsaa give sit Besyv med i Laget og fortæller:

I det Hus, I ser derhenne, boede en Mand, der var barnefødt i Højemølle. Han havde giftet sig Huset

til. Det var bygget af hans Svigerfader, der ikke havde noget godt Rygte, hvad der ikke var saa mærkeligt, naar man hører, at han havde stjaalet største Delen af Tømmeret til Huset omme ved Kirken, som netop da var under Restauration.

For denne og lignende Ugerninger blev han kagstrøget og brændemærket paa Bregninge Bakke; men han var saa haard i Sind, at han ikke helmede, før han med en Sten havde slidt Hud og Kød af Panden, saa Brændemærket derved forsvandt. Dog, selv om det vanærende Mærke i Panden var borte, havde hans Rygte faaet saa store Pletter, at han fandt det klogest at rømme af Landet.

Men siden den Tid var der noget galt fat der i Huset; det spøgede tidlig og sent, og Spøgeriet hørte først op, da man tog sig for at flytte alle Dørene i Huset. —

Om Højemølle havde de alle hørt forskellige Spøgelsehistorier. Claus Kimer opfriskede nu en af disse og fortalte om den Besvær, man i sin Tid havde med at faa bygget den Gaard, som blev Møllens Arvtager der paa Stedet. — Det var umuligt at faa den færdig; snart gik et eller andet i Stykker, snart passede de tilhuggede Løsholter ikke, som de skulde, eller Dørene fløj op om Natten og gik af Hængslerne o. s. v. —

Da søgte man Raad hos en klog Mand paa Ærø, og han gav dem den Besked, at de skulde fjerne Grundstenene af Møllen — dennes sidste Rester —. Man fulgte Raadet og fandt et Menneskeskelet under en af Stenene. Da dette blev fjernet, forsvandt ogsaa dermed Hekseriet.

En af Pigerne, Mette Skovfogeds, fortalte om den ulykkelige Mand i Strammelse, der havde Uheld paa

Uheld med sine Kreaturer og derfor søgte Raad hos en klog Mand paa Fyn. Denne sagde, at han skulde gaa hjem og undersøge, om der ikke et eller andet Sted i Gaarden laa Æg under Hellefaget. Hvis saa var, skulde han tage dem og lægge dem inden for Tagdryppet i den Mands Gaard, som han havde mistænkt for at være Skyld i Hekseriet.

Han fulgte Raadet, fandt ganske rigtig nogle Æg og bar med dem Uheldet til den Mands Gaard, paa hvem hans Mistanke hvilede.

Nogle fortalte, hvad de selv eller deres Bekendte havde set og oplevet paa sene Nattevandringer.

En havde mødt Helhesten paa Vejen efter Helluf eller i det mindste hørt dens tunge Hovslag. Flere havde mødt den hovedløse So, der hver Nat færdedes, hvor nu Mejeriet Damkilde ligger; men man kunde let slippe fra den, thi naar man blot sagde: »Her er Æde, hvis du vil hente dit Hoved«, saa forsvandt den. En anden havde en Nat set en sort Pudel ned efter Vaarø, og det var ikke nogen rigtig Hund; thi dens Øjne luede som Ild.

En fortalte om en Kat, der altid kom og strøg sig op ad en, naar man ved Aftenstid gik over »Stafs Vænge«, og ikke var til at slippe igen o. s. v. o. s. v.

Ja, mens vi er ved Katten, sagde Michel Møller, saa maa jeg maaske have Lov til at meddele, hvad jeg ved om en Kat.

Nede i Gaarden bag Bakken boede en Kone, som man kaldte Fandens Oldemor. Det var en Heks, en af de mest frygtede i sin Tid, og naar hun vilde udøve sine Kunster, og som Regel gøre sine Uvenner en eller anden Skarnsstreg, saa skabte hun sig om til en Kat.

En Dag var Pigen i Nabogaarden sat til at brygge Øl; men hun kunde ikke faa Øl, hvordan hun saa end bar sig ad. Hun gik da ind og beklagede sig for sin Madmoder, og denne gik ud i Bryggerset for at hjælpe Pigen, men maatte ogsaa snart opgive det.

Da fik hun Øje paa en sort Kat, der sad under Karret. Nu var hun straks klar over, hvad det var, der var i Vejen, og hældte en Spand kogende Vand over Katten. Mis var dog ikke til Sinds at forlade Valpladsen ved dette første Angreb, den bare spruttede og fnøs; men da saa Konen ogsaa gav den en Kedel koldt Vand over Hovedet, da for den vrælende ud over Halvdøren.

Nu kunde man faa Øl, men Nabokonen lod sig ikke se i lange Tider, fordi hun gik med en — skoldet Ryg.

Alle vidste de et eller andet, snart om Poul i Søby, der var forhekset, og snart om Per i Skovballe, der var forgjort. Ingen manglede Stof til den Slags Beretninger; thi hele Flokken var som opflasket dermed fra deres tidligste Barndom.

Og ikke nok dermed — selve Birketinget maatte ikke saa sjældent beskæftige sig med veritable Heksehistorier.

Netop det Aar, Niels Iuel kom til Taasinge, var en Mand i Bjerreby indstævnet af en Kone i Stjoul, der beskyldte ham for, at han havde forgjort hende, fordi hun en Dag var gaaet over hans Toft. Hun var nemlig bleven syg nogle Dage efter, og saa kunde det jo ikke være andet end, at Jens Rasmussen havde forgjort Magdalene.

Det var i flere Uger almindeligt Samtaleemne, og mange af dem, der hjalp til at bære Rygtet fra By

til By, maatte møde i Tinghuset og forklare, hvad de havde hørt om denne Sag.

Ja, det er kun et lille Pust af den Overtroens Luft, hvori man dengang gik og stod; men der kunde nævnes mange lignende Tilfælde. Saa snart nogen af en eller anden Grund blev Uvenner, var noget af det værste, man kunde sige til hinanden, dette: Du skal faa en Ulykke! Det betød nemlig det samme som: Jeg skal forhekse dig, og det var alles største Skræk.

Heldigvis var man ikke helt prisgivet de kloge Mænds og Koners Heksekunster. Man kunde værges sig paa forskellig Vis, lægge Pinde eller Straa over Kors paa deres Vej, hænge en Hesteko over Døren eller stikke en Stoppenaal eller Strikkepind under Dørtærskelen, naar man saa, de kom ude i Gaarden og vilde ind. Kom de saa overraskende ind ad Døren, at man ikke havde faaet Tid til noget af dette, kunde man endda hytte sig, hvis man havde et Brød ved Haanden og kunde faa det anbragt paa Bordet saaledes, at det vendte den afskaarne Side hen imod Heksen, da var Magten borte fra kloge Marens onde Øjne og sleske Tunge.

Fik man hende igen af Gaarde, uden at hun havde kigget i Kernen eller set ind ad Døren til Køer og Heste, da spyttede man langt efter hende og sagde: »Pøj fortrolde!« — og aandede lettere igen.

— — —
Højt over Byens lave Længer saas Bjerreby Kirkes tykke Kampestens Mure, det Gudshus, der da for fire, fem Hundrede Aar siden var indviet til St. Morten.

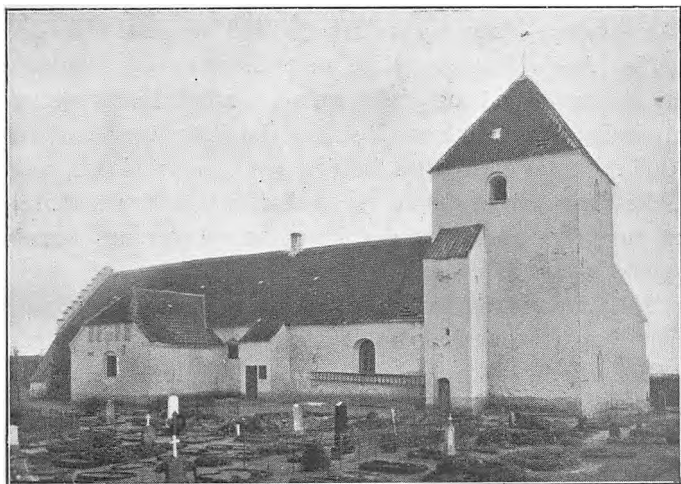
Svenskernes Tog over Taasinge var heller ikke gaaet sporløst forbi Bjerreby Kirke — tværtimod.

Efter Synsforretningen, der foretoges her samtidig

med, at Bregninge Kirkes Brøst blev undersøgte, som foran fortalt, stod det her som der meget slet til.

Under Spidsen paa Taarnet var et stort Hul paa Blyet, hvorved Træværket formedelst Regnens Indslag storligen fordærvedes.

I Klokketaarnet var en stor Del af Bjælkerne bortraadnede. Loftet under Klokkerne var borte undtagen en gammel Fyrrefjæl.

Bjerreby Kirke.

Strengene til »begge« Klokkerne var forslidte og ubrugelige.

Døren til Klokketaarnet med sit Jærntøj var afbrudt. — Paa Taget var der alle Vegne Huller, saa der manglede mere end 200 Tagsten, ligesom der manglede et Spær og Bly paa Taarnets søndre Side. Vinduerne var mestendels overalt skamferede.

Paa Kirkegaardsmuren, der som ved Bregninge

bestod af Sten og Kalk, var der ødelagt henved 80 Favne, og begge Kirkeristerne var tagne af Fjenden for Jærnstængernes Skyld, ligesom ogsaa Kirkeporten og de tvende Kirkelaager med deres Jærntøj var opbrændt.

Foruden alt dette fattedes en Messesærk og en Alterdug, som »af Fjenden ukristeligt var bortrøvet«.

Man faar af dette Syn ingen klar Forestilling om, hvordan Kirken egentlig har set ud; men mon den ikke omtrent har set ud, som den saa ud, da den for faa Aar siden sørgeligt nok maatte vige Pladsen for et mere lyst og lige, men mindre historisk og minderigt Murstenshus. Der har vist ikke været megen Forskel, naar undtages, at Taarnet, som vi ser, var tækket med Bly, og at vel nok Støttepillernes Antal var noget mindre, om der i det hele taget har været nogen dengang.

I Bjerreby træffer man allerede dengang mange af de Slægter, der har holdt sig her lige til vore Dage, f. Eks. Pelle, Skomager, Kop og Kildemand. Den sidste havde hjemme i en Gaard, der laa over for Gadedammen og Kilden, deraf Navnet. Manden i denne Gaard hed paa nærværende Tid Rasmus Hansen, og benævnes altid »ved Kilden«, og dette »Manden ved Kilden« blev senere til »Kildemand«.

Af nu uddøde Slægter fandtes her paa den Tid: Höymand, Angel og Muhle.

Fra Bjerreby gik der Kirkeveje mod Syd og Vest til Sognets øvrige Byer, og desuden førte en Skovvej Øster paa til Halvøen Vemmenæs. Denne sidste Vej gik en Mark eller to Nord for den nuværende Vemme-

næsvej og kom ud til Landevejen ikke langt fra Løvehuset.

Denne Skovvej var ogsaa Malkevej for dem, der havde Køer paa Græs i Vemmenæs Enemærker, og den var Kirkevej for Færgemanden og Skovfogeden i Vemmenæs*).

Færgegaarden og Skovfogedstedet »Vemmenæshus« var saa at sige de eneste Boliger i hele den østlige Halvdel af Sognet.

Der nævnes ganske vist ogsaa Stenør Gadehus og Jens Dyrevogters Hus; men begge disse var for Tiden øde og nedfaldne, hvad Svenskerne havde paa deres Samvittighed tillige med alt det øvrige.

Færgegaarden var 1658 fæstet af Jens Kiildsen for 200 Rdl. efter Niels Mortensen og Hustru, der begge var døde dette Aar.

Af Gældsposter efter de gamle Færgfolk skal nævnes:

Landgilde af Færgestødet.....	19 ¹ / ₂	Mk.
1 Eg til Færgens Reparering.....	2	Sldl.
5 Svins Olden i Hegnet... ..	5	„
Brændepenge	20	Sk.
1 Tiendelam.....	2	Mk.
For deres Begravelse i Bjerrebys Kirke.....	6	Rdl.
Til Skolen	7	Mk.
For Ligklædet... ..	1	„
4 Td. Øl til Begravelsen.....	8	Rdl.
1 „ Skifteøl	2	„
Flæsk og Kød til Begravelsen	7	Mk.
Hans Smed i Lundby for Ligkisterne at beslaa.....	5	Dlr.
Fortinnede Søm til Ligkisterne	3 Mk. 12	Sk.
For at grave Graven.....	1	Dlr.

*) Vem skal betyde en mindre Dal, og Vemmenæs er maaske da Næsset bag den mindre Døl eller Lavning, der findes ved Halvøens Begyndelse.

Knud Væver og Jacob Christensen, som sang for og efter Ligene	2 Dlr.
Hr. Jens Mogensen i Lundby	15 Mk.
Hr. Anders i Vaarø	1 Rdl.
Niels Højte for en Ligkiste	4 Dlr.

Af Formueposterne skal først nævnes Færge-
materiellet:

1 Baad med Sejl	9 Dlr.
Mellemfærge, gl.	6 "
1 gl. Skøjte med Behør	3 "
1 " Færge, ligger paa Land	8 "
1 " Sejl til samme	3 "

Boet var ellers efter Datidsforhold omfattende og
rigt i Sammenligning med de fleste andre, og jeg skal
ikke trætte med at opremse de mange Kister, Skrin,
Bænke, Borde o. s. v., kun vil jeg notere:

1 Kakkelovn med „2 Jærnplader og Potter“	3 Sldl.
1 Sengested med „3 Stabler“	3 Mk.
1 jærnbundet Skab i Forstuen	4 Dl.
1 Sælkskinds Bænkedyne	6 Mk.

Om selve Færgegaarden faar vi af Synsforretningen
over Frøken Hedevids pantsatte Gods at vide, at den
i Krigens Tid var bleven afbrændt, og at der endnu*)
ikke var bygget uden 9 Fag Hus af Stuelængen, lige-
som der ingen Humle var lagt og ingen Poder ympet.

Som Gaard betragtet hørte Vemmenæs Færgegaard
til de smaa med mellem to og tre Tønder Hartkorn
paa 14—15 Tønder Land, og Eng til ikke saa faa
Læs Hø.

»Paa samme Gaards Grund, ret ved Gaarden findes
et øde Sted, hvor tilforn har staaet en Teglovn, som
er ganske afbrudt og findes intet deraf uden lidt af

*) 1664.

Grunden under Ovnene, som dog duer slet intet. — Her brændtes Stenene til Valdemar Slot«.

Skovfogedboligen — nuværende Matr. Nr. 10 — hed som alt bemærket »Vemmenæsbus«. Til andre Tider kaldtes den »Vemmenæs Skovhus« eller — »Højtehuset«. Det sidste Navn er langt det interessanteste; thi derfra har den paa Øen meget udbredte Familie »Højte« faaet sit Navn. Paa Frk. Hedevids Tid hed Skovfogeden her Niels Jacobsen, og han benævnes altid Niels Jacobsen i Højtehuset eller Niels Jacobsen Højte. Nogle Aar efter kommer han til Vaarø og bliver Gaardmand, og da kaldes han hyppigt Niels Højte. Her har vi da uden Tvivl Stamfaderen til Familien, og da en Søn af ham kom til Vindeby og blev Gaardmand der, saa har vi der Oprindelsen til den derværende »Højtegaard«.

Vil man gaa et Skridt videre og spørge om, hvorfra Huset har Navnet, ja, saa kan jeg ikke sige det; men jeg vil fremsætte en Forklaring, som jeg mener, kan bruges, til en bedre findes.

Dette Hus laa ved den Dæmning, der førte hen over Engen, og en tilsvarende Dæmning nede ved Valdemar Slot af en yngre Dato hedder endnu den Dag i Dag »Højtebroen«; det ligger da nær at antage, at disse Dæmninger, der skulde bryde Bølgeslaget og værne den bagved værende Eng, har været benævnet »Høfde«, og at »Højte« da er en taasingsk Forvanskning af Høfde.

Til Højtehuset hørte to Haver, hvori der kunde saas 2½ Td. Sæd og avles 10 Læs Hø.

Skovfogeden havde Opsynet med Vemmenæs Ene marker og Skove. Disse sidste havde mange forskellige Navne, som vel til Dels er bevarede til Nutiden.

Nogle af dem var: »Store og Lille Vemmenæs, Østre og Vestre Hegnet, Skovfogedens Græshegning, Boemosen, Steylør, Aunbøgstykningsen, Lange Ellemose, Oddermosen, Koeborgs Krog, Færgemandens Indhegning, Tvedeskov« o. fl. —

Mellem Vemmenæs og Bjerreby laa dengang som nu *Stabolt*. Det skreves dog dengang »Stibolt« og var et skovbevokset Eng- og Mosedrag. Den nuværende Bebyggelse er af en yngre Dato.

Lidt længere omme laa som nu *Stjoul*. Navnet skreves dengang Stiol eller Stiold, og der er en iøjnefaldende Familieforbindelse mellem de to Stednavne »Stibolt« og »Stiold«*). Old skal være det gamle Navn for Udmark, der ligger til Græsning, og i saa Fald er disse Steder Udmarker, der engang har tilhørt en Mand ved Navn Sti(g).

Byen bestod af 10 Gaarde, der sluttede Kreds omkring Gadekæret, som de fleste af dem gør den Dag i Dag.

Det havde jo sin Betydning at være nær ved Van det, ikke alene naar Husdyrene skulde vandes, hvad der altid foregik i Bydammen, men endnu mere, hvis Gnisterne fra den aabne Kamin eller den revnede Bagerovn skulde faa fat i det lave Tagskæg; thi er en Ildebrand en Ulykke i vore Dage, saa var den det i endnu højere Grad dengang. Da kendte man ikke til Assurancer og Forsikringer, men den stakkels Mand, en slig Ulykke overgik, maatte »tage Kæppen i Haand« og gaa Sognet eller Øen rundt og bede Godtfolk om Hjælp til et nyt Hus.

*) Efter Johs. Steenstrups Forklaring skal *Stjoul* komme af Stjævl, der betyder et Vandhul; men den Maade at skrive Byens Navn paa, synes saaledes ikke at være den oprindelige.

Hvordan Tilstanden ellers var i Stjoul, faar man en lille Antydning af ved at høre, at en Skomager der i Byen ved Navn Jens Christensen bliver indstævnet i Aaret 1699, fordi han ikke har betalt sin Husleje, der aarlig var 4 Rdl. 2 Mk. Han mener imidlertid, at han i Stedet for at betale Leje bør have Penge til; thi det var et øde Hus, han overtog, og han bekostede selv Vinduer og Døre, Skorsten m. m. — men desuagtet har han ikke kunnet sidde i Læ for Regn og Blæst, naar han skulde sy et Par Sko, men har maattet gaa hen til sin Nabo med Arbejde, Hustru og Børn.

Et andet lille Vink har man i følgende Gældsbevis:

»Jeg underskrevne, Rasmus Andersen i Stjold, skylder Jørgen Ærbo i Vorre i rede Penge 32 Sld., som han mig i min Trang laant haver, hvilke jeg lover at betale ham skadesløs i alle Maader. Indtil saa sker, pantsætter jeg ham efterskrevne Saaland, Ager og Eng, at nyde og bruge som sit eget:

3 Skp. Land paa Kolmus Hose.
 2 " " " Vens Løkke.
 6 " " i Søndermark.
 2 " " paa Barager i Søndermark.
 7 " " " Kidvænget i Lundstoft.
 8 " " ved Peder Ibsens Toft.
 Ager og Eng paa Hosse Køne
 samt 4 Høveders Græs i Vorre Aldfællad.

Dette skal han nyde, bruge og beholde, til de 32 Dlr. er betalt, som jeg skal have uden Rente, hvilket jeg hermed bekender med min Haands Underskrift med 3 Bogstaver.

26. April 1674.

R. A. S.

Er det ikke et saare talende Billede af hele Datidens økonomiske Forhold? Rasmus Andersen har en Gaard paa 35—40 Tdr. Land, forholdsvis god Jord, og maa for at faa et Laan paa 32 Sld. pantsætte lige saa meget som en lille Husmandslod.

Som Regel var Jord ikke meget regnet, men man kunde dog ogsaa træffe jordgridske Mennesker. Netop paa den Tid var der i Stjoul Strid om en »Grønvej til Siverts Led og Kildeager«, som et Par af Bymændene uden Forlov havde opløjet, skønt den »fra Arilds Tid havde ligget til Siverts Led ved Enden af Kildeager«

Et Par andre af Bymændene havde længe ligget i Splid og Strid; men i Oktober 1670 fremstod de for Birkefogeden og tilkendegav, at de nu var »venligen forligte med hinanden i Godtfolks Overværelse«. Alt, hvad Tvist, Kiv og Trætte, der havde været imellem dem, deres Koner og Børn, skulde herefter dødt og magtesløst være, og de vilde efter den Dag som gode Naboer venlig forliges i Omgængelse og Gerning, som det ærligt og kristeligt kunde være i alle Maader, og dersom imod Forhaabning saa skete, at de eller deres Koner begyndte nogen ny Tvist og ikke holdt dette Forligelsesmaal, da skulde den, der begyndte Trætten, give til sit Herskab — 10 Rdl., til de fattige i nærmeste Hospital 4 Rdl og til deres Bymænd 1 Tønde godt Øl.

Af Huse var der i Stjoul 2 med og 4 uden Jord. De to, der havde Jord, havde denne i Nærheden af Byen, og det samme var Tilfældet med de fleste af Gaardene; men der var ogsaa de Gaardmænd, der havde Jorden saa langt væk som i Strammelse Lungsmark. Byjorderne ved Stjoul havde mange Navne,

f. Eks.: Søndermark, Suechemark, Schiflundsmark, Kidvænget og Sølletoft, foruden de ovenfor ved Pant-sætningen nævnte.

Af gamle Slægter, som har holdt sig der til vor Tid, skal nævnes Stougaard, Gise og Skov.

— — —

Naar man nu fulgte Grønvejen Vester paa fra Stjoul, kom vi til Vaarø. Navnet er moderniseret i en nyere Tid; det skreves altid dengang Vorre eller Vore og er øjensynligt af samme Rod som Vornæs — altsaa Græsgangene. — Maaske »Vorør«, det græsrige Øre?

Den stedlige Forklaring paa Navnet »Vaarø« er lettere at gaa til; den lyder nemlig saaledes:

Taasinges første Beboere indvandrede Syd fra, og da de landede paa Stranden, hvor Vaarø nu ligger, syntes de saa godt om Steder, at de udbrød: »Denne skal være *vor* Ø«, og derfor kom deres første Boplads til at hedde — Vaarø.

Her i Vaarø laa mærkværdigt nok Sognets Præstegaard, og omkring denne som Brændpunkt laa Byens 12 Gaarde, 1 Hus med Jord og 5 jordløse Huse — foruden Præstegaardens Fæstehuse*).

Har Præstegaarden i Fortiden ligget i Kirkebyen, da har det været langt tilbage i Tiden. Da Niels Iuel kom til Taasinge, laa her ganske vist en ny Præstegaard, men det kom af, at den gamle var nedbrændt 1669 ved en »ulykkelig Ildebrand, der dette Aars 3. Maj ved nogle skødesløse Folks Uforsigtighed lagde ikke alene Præstegaarden, men hele Byen i Aske«.

Daværende Sognepræst, Hr. Hans Fich, opbyggede

*) Hr. Hans's Tjenere nævnes flere i Gange i Tingbøgerne, og han maatte som deres Husbond ikke saa sjældent tale deres Sag paa Tinge.

den igen efter Branden, hvad man har kunnet læse paa dens Gavlbjælke, indtil den blev nedreven i Aaret 1907*).

Hr. Hans, der var Sognepræst i Vaarø fra 1663 til 1698, var Søn af Ridefogeden Hans Fich hos Falch Gjøe og Karen Bilde paa Hvidkilde.

Han havde det kummerligt i Sammenligning med sin Kollega i Landet; men det kom for en stor Del deraf, at han maatte dække en Del af den Gæld, hans Fader havde paadraget sig paa Hvidkilde Gods. For at forøge sine Indtægter tog han sig den Frihed at dyrke et Stykke Kirkejord i »Donkærsmark ud mod Stengærdet«; men det kom han ikke godt fra. Han maatte møde i Tinghuset og gøre Regnskab for sin Selvtægt.

Mere Held havde han et Par Aars Tid derefter, da er han ogsaa indkaldt til Tinget, men denne Gang for at høre Kgl. Majestæts Brev af 10. Marts 1673, ifølge hvilket han allernaadigst var forundt Brændevad, Olden, Gærdsel og Græsning frit udi Vemmenæs. Saa vi ser, at selv paa højeste Steder ynkedes man over »Sønderpræsten«. —

Med Præstegaardens Flytning til Bjerreby forsvandt fra Vaarø det særegne Skær, som dens Nærværelse her, ikke mindst i ældre Tider, udbredte over Byen.

Vaarø stod saa højt i Rang blandt Sognets Byer, at man træffer Landkort, hvorpaa Sognet kaldes Vaarø Sogn og ikke Bjerreby, og Grunden til dette var netop, at Præstegaarden laa her.

Præstegaarden i en Landsby var Kulturens Centrum. Her kom paa Besøg de mange »udenlands«

*) Bjælken med Inskriptionen er nu anbragt i Gavlen paa det nye Hus, der er bygget paa Stedet.

fremmede, hvis finere Klædedragt i Stof og Snit pynkede op mellem de hvide Vadmeststrøjer og strikkede Huer.

Her pludrede Kalkunerne, og her spadserede Paa-fuglen med det lange Slæb, og det Liv, der pulserede her i Sønderpræstens Hus og Have, var ikke lidt forskelligt fra det Liv, der rørte sig bag Fæstebondens lave Port, og undlod ikke at smitte lidt af paa Byen som Helhed, saa denne fik et fra Sognets andre Byer forskelligt Præg. —

Af Gaardene i Vaarø overtog Niels Iuel kun de fire, hvoraf endda de tre var øde, saa det var ogsaa smaat i denne Kant af Øen. Efter Marcus Nielsen i Vaarø fandtes aldeles intet at skifte, »formedelst de svenske Krigsfolk havde det forkommet og ødelagt«. —

Ja, hvor var det smaa Beløb ens Aarsregnskab balancerede med i de Tider, naar de enkelte Poster var faa og smaa, f. Eks. 7 Mk. 8 Sk. i aarlig Leje af sit Hus for Salomon Mortensens Vedkommende her i Vaarø; men trods dette hørte Udpanthninger til Dagens Orden.

En saadan Forretning besørgedes paa Byens Vegne af Bysmanden og en eller anden Foged: Fælledfoged, Foldfoged, Fangsfoged, og hvad de alle sammen hed. Hvem af dem, der skulde med, beroede paa, hvis Gebet Panteforretningen berørte.

Sjælden gik en Panteforretning helt fredeligt af; men det var dog heller ikke altid, at det gik saa fjendtligt til som hos Niels Nielsen Skarø i Vaarø i August 1702. Han nøjedes ikke med at skælde Bysmanden og Fælledfogeden ud efter Noder og tillægge dem alt det onde, han vidste — en Omgang, de var saa vante til, at de knap hørte alle de kønne Tale-

maader — men han for ind paa dem og tog Pantet fra dem med Magt, for hvilken Bedrift han efter Byloven blev dømt til at betale 6 Mark Danske og Sagens Omkostninger, ialt 7 Mk. 4 Sk. —

Før vi forlader Vaarø, skal vi høre endnu en lille Retssag, der viser, hvordan man maatte regne alting med, selv Ubetydeligheder; det drejede sig om Gødningen ved Bjerreby Smedje.

Denne Smedje tilhørte Mændene i Bjerreby, Vaarø og Stjoul, og hvad Gødning, der kunde samles i Aarets Løb, det havde Mændene i de tre Byer lige Lod og og Del i. Mændene i Bjerreby havde imidlertid ment, at da de var nærmest ved Smedjen, var de ogsaa nærmest til Gødningen, og de kørte den derfor ud paa deres Agre uden at lade de øvrige Ejermænd det vide. For denne Dumdristighed maatte de imidlertid betale en klækkelig Bøde, og det gik ikke Smeden bedre, da han engang havde overladt Sognepræsten nogle Læs. —

Af vor Tids Slægter træffer man allerede dengang, foruden ovennævnte Skarøe, Højte, Skræder og Mikelsen.

— — —
For at komme til Gesinge vil vi lægge Vejen om ad den lille By *Helluf* eller, som Navnet dengang skreves, *Hellef*.

Man har mange Landsbyer i Danmark, hvis Navne ender paa -lef. Den første Del af Navnet er næsten altid som her et Personnavn, og Endelsen -lef skal betyde det overladte, det levnede eller arvede*).

Da nu imidlertid de fleste af vore Landsbyer paa -lef er store Byer med ca. 100 Tdr. Hartkorn, og

*) Danmarks Riges Historie 1. Bog 95—96.

over Halvdelen af dem i vore Dage er Kirkebyer, har man ikke altid turdet tillægge Endelsen -lef den sidste Betydning, da man har ment, at det var for store Stumper at lade gaa i Arv til enkelte Personer. Denne Betænkelighed kan man dog se bort fra med Hensyn til Byen Hellef, hvis fire Gaardes samlede Hartkorn kun androg et Par og tyve Tønder.

Men enten man nu holder sig til den ene eller den anden Forklaring, saa er denne Bys Jorder engang i en fjern Fortid overladt eller gaaet i Arv til en eller anden Helle eller Helge, hvis Navn i Sammensætningen er blevet til Hel.

Alle Byens fire Gaarde var paa fremmede Hænder, da Niels Iuel kom hertil; men det varede dog ikke mange Aar, inden Skøderne paa dem alle fire kom til at ligge i Valdemar Slots Arkiv.

En af dem var en Selvejergaard, og da den netop skiftede Ejer paa den Tid, Niels Iuel ankom, vil vi se, hvordan et saadant Skøde ser ud, da det ikke er uden Interesse:

SKØDE

for Rasmus Sørensen, barnefødt i Skovballe.

For Retten fremkom Hans Madsen i Hellef nu i Dag inden Tinge med sin fri Vilje og velberaad Hu paa sin egen og sin Hustru, Johanne Pedersdatters Vegne og skøder og aldeles afhænder fra sig, sin Hustru og deres Arvinger til fornævnte Rasmus Sørensen i Skovballe og hans trolovede Fæstemø, Maren Nielsdatter, som er Sl. Niels Laursens Datter, og deres Arvinger al den Ejendomsgaard liggende i Hellef i Bjerreby Sogn, som Sl. Niels Laursen tilforn ejede, hvilken efter den Sl. Mand til Creditorerne, som der havde noget at fordre, blev udlagt,

og som fornævnte Hans Madsen sig igen af Creditorerne havde tilforhandlet for fuld Ejendom efter Skiftebrevets Indhold, hvilken foranskrevne Ejendomsgaard med al dens rette Grund og Tilliggelse, som er Huse og Bygning, Gaardsrum, Have- rum, Ager og Eng, Skov og Vang, Fiskevand og Fægang, vaadt og tørt, Tørveskær og Lyngslet, Kær og Mose, inden rette Markskel og udenfor, som dertil nu er tilliggende, og af Arilds Tid tilligget haver og bør at tilligge med Rette, ihvor som helst det kan findes paa al Bjerreby Sogns Grund eller andetsteds intet undtaget i nogen Maade — til Rasmus Sørensen og hans Fæstemø, Maren Nielsdatter og deres Arvinger, som skal nyde, have, bruge og beholde den for et fast Ejendoms køb og og lovlig Skøde evindeligt at eje.

Og kendes Hans Madsen og hans Hustru og deres Arvinger ingen ydermere Lod, Del, Ret eller Rettighed at have til eller udi samme Ejendoms- gaard, Grunde eller noget dens Tilliggelse efter denne Dag i nogen Maade — undtagen Husværelse og Husudlæg, som hans Hustru og han skal nyde i deres Levetid.

For øvrigt skal Rasmus Sørensen betale og tilfredsstille enhver af Sl. Niels Laursens Creditorer, som udi Gaarden er indført og holde Hans Madsen det skadeløs, hvorimod Hans Madsen og Hustru sig tilbepligter at hjemle, frelse og fuldkommelige tilstaa Rasmus Sørensen og hans Fæstemø samme Ejendomsgaard for alle og enhvers Tiltale undtagen kongelig Tynge, og hvad der aarligen til Husbonden bør at gaa ined Rette.

Men dersom saa skete |: som dog ikke for-

modes, :| at forskrevne Ejendomsgaard blev Rasmus Sørensen ved nogen Dom eller Rettergang fradømt formedelst Hans Madsen hjemmelbrøstfældig var, da lover Hans Madsen for sig og sin Hustru og Arvinger at vederlægge og igen give til Rasmus Sørensen en lige saa god Ejendomsgaard og veliggende her paa Taasinge inden 6 Ugersdagen derefter. — Hvorpaa Hans Madsen og Rasmus Sørensen her paa Tinge rakte hverandre deres Hænder.

Her er ikke Tale om nogen Købesum, og den har sikkert kun bestaaet i »Tilfredsstillelse af Kreditorerne« og Udlæg til Hans Madsen og Hustru i deres Levetid.

Endskønt der flere Gange tales om Ejendomsgaard og fuld Ejendom, saa lægger man Mærke til, at der dog nævnes »Afgift til Husbonden«.

Det, der her tænkes paa, er den saakaldte Herlighedsret, hvorom der tales mange Steder i Danske Lov, f. Eks. 3. Bogs 12. Kapitel § 4, der lyder saaledes: »Selvejrbonde, maa ej med utilbørligt Arbejde eller Tyngte af den besværes, som Herligheden af Gaarden haver, videre, end som Herligheden efter Billighed kan udkræve, som eragtes at være den fjerde Del imod en Fæstebonde, som besidder en hel Gaard«.

Foruden de fire Gaarde var der i Helluf en Vejr-mølle.

I Aaret 1660 var denne Mølle »halvt forfalden paa Tømmer og Fag«, og den ene Kværnsten var i to Stykker. Samme Aar købte Christen Møller en Eg i Vemmenæs »til sin Vedermølle,« som han havde fæstet 1658 for 74 Sld.

Vi gaar nu til Sognets næstsidste og næststørste By, *Gesinge**).

I denne By trykkede 20 Gaarde sig mere eller mindre op ad hverandre, og man kan saa godt forstaa, at de krøb sammen for at lune lidt for hinanden. Det var saamænd nødvendigt nok; thi hvor har Vinden ikke uhindret kunnet feje hen over de store Bymarker lige ude fra Vejen. Intet standsede den i dens Fart, før den naaede Byens lave Længer.

Ja, lave var de og snævre, men de havde dog mere end Plads nok til den ringe Afgrøde, Bymarken gav.

Gødning fik denne jo, som før bemærket, lidt af. og jo længere Agrene laa fra Gaardene, des mindre Gødning fik de, eller rettere, Agrene skulde ikke ligge ret langt fra Byen, før de aldrig saa det, der hed Gødning.

Og Behandlingen af Jorden, ja, den var primitiv og daarlig. Hvad skulde vel den klodsede Hjulplovs jærnbeslaaede Muldfjælle og Harvens Trætænder stille op med det Jordlag, der kun havde nogle faa Tommer Muld, særlig naar vi tager de smaa, magre Øgs ringe Kræfter med i Betragtning.

Man kan sige sig selv, at de Resultater, en saadan Drift kunde opvise, maatte blive meget ringe. Man kunde nemt køre Avlen i Hus paa den »liden Trævogn uden Beslag«, og selv om Slydepladsen ikke var stor, behøvede man dog ikke at presse Negene haardt imod de skrøbelige Spær og Lægter for at faa Plads til hele Avlen.

*) *Gesinge* skreves *Giesinge*, og da Familienavnet *Gise* eller *Giese* er flere Hundrede Aar gammelt her paa Taasinge, saa kan *Gesinge* betyde „Gises Enge“; dog kan det ogsaa betyde „Gaaseenge“, da *Gaas* i Flertal skreves „*Gies*“.

Om Foraaret maatte da ogsaa hver anden laane Sædekorn paa Valdemar Slot, skønt de ikke alle havde faaet det betalt, som de laante Aaret tilforn.

Og det var ikke altid, at Valdemar Slots Kornbeholdning kunde strække til, men saa blev Bønderne hjulpede med Korn fra Husbondens andre Sædegaarde, Lundsgaard, Ellensborg*) o. fl.

Af Gesinges 20 Gaarde fik Niels Iuel til at begynde med kun 4, og endnu 1688 var der 4 tilbage, som han ikke havde faaet købt.

Her i Gesinge var engang ikke saa faa Selvejergaarde, men ogsaa de kom Tid efter anden ind under Valdemar Slot paa forskellig Vis, vel nok mest ved Køb, altsaa ad Frivillighedens Vej, men det skete dog ogsaa, at Restancerne blev saa store, at man nødtes til at overlade Husbonden Gaarden for at komme ud af Gælden.

I Sommeren 1696 fremlægger Ridefogeden i Retten en Dom af 4. Maj 1693 for Restancer af flere Gaarde, blandt hvilke ogsaa en i Gesinge, og da hedder det, at Ejeren »har til Betaling afstaaet sin Frihed og Ejendom, saa hans Gaard herefter skal være og forblive Fæstegods, og han ingen ydermere Ejendoms Frihed nyde«.

Af Slægter, der har holdt sig i Gesinge gennem de to Hundrede Aar, kan nævnes: Rask, Josepsen, Hovmand og maaske flere. Af Datidsslægter, der er uddøde i vore Dage, skal anføres: Bundemand.

— — —
Vi gaar nu til Sognets og Øen sidste By, *Skovballe***).

*) Holckenhavn.

**) Balle er — som før bemærket — Forhøjning af Jordsmonnet, hyppigt langs en Strand — som her.

For at komme til den, maatte man over Stafs eller Staus Vænge, forbi Staus Høje. Den Stubmølle, som senere kom til at ligge paa den største af disse Gravhøje, er antagelig bygget her, da den føromtalte »Vedermølle« i Helluf forsvandt.

Det var da en temmelig øde Strækning mellem Gesinge og Skovballe, men ikke saa lidt befærdet, da Skovballe var privlg. Færgested til Ærø og videre frem.

Det var dengang som nu en mindre By; den havde seks Gaarde, der endnu 1688 alle ejedes af en Bruchmand, saa her havde Niels Iuel foreløbig ingen Husbondsrettigheder.

Paa Bystævnet i Skovballe vidste man gerne mere nyt end paa den øvrige Ø; thi de mange fremmede, der maatte lægge Vejen gennem denne By og stundom maatte vente paa Godvind og Magsvejr, bragte mangel Nyhed til Bys ude fra den store Verden.

Lad være, at der nu og da indsneg sig en Prangerløgn imellem disse Nyheder, det tog man sig ikke saa nær, blot man derved fik lidt Variation i det daglige, temmelig ensformige Thema.

Imens Bymændene tilbragte mangel Aften ved Broen for at opleve et eller andet, sad Koner og Piger derhjemme i Gaardene, tæt i Kreds om Tællepraasen og Arnens svage Lue*).

Trods Øens rigelige Bevoksning, var Brændselet ringe i dobbelt Forstand; det var ringe i Kvalitet, mest Affald fra gamle Gærder o. lg., eller hvad man kunde hugge i egne Skovmaal, og det var ringe ogsaa i Henseende til Kvantitet; thi skulde man købe Brænd-

*) Flere Gange træffer man i Tingbøgerne paa Personer, der maatte møde i Retten som Vidner, fordi de havde hørt og set det og det, da de var inde hos Naboen „for at laane Ild“.

sel i Skovene, da maatte det ske imod kontant Betaling, og man var jo sjælden pr. Kasse.

16. September 1669 tilbydes alle Ernst Günthers Bønder paa Taasinge, at saa mange, som vil købe Skov eller Bygningstømmer, maa møde ottende Dagen derefter paa Aastederne og tage Penge med, saa skal de bekomme saa meget, som de har Penge til.

Tre Aar senere bekendtgjordes, at hvem der vilde købe Skov i Kgl. Majestæts Skove, skulde lade sig antegne ved Amtstuen paa Nyborg Slot, saa det var baade dyrt og besværligt at faa fat i Brændsel, og man nøjedes da med, hvad man kunde bjærge uden Amtstue og Penge.

Stuens ringe Varmegrad bødedes der paa ved Uldklokker og Vadmelsskørter, og med den Tilfredshed, som kommer af gammel Vane, traadte man Rokkehjulet de lange Vinteraftener eller trak paa Karterne eller vævede brogede Seler og Strømpebaand paa Vævespældet til sin Hjertenskær.

Blev Tiden lang, fortalte man Historier, hvoraf jeg vil anføre en enkelt:

I Staus Høj boede en Nisse, og engang ved Nattetide kom denne Pusling til en Kone i Skovballe og bad hende om at følge med til Højen for at assistere ved et lille Nissebarns Komme til Verden. Konen, der vidste, at det betalte sig at have Nis til Ven, fulgte med og hjalp Nissemor, og da alt var vel overstaaet, og hun skulde hjemad igen, gav Nissefar hende nogle Spaaner i Forklædet til at tænde Ild i næste Morgen. Da hun kom nedad mod Byen, syntes hun dog, det var for ringe en Betaling, og hun hældte Forklædets Indhold ud paa Vejen. Da hun næste Morgen vilde tage sit Forklæde paa, trillede der et Par

store Guldmonter ud af det, og nu forstod hun, hvad Værdi Nissens Gave havde haft. Hun ilede op paa Vejen for at opsamle de bortkastede Spaaner, men fandt kun — Sten paa Stedet.

Til Afveksling sang man Viser, som man kender det fra Blichers »E Bindstouw«, eller Madmoderen tog sig for at lære Pigerne den »Hørremse, som hun havde lært af den forrige Generation. Det var Hørrens Livshistorie paa Rim, der lød saaledes:

Jeg var en Jomfru rank og skøn;
 min Kjortel var af Silke grøn;
 Regnskyen over mit Hoved mon gaa,
 med lyseblaa Øjne jeg saa derpaa.
 Jeg var saa glad alt paa min Vis,
 men hvor længe var Adam i Paradis.
 En Pigeflok med lystig Sang
 en Dag gik ud i min grønne Vang;
 de redte mig straks stor Sorrig og Ve,
 for sidste Gang fik jeg Himlen at se;
 de rusked og rev mig fra mit Stade,
 mit unge Liv jeg maatte lade;
 de sænked mig ned i dyben Sø —
 jeg rødes og spredes og tørres som Hø
 saa lægges jeg paa en glødende Rist,
 af Ilden da svides min Krop for vist.
 Saa brydes og brages mine Lemmer spæde
 — af Smerte og Svie jeg monne græde —
 de fører mig til en Sværdedans
 og fletter min Krop i Knude og Krans.
 Paa Rokkens Hoved jeg tjener som Haar,
 til Jomfruen Fingre i mig faar;
 hun napper og snor mig, er ej sen,
 men skyder mig ned paa den travle Ten.
 Jeg haspes og koges, og naar jeg er vunden,
 jeg bliver i Væven tren og bunden;
 paa Spolen med Skytten jeg løber om Kap
 og fanger da mangt et vældigt Rap.

Jeg lægges paa Græs ved Sommertid,
at Solen kan gøre mig mælkevid;
men tages jeg bort fra den grønne Eng,
da pryder jeg snart en Brudeseng,
snart Gravens Skræk jeg lærer at kende,
og — saa er mit Levnedsløb til Ende.

Karlene sad længere tilbage i Stuen og brugte den af Smeden hjemmelavede Tollekniv, med en Færdighed, der kom af lang Øvelse. Vindepinde og Skeer eller Tærskeler og Manglebrætter havde de travlt med, det var Foræringer til deres Fæstemø eller til den af Byens Piger, der under Majtræet ved Midsommergildet havde sendt dem et venligt Blik.

Var det haard Vinter, kneb det med at holde Fødderne varme, selv om man ikke ellers var nogen Frossenpind, og de nyflettede Viske i de store Træsko gjorde da god Nytte. Fra det øvrige Legeme havde Varmen ikke let ved at slippe bort for Skindklæderne og den laadne Kabuds.

Trods Stuens lave Temperatur længtes Karlene dog ikke efter at komme i Seng; thi Karlekamrene eller Svenderummene, som man kaldte dem dengang, i Udhusene var tit saa utætte, at der endogsaa om Morgenens kunde ligge som et Islag paa den Hamegarns Overdyne af den i Nattens Løb udaandede Luft. —

Var det usle Kaar for Husbond og Madmoder, saa var de til visse lige saa sølle for Tyendet. Den Fordel havde Tjenestefolkene dog, at de som Regel ikke behøvede at gaa i Angst for Kreditorerne, som den mere alvorlige Gaardmand tit maatte, og Skifteprotokollerne udviser, at mangan Tjenestekarl tit har hjulpet sin Husbond ud af en øjeblikkelig Forlegenhed

ved at laane ham nogle Mark af sin ringe Formue. Og det var prisværdigt, at en Karl eller Pige kunde have noget til bedste af det ringe Vederlag, de fik for deres Arbejde.

Ved Skiftet efter Christen Smed i Nyby krævede Tjenestepigen for 2 Aars Løn — 3 Sld. En Piges Løn kunde dog ogsaa være: 7 Al. Vadmel, 4 Al Lærred, 1 Par Sko og 4 Mk.

En Karls Løn kunde være: 1 Par Sko, 6 Al. Skjortelærred, 5 Al. Vadmel, 1 Par Træsko eller 6 Sk. 1 Par Handsker eller 1 Mk. og Lærred til et Par Hoser.

For øvrigt var det ret almindeligt, at Karlen foruden Vadmel, Lærred, Sko og Træsko fik f. Eks. »1 Skp. Byg og 2 Skp. Havre med deres Afgrøde«. Han fik altsaa med andre Ord overladt saa megen Jord, som han kunde saa disse 2—3 Skp. Korn i, og Afgrøden af denne Udsæd tilfaldt da ham.

Jord eller Jords Afbenyttelse var i det hele taget et gængse Betalingsmiddel lige fra Kongen, der forlenede sine Krigere, til Fæstebonden, som paa den Maade sparede den rede Skilling til Tyende som til Bysmed og Hjulmand. —

En Tjenestedreng kunde i Løn faa: Vadmel til en Klædning, et Par Sko og Lærred til en Skjorte.

Naar en Husmand gik som fast Arbejder hos en en Gaardmand, kunde hans aarlige Løn være: 6 Skp. Byg, 6 Skp. Havre, 2 Skp. Ærter, 2 Par Sko, 1 Rdl., 10 Al. Vadmel, 6 Al. Hørlærred, 6 Al. Blaargarn, 2 Par Træsko og 1 Par Høsthandsker.

Og mens vi er ved de forskellige Lønninger, vil vi se, hvordan en Kontrakt mellem en Bysmed og hans Smededistrikt ser ud. Det er Smeden i Gesinge,

der her er Tale om, og hans Distrikt omfattede, foruden Gesinge, Byerne Helluf, Søby og Skovballe.

»Smeden, Morten Pedersen, skal nyde vores Forland, saa vidt de løber, og Haven saavel som Grønvejen i Kildevang, og Grønvejen for Staus Led, saa vidt som os angaar, saa skal Morten Pedersen svare til Staus og Kildevangs Led; Græsning skal han nyde til 2 Bæster, 2 Køer, 4 Faar og 4 Svin, og lover hver Mand ham 2 Skp. Korn, nemlig 1 Skp. Rug og 1 Skp. Byg i Saatiden. — Derimod lover jeg at svare dem til deres Grovsmedearbejde, saa vidt som forsvarligt kan være, det er vi alle samtlige vel og venligt forligte, og Husene lover vi at holde ham vedlige kvit og frit, som de har været fra Arilds Tid, dette bekender vi og til Vitterlighed med vores egne Hænder underskrevet, og lover vi at pløje ham Jorden til rette Tid, dette bekender vi og til Vitterlighed med vores egne Hænder.

Datum Gesinge, d. 12. Febr. Anno 1693.

Vil vi nu efter at have gennemvandret Øen paa Kryds og tværs til Slutning kaste et samlende Blik ud over dens tre Kirkesogne, da er der mange Ting, som i særlig Grad fanger vort Øje. Vi ser de forhuggede Skove og de mange Ødegaarde og tænker paa Svenskerne. Vort Blik standser ved de magre Jorder med de tarvelige Afgrøder, ved de fattige Kaalgaarde og de forfaldne Bygninger, ved Kvægbestandens Usselhed og Beboernes Fattigdom, ved Jordfællesskabets Mare og ved meget andet, der som dybe Skygger strækker sig over Øen fra Ende til anden.

Vi hører Bonden sukke under Tidernes Tryk, hører ham bejle til sit nye Herskabs høje Gunst, hører hans Bøn om Henstand og Overbærenhed.

Margrethe Ulfeldt.

Niels Iuel hører vi ikke meget til; han opholdt sig nemlig ikke meget paa Taasinge, da Admiralitetets Anliggender næsten altid krævede hans Nærværelse

i Hovedstaden; men hans Hustru, Margrethe Ulfeldt, tog sig af den nye Besiddelse med en Indsigt og Interesse, som ikke var almindelig at finde hos en Kvinde.

Hun opholder sig meget paa Valdemar Slot og ser til med de gamle Bygningers Restaurering og med de nye Huses Opførelse; hun tager sig af Hus og Have, og til hende gaar man i sin Trang og Nød. Jens Barfod fra Troense siger f. Eks.: »Da jeg gik fra Kirke, henvendte jeg mig til Generalinden, som stod paa Svalen«.

Hun gaar selv med i Hovmarken og paaser ikke alene, at Hovbønderne gør deres Pligt — det skulde Ladefoged og Ridefoged for øvrigt nok besørge — men kun ser efter, at disse Herrer svinger Svøben med Lempe.

Ja, det er ikke noget lyst Billede, man faar af Taasinge paa Niels Iuels Tid — tværtimod; men er det en Smule fortegnet, da maa Aarsagen hertil søges i Kildernes Art.

Det er jo sjældnen Menneskehedens Dyder og gode Sider, der finder Vej til Tingbøger og Retsprotokoller, og da det hovedsagelig er fra disse, jeg har min Viden, saa kan det jo nok bidrage til, at Billedet er blevet en Kende for mørkt. —

Vi skal nu til sidst høre, hvad en af Samtidens Topografer siger om Taasinge. Det er Nordmanden Arennt Berntsen, der i sin »Danmarckis oc Norgis Fructbar Herlighed«, udkommen i København 1654, udtaler sig saaledes:

»Taasing: et Land aff 2 miles lengde oc 1 Mils Brede ungefehr. Foruden skjøne Landsbyer og Bøndergaarde dette Land med bebyggt er, findes oc

derpaa den skjøne Gaard Kierstrup, som fordom haffver været en aff de Rosenkrantzers Hofvetgaarde, men den nu med det gantske Land er dem fra-handlet. Paa samme Lands Ende, Sydost ned mod Stranden paa et belejligt og lystigt Sted haffver Høilovlig Ihukommelse Christianus IV 1629 ladet fundere og bygge det Slot Woldemarsborg.

Landets Egenskab af Sæde-Jord, Eng, Skou, Marck, Fiskevand, Jagt og anden Herlighed holdes for att haffve en Lighed med Fyen, og om nogen underskel derpaa skal være, actes da dette Land effter sin Maade aff mere oc fructbarligere Jord at bestaae. Indvaanerne herpaa underlader ocsaa icke paa deres Aufl oc Biering fliid at anvende, saavel-som oc ved deres Bygning oc al anden Werk lige-som Fynboerne, saa de med dem icke ubilligen for eet Folck holdes.

Han sammenligner Taasinge med Fyn, og er der nogen Forskel, da er Taasinge ikke Nummer to, siger han. Til yderligere Belysning vil vi da nu ogsaa høre, hvad samme Forfatter siger om Fyn:

»Dette Lands Indbyggere ere duelige og omhyggelige Folck oc udi Almindelighed aff hel god Formue, hvortil de hiælpes ey allene aff Landsens gode Leylighed oc deres Fødesteds Frihed, men oc-saa ved deris egen omhyggelige Flittighed udi deres Aufls oc Bierings Fortsettelse med Jordens adskillig fortrinlige Dyrckelse oc Ryct.

De bygge, forbedre oc vel vedligeholde deris Gaarde, vide vel med alle slags Fæned at omgaas, beflicte sig paa gode Heste oc skickelige Vogne, saa de udi Reiser er velkiørende. Anvende oc Flid med *Bier* att tillægge, hvortil Landet med Urter er vel

forsiunet: Hvorved de gierne haffve stor forraad paa Honning, af hvilcken de synderlig vel vide at blende oc *temperere* hin herlige berymte Fynske *Miød*, som til wit fraliggende Steder udføris oc aff fremmede meget afholdis. Til beslutning, ligesom deite Land aldelis intet fattes af alt det, som udi et ret fructbart lystigt oc got Land ynskes: Saa i lige Maade besiddes af et Folck, som med Billighed icke kan eftersiges noget att undlade aff alt det, som skickelige, flittige, reenlige oc forstandige Folck udi deres Gierning, Haandtering, Huse, Klæder oc Omgiengelse egner og anstaar, det dennem enhver som med mig derudi Landet sig nogen Tid haffue opholdet med Sandhed kan eftersige.

Man maa indrømme, at Fyn og Fynboerne her faar et godt Lov, og naar saa endda Genboerne hinsides Sundet staar mindst lige saa højt i alle Henseender, saa kan man ikke nægte, at den gamle Nordmands Skitse har en lysere Farvetone end de gamle Tingbøgers Træsnit.

Lad os da haabe, at han har Ret; det skærer da som et Lysglimt igennem de mørke Skygger.

Til Slutning endnu blot en lille Bemærkning om Øens Indbyggerantal paa den Tid.

Selvfølgelig kan dette ikke opgives nøjagtigt, da man ikke har nogen Folketælling fra de Dage, men ved et lille Regnestykke kan man dog komme til et Resultat, der i hvert Fald ikke er helt galt.

Efter Jordebøgerne ved man, hvor mange Gaarde og Huse der var paa Øen, og sætter man, at Gennemsnittet af dissers Beboere var 6, da ser Regnestykket saaledes ud:

Bregninge Sogn: 49 Gaarde

12 Huse med Jord

29 » uden » = 90 Bosteder.

$90 \times 6 = 540$, regner man hertil 60 Mennesker paa Valdemar Slot, bliver Folketallet i dette Sogn c. 600.

Landet Sogn: 55 Gaarde

11 Huse med Jord

14 » uden » = 80 Bosteder.

$80 \times 6 = 480$, afrundes dette Tal, da bliver Folketallet i det midterste Sogn ca. 500.

Bjerreby Sogn: 93 Gaarde

10 Huse med Jord

19 » uden » = 122 Bosteder.

$122 \times 6 = 732$, afrundet opad giver det for Bjerreby Sogn c. 800.

Efter dette skulde Øens samlede Folketal blive c. 1900, hvad der vist ikke er saa helt galt — større har Antallet i hvert Fald næppe været.

Nu er vi mere end dobbelt saa mange, Kaarene lyse, som da var saa trange — Frugter dog ej blot af egen Flid. Frøkornt lagdes alt af vore Fædre, derfor bør vi deres Minde hædre, blotte vort Hoved for trælse Id — tænke med Vemod tilbage, takke for lysere Dage!

Kilderne, som for øvrigt er angivet paa de respektive Steder, har navnlig været de ældste Tingbøger fra Taasinge Birketing; enkelte Oplysninger stammer fra Skifteretsprotokoller, Kirkebøger og Jordebøger, og for Sagnenes Vedkommende mundtlig Meddelelse fra endnu levende gamle.

Christian den Femtes Skøde til Niels Iuel.

Wii Christian Dend Fembte, aff Guds Naade Konge til Dannmarch och Norge p. p. Gjøre alle Witterligt, at wi allernaadigst for Møgen Troe och Villig Tieneste som osz Elschelig Herr Nielsz Iuell til Sæbyegaard, Ridder, Vores General Admiral Leutenandt og Admiralitets Raad, wdi denne Fejde tiid osz aller underdanigst beviist haffer, Saa och for hans Allerunderdanigste Præentions affstaaelse udi hvis hannem udj de Erobrede Suendsche Orlogs Schibe haffuer Kundet tilkomme samt Anden hans Wnderdanigste Forstreckninger Allernaadigst wdi fuld Betaling haffuer Skiødet och gifuet Saasom wi och nu hermed allernaadigst Schjøder och affhender fra osz och Vores Kongelige Arff Succesorer udi Regjeringen och til bemeldte Osz Elschelige herr Niels Iuell sampt Frue och deres Arffuinger Effterskreffne Vores Jordegods liggendis wdi Vores Provintz Fyhn, Taasing Land, Bregninge Sogn Vores Anpart wdi Waldemar Slods hoffuetgaard som er halvtredsindstiuffge och femb Tønder Hart Korn. Deszligeste Epterschrefne Gaarde og Gods:

(Nu følger en Fortegnelse over alle de Gaarde, Huse og Møller i Landets tre Sogne, som overdroges Niels Iuel, samt over deres forskellige Skatter og Afgifter m. m.)

Huilchen forbemeldte Vores Anpart wdi Valdemar Slots Hoffuetgaards Ladegaards Jorder och Enemærker, Mølle, Schouff, Agger, Eng och Græsgang Jord och Eiendoms Frihed och Rettighed. Deszligeste forb. Bønder-Gaarder, Møller, Schouffe, Huse og Gods med ald deres Eyendoms Landgilde Gjesterie, Stedsmaal, Sagefald, Ægt, Arbejd, samt store och smaa Jagt saauit dess fellede sig strecher och Ald Anden Herlighed og Rettighed, wisse och wuisse Indkomst Rente och Rette tilliggelse, Være sig af Ager, Eng, schouff, March Krat, Hede, Kiære och Moser, Fischewand, Mølle-damb och Dambsbond, Fægang, torffuegraff, Liungslet wodt och tørdt Inden Marcheschiel och wden foere, Aldelis Intet wndertagendis I nogen Maader, som forskreffuet staar som der nu tilliger och aff Alders tiid tilliget haffuer, och bør dertil at ligge med rette forbem. hrr. Nielsz Iuell hans Frue och deres Arffuinger schal och maae følge, Annamme, haffue, Niude, bruge, beholde och sig saa Nøttig giøre, som de bedst vil, ved och kand til ævindeligh Arff og Ejendomb, att tiltrede och udi Possession at Annamme saa snart Gud allmægtigste Naadeligen forlener Fred. —

Illigemaade haffuer wi och allernaadigst schiødet, saasom wi och herwed Allernaadigst Schiøder och affhender fra osz och Vores Kongelige Arff Successorer udi Regjeringen Och till bem. Herr Niels Iuell Hans Frue och deres Arffuinger Jus Patronatus til Landet Kirke paa form. Taasing Land, som de och deres Arffuinger schal haffue Niude och beholde med

ligesaadan friehed som wi och frembfarne Konger udi Danmarck och Norge det Nyt och hafft haffuer, saaledes at de maae lade annamme och oppeberge Kirchens Anpart Tiende, Item haffue Herligheden offuer Preste Gaarde och Deigne Bollet, saavelsom Ald Anden Kirchens tilliggende Herlighed och aarlige Indkomst, som af Alders Tiider tilligget haffuer, och bør dertil at ligge med rette, Intet undertagendis i nogen Maade, och sielff at Kalde Prest och Deign til forbem. Kirche, dog schal Presten som af hannem eller hans Arffuinger vorder Kaldet, tage Vores Allernaadigste Confirmation udi Vores Cancellie, Iligemaade hues Studii Schatt, Catedraticum eller andre Contributioner som saadanne aff osz afhendte Kirche kand tilkomme at wdgiffue schal hereffter som tilforn Erlægges och betahles och schal de Iche være bemechtiget Presten Eller Deignen aff nogen deres Indkomst udi nogen Maade det ringeste eller noget at affkorte, Mens de det at Niude Efter ordinantzen I alle Maader, saa och Kirchen wdaff sin Tiende och aarlige Indkomst forsuarligen ved magt och liige at holde, saasom de ville ansvare, och saafrembt de samme Jus icke vil haffue forbrut; Och Kiendes vi och vores Kongelige Arff Successorer udi Regeringen Aldeles Ingen ydermere Lod, Dehl, Ret eller Rettighed at haffue til eller udi forbm. Vores Anpart udi Waldemar Slods Ladegaards Marcher och Jorder. Item Jus patronatus til Landet Kirche och dessen Tiende och Indkomst sampt herunder speciferede Bønder-Gaarder, Møller, Schouffue, Huuse och Gods med dessen Herlighed och Rettighed forskreffuet staaer, Mens allernaadigst bepligter osz at frie frelse, hiemle och fuldkommeligen tilstaa forbm. hr. Niels Iuel, hans Frue och deres Arf-

fuinger for huer Mands tiltale, som derpaa kunde tale med Rette I nogen Maade, dog osz och Vores Kongelig Arff Successorer wdi Regieringen Souveranitet Kongelige Regalier och Høyheder aff forbm. Gods, saasom Told, Accise af hvis Contributioner Proquota ordinaire eller extra ordinaire offuer det hele Rige Er eller worder paabuden, wforkrenchet och osz aldeles forbeholden; Forbindendes alle och Enhver her I mod eftersom for schreffuet staaer, at hindre eller udi nogen Maade forfang at gjøre, Vnder Vor Hyldest og Naade. Giffuet paa vor Kongelige Residentz udi Kjøbenhaffn dend 14. Martij 1678.

Christian.

Vnder vort Zignet.

Udtrykt i Hartkorn ser det i dette Skøde anførte Gods — iflg. Renteskriveren Samuel Biners Fortegnelse — saaledes ud:

Hovedgaardstakst	55	Tdr.	0	Skp.	0	Fdk.
us patronatus	13	"	1	"	0	"
Bøndergods	741	"	4	"	3	"
Ialt	809	Tdr.	5	Skp.	3	Fdk.

Og selve Afregningen er:

General-Admiral-Leutenanten tilkommer Tiendedelen af de Beløb, som de erobrede Skibe er takserede til, nemlig af:

Dragen	2371	Rdl.	3	Mk.
Admirante	1281	"	4	"
Engelen	755	"	4	"
Mars	2526	"	0	"
Julius Cæsar	1933	"	2	"

Løven	1046	Rdl. 0 Mk.
Havfruen	818	" 3 "
Ulven	967	" 0 "
Vrangels Palads	837	" 2 "
Kong David	220	" 0 "
Jagterne Venus og Diana	120	" 0 "

Herforuden tilregnes:

For en Kapitains Part af Admirante og Engelen	640	Rdl. 0 Mk.
Iligemaade af Dragen	800	" 0 "
For 2 Metalkanoner i Dragens Kahyt vægtige 17 Sk.⊗ 18 Lpd. à Sk.⊗ 56 Rdl.	895	" 0 "
4 Metalkanoner i Admirantes Kahyt 16 Sk.⊗ à 50 Rdl.	800	" 0 "
Skibet „Caritas“ efter Taxering, hvorimod Gen. Adm. Lieut. fornøjer de derudi interesserede	5638	" 0 "
Skuden „Fortuna“, og de interesserede at fornøje	800	" 0 "
Herforuden tilkommer Hr. Gen. Adm. Lieuten. som han haver fornøjet Vice-Adm. Kristen Bjelke for hans Anpart i de herudi indførte Priser og af det ved ham erobrede Skib, Ju- lius Cæsar	3737	" 0 "
Noch har Hr. Gen. Adm. Leuten. udi rede Penge erlagt til Zahlmesteren Peter Brandt efter herhos følgende Quittering til at fyldestgøre det herudi specificerede og allernaadigst han- nem bevilgede Jordegodsens Beløb	6188	" 0 "
Beløbet som velbemeldte Hr. Gen. Adm. Lieuten. saaledes tilkommer	32385	Rdl. 0 Mk.

Kjøbenhavn, den 11. Marts 1678.

Hans Kgl. Majestæts Deputerede udj General-Kom-
missariat:

H. Vind. H. J. v. Hahn. O. Scheel. G. Sehested.
H. v. Støchen. P. P. Lerche.